

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КРЕДИТНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

**II Міжнародна науково-практична Інтернет-
конференція**

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ
ЯВИЩ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ»**

(м. Одеса, 20 – 21 квітня 2017 року)

////////////////////////////////////

**ODESSA NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
FACULTY OF CREDIT AND ECONOMICS
DEPARTMENT OF BANKING**

II International scientific and practical Internet conference

**“ACTUAL ISSUES OF THE FINANCIAL MARKET
FUNCTIONING IN THE CONDITIONS OF THE CRISIS
IN GLOBAL ECONOMY”**

(Odessa, Ukraine, 20 – 21 of April, 2017)

ОДЕСА – 2017 – ODESSA

А 43 **Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Одеса 20-21 квітня 2017 р.): Банківська система України в епоху внутрішніх і зовнішніх потрясень: теоретичні, організаційні та правові аспекти. Монетарна політика та регулювання: світовий досвід і вітчизняні перспективи. Регіональні виміри взаємодії фінансового ринку та реального сектору національної економіки. Теорія і практика обліково-аналітичного забезпечення розвитку суб'єктів господарювання та фінансово-кредитних установ. Світовий ринок і економіка України: Інтеграція та партнерство в кризових умовах. Теорія та історія соціально-економічного розвитку України та світу. Студентська секція. – Одеса: ОНЕУ, 2017. – 168 с.**

Наукові праці, що представлені в цьому збірнику, присвячені теоретичним, організаційним та правовим проблемам функціонування банківської системи, світовому досвіду і вітчизняним перспективам монетарної політики та регулювання, регіональним вимірам взаємодії фінансового ринку та реального сектору національної економіки, теорії та практиці обліково-аналітичного забезпечення, інтеграції та партнерству світового ринку й економіки України та світу, теорії та історії соціально-економічного розвитку України та світу.

Конференція проводиться кафедрою банківської справи Одеського національного економічного університету. Видання розраховане на дослідників, викладачів і студентів економічних спеціальностей, практикуючих фінансистів, юристів, аналітиків, працівників органів державного управління.

Тези доповідей подано в авторській редакції. Усю відповідальність за достовірність і коректність змісту несуть автори. Редакційна колегія може не поділяти повністю або частково думки авторів.

Організатори конференції та редакційна колегія:

Завадська Д.В. к.е.н., доцент кафедри банківської справи, Шелудько С. А., викладач кафедри банківської справи

Члени редакційної колегії:

Кузнєцова Л. В., д.е.н., професор
Коваленко В. В., д.е.н., професор
Рябініна Л. М., д.е.н., професор
Завадська Д. В., к.е.н., доцент
Жердецька Л. В., к.е.н., доцент
Сергєєва О. С., к.е.н.; старший викладач
Шелудько С. А., викладач

Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського національного економічного університету (протокол № 12 від «23» травня 2017 р.)

JEL A-Z

Administrative committee: D. Zavadska, PhD, Associate Professor of the Banking Department, ONEU S. Sheludko, Lecturer of the Banking Department, ONEU

Additional Committee:

L. Kuznietsova, Sc.D., Professor, Head of the Department of Banking, ONEU
V. Kovalenko, Sc.D., Professor of the Banking Department, ONEU
L. Riabinina, Sc.D., Professor of the Banking Department, ONEU
D. Zavadska, Ph.D., Associate Professor of the Banking Department, ONEU
L. Zherdetska, Ph.D., Associate Professor of the Banking Department, ONEU
O. Serhieieva, Ph.D., Senior Lecturer of the Banking Department, ONEU
S. Sheludko, Lecturer of the Banking Department, ONEU

ACTUAL ISSUES OF THE FINANCIAL MARKET FUNCTIONING IN THE CONDITIONS OF THE CRISIS IN GLOBAL ECONOMY

II International scientific and practical Internet conference



Actual Issues of the Financial Market Functioning in the Conditions of the Crisis in Global Economy: Conference Scientific Works, II International scientific and practical Internet conference (April, 20-21, Odessa, Ukraine). Odessa, 2017. 168 p.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission in writing of the publisher, nor be otherwise circulated in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser.

While every effort and care has been made to ensure the accuracy of the information contained in this publication, the publisher cannot accept responsibility for any errors or omissions it may contain. The opinions expressed in this issue are the responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the opinion of the editor.

**БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В ЕПОХУ ВНУТРІШНІХ І
ЗОВНІШНІХ ПОТЯСІНЬ: ТЕОРЕТИЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА
ПРАВОВІ АСПЕКТИ****Коваленко В.В.**ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ 7**Лесик В.О.**АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ
СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ..... 13**Міщенко С.В., Тихонов І.Ю.**МІЖНАРОДНІ ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ
СПОЖИВАЧІВ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ 19**Наumenкова С.В., Тищенко Є.О.**ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ У ПРОЕКТНОМУ
ФІНАНСУВАННІ 24**Піддубна В.Г.**РОЗВИТОК ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ У
ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ..... 30**Рябініна Л.М.**ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ОБГРУНТОВАНOSTІ ТЕРМІНІВ В
ЗАКОНОДАВЧИХ ТА НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ З
БАНКІВНИЦТВА..... 36**МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА ТА РЕГУЛЮВАННЯ: СВІТОВИЙ
ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ ПЕРСПЕКТИВИ****Жердецька Л.В.**ВАЛЮТНІ КРИЗИ: СВІТОВА ПРАКТИКА ТА УКРАЇНСЬКИЙ
ДОСВІД.....43**Міщенко В.І.**ПРОБЛЕМИ КООРДИНАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ТА
БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ..... 48**Сергєєва О.С.**ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ТА ТЕОРІЙ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ
БАНКІВ 54**Шевцова О.Й.**РЕГУЛЯТОРНІ ТА НАГЛІДОВІ ВПЛИВИ НА СТРАТЕГІЧНУ
ПОВЕДІНКУ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ 57

Шелудько С.А.

ОЦІНКА ВПЛИВУ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА КРЕДИТНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ..... 61

**РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ ВЗАЄМОДІЇ ФІНАНСОВОГО РИНКУ
ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Гаркуша Ю.О., Мельничук О.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ БАНКІВ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ 67

Малиш Д.О.

ВПЛИВ СТАНУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ НА ФІНАНСОВУ
БЕЗПЕКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 72

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ТА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ**

Ачкасова С.А., Мардоян Є.Г.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ
ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ..... 77

Бондаренко Є.К.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ
УКРАЇНИ 83

Мороз М.О.

ЧИННИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 87

**СВІТОВИЙ РИНОК І ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ: ІНТЕГРАЦІЯ ТА
ПАРТНЕРСТВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ**

Сапоженков М.М.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В МАРКЕТИНГОВІ ДІЯЛЬНОСТІ САНАТОРІЇВ 94

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ**

Diana V. Zavadska

EDUCATION DEVELOPMENT AS COMPONENT OF UKRAINE'S
INNOVATIVE ECONOMY BUILDING-UP..... 101

Крупіна С.В.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В
УКРАЇНІ 105

СТУДЕНТСЬКА СЕКЦІЯ

Дерев'янка Ю.В.

РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У ФОРМУВАННІ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 111

Деркаченко А.В.	
ВПЛИВ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ	114
Клевчук О.І.	
РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НЬОГО	117
Котелевська А.І.	
ПРОБЛЕМИ МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ДІЄЮ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ	120
Лінник А.О.	
МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕОРІЇ КАТАСТРОФ	125
Матковська Л.А.	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА «МОЛОКІЯ» НА РИНКУ МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	129
Пашевська О.С.	
СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ	132
Сівкова К.О.	
СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	136
Старокожко М.О.	
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ	140
Ткаченко Д.Ю.	
РЕФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ	145
Тиквенко О.А.	
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОПЕРАЦІЙ КЛІЄНТІВ БАНКАМИ УКРАЇНИ	149
Шевченко О.В.	
ЗАСТАВА ЯК СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ	155
Шевчук Т.В.	
ВИМІР ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ VALUE-AT-RISK	161

**БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ
В ЕПОХУ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ПОТРЯСІНЬ:
ТЕОРЕТИЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

**BANKING SYSTEM OF UKRAINE
IN AN ERA OF INTERNAL AND EXTERNAL CRISIS:
THEORETICAL, ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS**

JEL E58

Коваленко Вікторія Володимирівна
д.е.н., професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету
м. Одеса, Україна

**ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

У статті досліджено процеси становлення й розвитку банківської системи України. Сформульовано ключові чинники, що перешкоджають ефективному функціонуванню банків, окреслено шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: *банківська система, капіталізація, ресурсний потенціал, стабільність, кредитування, проблемні активи.*

Законом України «Про банки і банківську діяльність» від. 07.12.2000 №2121-III [1] визначено, що основними завданнями банків в механізмі фінансового посередництва є надання банківських послуг щодо акумуляції вільних коштів юридичних і фізичних осіб та спрямування цих коштів економічним суб'єктам, які їх потребують. Головна роль банків у економічній системі держави полягає у в кредитуванні економіки, тобто в наданні економічним суб'єктам додаткових фінансових ресурсів із метою здійснення їхньої основної діяльності.

У своєму розвитку банківська система України пройшла декілька етапів (табл. 1).

Аналіз сучасного стану розвитку банківської системи дає можливість виокремити наступні проблеми, що стримують її розвиток: банки все ще мають суттєві частки проблемних активів на балансі, що потребує системного рішення проблеми якості активів; банківська система не має фундаменту для сталого розвитку, має замалу базу заощаджень, кредитування призупинилось, джерела капіталу обмежені, ринок надзвичайно фрагментований, довіра до банківської системи знизилася; банківський нагляд не в змозі проводити

макропруденційний нагляд на необхідному рівні та виявляти ризики на ранній стадії; розвиток фінансової інфраструктури не відповідає потребам банківського сектору та економіки в цілому (рис. 1) [5, с. 293].

Таблиця 1

**Еволюція становлення та розвитку
банківської системи України**

№ пор	Етап	Характеристика
1.	Становлення та трансформації (1991-1996 рр).	Запровадження ринкових механізмів функціонування грошово-кредитного ринку, регулювання банківської діяльності та забезпечення трансформацію функцій банків до сучасних умов. Відбулися глибинні зміни в характері кредитних відносин, уведено нові методи кредитування, розрахунків, роботи з іноземною валютою, цінними паперами [2, с. 17-19].
2.	Якісне зростання та розвиток (1997-2007 рр.)	Трансформація економіки та її переведення на ринкові методи господарювання, подолання гіперінфляції. У 1999 р. прийнято Закон України «Про Національний банк України», в 2000 р. – новий Закон «Про банки і банківську діяльність». Відкриття представництв іноземних банків і банків із іноземним капіталом починаючи з 2000 р.. Проведення реформи бухгалтерського обліку та звітності в банках, створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, розширення спектру банківських послуг, прийняття стандартів корпоративного управління та ризик-менеджменту, посилення конкуренції в банківському секторі [3, с. 7]
3.	Криза (2008-2009 рр.) та після кризове відновлення (2010-2013 рр).	Якщо в Україні у 2009 р. функціонувало 184 банки, то в 2012 р. – 176. Капітал банків зменшився на 3,4 %, активи – на 4,9 %, збільшилася частка простроченої заборгованості за кредитами, у 2010 р. –

		11,2 %. Уряд прийняв рішення про націоналізацію трьох крупних банків – ПАТ «Акціонерний банк «Укргазбанк», ПАТ «РОДОВІД БАНК», ПАТ «Акціонерний банк «Київ». За формою власності банки перетворилися у публічні акціонерні товариства. Запроваджено нові інструменти ризик-менеджменту, розширюється сфера використання електронних банківських послуг, помітно зростає частка безготівкових роздрібних платежів.
4.	Банківська криза (2014 р. – по теперішній час	Нинішній етап розвитку вітчизняної банківської системи розпочався з різкої девальвації гривні та прискорення інфляційних процесів, що призвело до зменшення банківської ліквідності та зниження ефективності їх діяльності. Наслідком банківської кризи 2014-2015 рр. стала значна зміна структури банківської системи й механізмів фінансового посередництва загалом. При цьому закладено нові принципи проведення грошово-кредитної політики [4, с. 13]

Таким чином, сучасний стан банківської системи України вимагає прийняття трансформаційних заходів щодо покращення її функціонування, які автор тез окреслив у науковій статті [5].

Перший напрям – вирішення питання якості активів та капіталізації банківської системи, який передбачає: з'ясування реальної якості активів на балансі українських банків за рахунок проведення діагностичного обстеження; як один із найбільш пріоритетних механізмів капіталізації банків, необхідно злиття та приєднання комерційних банків, які можуть використовуватися також для відновлення платоспроможності окремих банків; мінімізація витрат для платників податків при капіталізації банків, які мають його недостатній рівень; створення спеціального фонду для рекапіталізації системних банків, подальше функціонування яких визнано доцільним; створенням умов для залучення в банківську систему коштів із зовнішніх ринків як для збільшення власного капіталу банків, так і через боргові інструменти; підвищення відповідальності позичальників за надання в банки або кредитні бюро недостовірної

інформації; реформування законодавства про банкрутство боржників з метою прискорення процесу банкрутства та наближення його до найкращих практик Європейського Союзу.



Рис. 1 Динаміка основних показників діяльності банків України за період з 2010 по 2016 рр.

Джерело: складено автором за матеріалом [4]

Другий напрям – стимулювання структурних перетворень у банківській системі повинен реалізований за рахунок: підвищення нормативних вимог до розміру власного капіталу банків (збільшення нормативу мінімального регулятивного капіталу до 500 млн. грн. до 2018 року та 750 млн. грн. до 2020 року); диференціація вимог до норм капіталів банків, що приймають строкові депозити від фізичних осіб; встановлення підвищених вимог до нормативів капіталу та ліквідності для системно значущих банків; розробка стратегії участі держави в банківській системі; розробка політики сприяння підвищенню ролі іноземних банків в Україні та заходів задля залучення іноземного капіталу, передусім з глобальних фінансових установ; розвиток регіональних та кооперативних банків та створення банків, спеціалізованих під кредитування певних галузей економіки; визначення вимог до регулювання кредитних

спілок з боку Національного банку України.

Третій напрям – вирішення структурних дисбалансів в балансах банків задля стимулювання сталого розвитку банківській системи. Даний напрям вимагає вирішення питання високого рівня доларизації активів і пасивів вітчизняних банків; підвищення диференціації ставок збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за валютними та гривневим депозитами; зміни до законодавства для впровадження

депозитів без права дострокового зняття, або з частковою втратою тіла депозиту; запровадження накопичувальної частини пенсії для надання поштовху ринку довгострокових облігацій; стимулювання залучення на внутрішній ринок інституціональних інвесторів, які мають довгострокові та відносно дешеві кошти, і які створені у формі трастів, пенсійних фондів тощо, не є юридичними особами відповідно до українського законодавства; перегляд системи управління ліквідністю та розробка ефективних засобів управління короткостроковою та структурною ліквідністю банківської системи; для зменшення залежності банківської системи від ринкових ризиків, стимулювання розвитку біржового та позабіржового ринку деривативів; розробка монетарних, макропруденційних та мікропруденційних заходів щодо недопущення системного впливу на банки майбутніх криз, пов'язаних з кредитуванням нерухомості; забезпечення прозорості у інформування споживачів банківських послуг щодо ефективних процентних ставок та договорів, що укладаються; закріплення права вибору за працівником, в якому банку отримувати заробітну плату або соціальні виплати.

Четвертий напрям – розвиток корпоративного управління в банках, а саме: оприлюднення даних щодо кінцевих власників комерційних банків (зменшення порогу розкриття інформації про власників, які прямо або опосередковано володіють 2% акцій, на відміну від 10% зараз); розробка механізмів відповідальності акціонерів і менеджменту за виявлення ризиків та довгострокові результати роботи банківських установ; посилення ефективності механізмів контролю за кредитуванням пов'язаних осіб; з метою зниження концентраційних ризиків в банківській системі запровадження поступового зниження нормативу Н7 до 15 % від регулятивного капіталу банку до 2020 року (25% від регулятивного капіталу зараз); підвищення ролі та функцій наглядових

рад банків щодо моніторингу діяльності банківських установ та посилення вимог щодо членів наглядових рад банків; посилення вимог до систем внутрішнього аудиту та контролю в банках; проведення діагностики рівня корпоративного управління в банківській системі за допомогою незалежних експертів з міжнародних організацій.

П'ятий напрям – розвиток фінансових ринків та банківської інфраструктури. За даним трансформаційним напрямом за необхідне проведення політики для зменшення коливань процентних ставок на міжбанківському ринку; розвиток міжбанківського ринку та ринку локального синдикування для підвищення привабливості запозичень у національній валюті; лібералізація валютного ринку; сприяння

всебічному розвитку фінансових ринків для створення довгострокових ресурсів у національній валюті (особливо страхування життя); стимулювання зростання використання банківських послуг населенням, зокрема, за рахунок ширшого використання платіжних карт; удосконалення та розвиток національної платіжної системи; забезпечення доступу кредитних бюро до інформації в усіх відкритих державних реєстрах; поліпшення методики оцінки кредитних ризиків; реалізація чіткої стратегії розвитку безготівкових платежів в Україні; розвиток процесу ідентифікації клієнта методами іншими ніж фізична присутність чи фізичний розпис; розвиток ринку послуг стороннього процесингу та еквайрингу, колекторських компаній.

Шостий напрям – інституційна трансформація Національного банку України. Фокусом монетарної політики Національного банку України повинно стати забезпечення цінової стабільності; удосконалення інструментів монетарної політики; для успішного функціонування монетарної політики, вдосконалення процедури макроекономічного моделювання і прогнозування; у зв'язку з переходом на політику таргетування інфляції Національним банком України запровадження нової стратегії щодо комунікації; створення функції макропруденційного нагляду, метою якої є відстеження системних ризиків; створення комітету фінансової стабільності для управління системними ризиками усієї фінансової системи та усунення прогалин та розбіжностей в нормативних документах, якими запроваджено основи пруденційного нагляду на фінансовому ринку; у нагляді за окремими банками зміщення фокусу з виконання нормативних вимог на превентивне управління ризиком; вдосконалення засад фінансової статистики згідно підходів Європейського центрального банку та Євростату; подальше запровадження консолідованого нагляду за банками відповідно до найкращих практик Європейського Союзу, рекомендацій Європейської служби банківського нагляду, Європейської служби за надглядом за ринком цінних паперів і Європейської служби нагляду у сфері страхування і недержавного пенсійного забезпечення; для підвищення рівня стійкості банківської системи Національним банком України поступове введення в роботу нові вимоги до достатності капіталу та платоспроможності банківських інститутів; для підвищення ефективності боротьби з відмиванням грошей Національним банком України покращення власної діяльності у відповідності з рекомендаціями та вимог FATF.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Науменкова С. Розвиток кредитування у посткризових умовах / С. Науменкова, С. Міщенко // Банківська справа. – 2013. – №1. – С. 3-19.
3. Шумило І. Теоретичні та практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №3, –С. 6-11.
4. Міщенко В.І. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку // В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // Фінанси України. – 2016. – №5. – С. 7-33.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
6. Коваленко В.В. Трансформаційні напрями розвитку банківської системи України / В.В. Коваленко // Економічний форум. – 2015. – №2. – С. 286-295.

JEL G 28

Лесик Віталій Олексійович

аспірант кафедри банківської справи

Харківського національного економічного університету

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто узагальнюючі критеріальні ознаки відмінностей підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи та визначено напрями їх удосконалення. Розглянуто взаємозв'язок понять «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість» в контексті врахування фактору часу.

Ключові слова: банківська система, оцінка, фінансова стабільність, фінансова стійкість.

Банківська система є вкрай важливою складовою фінансової системи країни та через реалізацію своїх основних функцій, що полягають у створенні необхідних умов для безперебійного

обслуговування економіки шляхом алокації залучених фінансових ресурсів, регулюванні грошового обігу та стабілізації національної грошової одиниці, відіграє визначальну роль у забезпеченні її ефективного функціонування та економічного зростання національного господарства. За таких умов питання аналізу показників банківської системи, зокрема, параметрів, що визначають рівень її фінансової стабільності, виявлення та відстеження дисбалансів, що спричиняють зміну рівноважного стану, сьогодні набувають пріоритетного значення та потребують більш поглибленого дослідження. Важливість розгляду відповідних аспектів підтверджується й тим, що у розроблених МВФ рекомендаціях щодо визначення стабільності фінансової системи, які до того ж впроваджені у вітчизняну практику макропруденційного нагляду, вагомому частку у сформованому індикативному просторі становлять показники діяльності саме депозитних корпорацій.

Слід звернути увагу, що у сучасній науковій літературі існують різні підходи до оцінки фінансової стабільності банківської системи, у спрощеному варіанті відмінності у яких можна згрупувати за окремими критеріями (рис. 1).

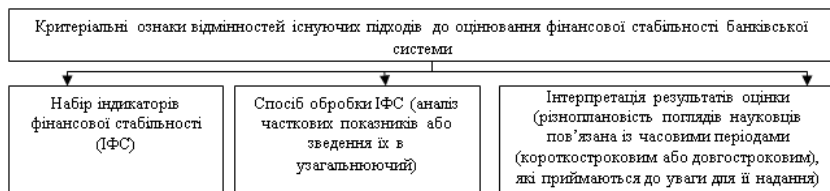


Рис. 1. Узагальнюючі критеріальні ознаки відмінностей підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи

Якщо говорити саме про перелік показників визначення фінансової стабільності банківської системи, то у більшості існуючих наукових напрацювань з відповідного питання використовується представлений у методиці МВФ весь або модифікований (скорочений або доповнений) набір основних індикаторів, що оцінюють стабільність с позиції достатності капіталу, якості активів, прибутковості та ліквідності банків, їх чутливості до ринкового ризику. Вибір параметрів оцінки у інших авторських підходах обґрунтовується в більшій мірі на основі узагальнення вітчизняної та зарубіжної наукової літератури або з власних міркувань дослідників. Порівнюючи способи обробки аналітичної інформації, поділяємо думку І.М. Чмутової [9],

яка наголошує на складності діагностування порушення у фінансовій стабільності банківської системи на основі окремих фінансових показників, і віддає перевагу такому, що передбачає формування інтегральних індикаторів.

Слід звернути увагу, що розбіжності у інтерпретації результатів оцінки стабільності (як фінансової та банківської систем, так і окремих банків та підприємств) виникають з причини того, що висновки щодо стану системи будь-якого рівня з позиції наявності дисбалансів у ній робляться в короткостроковому та довгостроковому періодах. Так, наприклад, реалізацію першого підходу щодо оцінювання фінансової стабільності банківської системи (результати надаються окремо по рокам) можна розглянути на прикладі наукових досліджень І.І. Д'яконової та Є.Ю. Мордань [3], К.М. Жулінської [4], І.М. Чмучової [9].

І.І. Д'яконова та Є.Ю. Мордань [3, с.304-305] оцінку рівня фінансової стабільності банківської системи пропонують здійснювати за показниками, що характеризують стан банківської системи та операційного середовища її функціонування. Такі показники було об'єднано у субіндекс фінансової стабільності (FSI), субіндекс фінансової уразливості (FVI) та субіндекс економічного клімату (ECI). До субіндексу фінансової стабільності авторами включено коефіцієнти платоспроможності, рентабельності, ліквідності, кредитного та валютного ризиків; до субіндексу фінансової уразливості – коефіцієнти, що відображають макроекономічні умови, включаючи стан державного бюджету, валютних резервів та реального сектора; до субіндексу економічного клімату – коефіцієнти, що характеризують стан економіки основних контрагентів України. Для кожної з груп показників було визначено вагові коефіцієнти та методом адитивної згортки їх зведено у агрегований індикатор фінансової стабільності банківської системи (AIFS). Відповідно до запропонованого авторами [3] підходу визначено відповідність значень агрегованого індикатора фінансової стабільності банківської системи таким якісним рівням: критичний рівень ($AIFS < 0,2$); нестабільний рівень ($0,2 < AIFS < 0,4$); задовільний зі зростанням рівня ризику ($0,4 < AIFS < 0,6$); помірний рівень ($0,6 < AIFS < 0,8$); стабільний рівень ($0,8 < AIFS < 1$).

К.М. Жулінською [4, с.13] визначення стабільності банківської системи реалізується шляхом застосування нормативно-індексного підходу до аналізу економічної ефективності, достатності капіталу, ліквідності та ризиковості функціонування банківського сектора. Розроблений підхід автором [4] доповнено оцінковою шкалою, межі оптимальності за якою визначено на основі поділу на чотири рівні

групи відсортованих за спаданням вагів індикаторів моделі: 0,000 – 0,121 – стан нестабільності банківської системи; 0,122 – 0,378 – стан загрози стабільності; 0,379 – 0,667 – стан помірної стабільності; 0,668 – 1,000 – стан стабільності банківської системи.

У дисертаційній роботі І.М. Чмутової [9] кількісну інтегральну оцінку фінансової стабільності банківської системи України проведено на основі показників достатності капіталу, ліквідності, ділової активності та ефективності. Надання якісної інтерпретації проведеної кількісної оцінки здійснено шляхом градації агрегованих показників за методом «золотого перетину», згідно до якого діапазон [0; 0,382] відповідає низькому рівню; діапазон (0,382; 0,618] – середньому рівню, діапазон (0,618; 1] – високому рівню фінансової стабільності банківської системи.

Прикладом реалізації другого підходу до інтерпретації результатів оцінювання стабільності (ретроспективний аналіз здійснюється в контексті довгострокового періоду, в тому числі й за окремими часовими інтервалами) є роботи таких науковців як О.Г. Головка [2], Є.П. Гнатенко [1], В. Міщенко та О. К. Малютін [6].

В.І. Міщенко та О. К. Малютін [6, с.34-36] оцінку фінансової стабільності проводили за такими групами показників: достатність капіталу, якість активів, ліквідність, ефективність діяльності, чутливість до процентного та валютного ризиків. Для кожної із визначених складових агрегованого індексу фінансової стабільності із застосуванням методу факторного аналізу (зокрема, аналізу факторних навантажень) визначено їх вагові коефіцієнти, з урахуванням яких здійснено узагальнення статистичних даних діяльності банківської системи за 2009-2014 рр. (квартальні дані). Автором в динаміці проаналізовано зміну агрегованого показника та виділено три періоди: перший період – до кінця 2009 року, коли українська економіка знаходилася в кризовому стані; другий період 2009–2013 рр. – етап стабілізації банківської системи; кінець 2013 року – початок етапу рецесії, яка виникла внаслідок недостатньої уваги до структурних та інституційних змін у банківській системі на попередньому етапі, тенденції до зменшення достатності капіталу на фоні зниження ефективності діяльності банків. Не заперечуючи ґрунтовності та практичної значущості викладеного у [6] підходу необхідно зазначити, що він більше орієнтований на узагальнення статистичних даних та потребує удосконалення в контексті надання якісної інтерпретації розрахованих значень агрегованого індексу фінансової стабільності банківської системи, що зробить отримані результати більш інформативними.

Не зважаючи на те, що у роботах Є.П. Гнатенко [1] та О.Г. Головка [2] оцінка фінансової стабільності в довгостроковому періоді проводилась на прикладі окремих підприємств [1], банків та їх груп [2] розглянуті авторами підходи можуть бути адаптовані й до механізмів регулювання банківської системи. Відмінність представлених в [1,2] пропозицій полягає у використанні інструментарію описової статистики, зокрема показників варіації вибірки даних. Так, Є.П. Гнатенко [1] міру стабільності (або коефіцієнт стабільності) пропонує визначати як різницю одиниць та коефіцієнту варіації, при цьому враховуючи градацію можливих значень останнього (менше 0,1% – зміна слабка; від 0,1 до 0,2% – зміна помірна; від 0,2 до 0,4% – зміна сильна; понад 0,4% – зміна дуже сильна). Виходячи з цього, система є стабільною у тому випадку, якщо коефіцієнт стабільності дорівнює одиниці або максимально наближений до цього значення. В свою чергу для узагальнення фінансової стабільності банків О.Г. Головка [2] вважає за доцільне використання модифікованого подання розмаху варіації ряду (визначається як різниця між початковим та кінцевим значенням відповідного показника банківської діяльності впродовж інтервалу часу відносно середнього значення досліджуваного ряду), який може набувати від'ємне (умовно-стабільне функціонування банку) або позитивне значення (стабільно позитивний розвиток банку), а також дорівнювати нулю (стабільне здійснення основних функцій банку).

Розгляд фінансової стабільності з урахуванням фактору часу дозволяє обґрунтувати її зв'язок із фінансовою стійкістю та упорядкувати логіку відносно співвідношення відповідних понять, що до сих пір залишається достатньо дискусійним питанням та висвітлюється у великій кількості наукових публікацій. Оскільки обидві економічні категорії визначають можливості банківської системи в повному обсязі виконувати покладені на неї функції, здатність абсорбувати шоки, долати наслідки кризи, самовідновлюватись після потрясінь та дисбалансів (мається на увазі зміна фінансових показників) та повертатися до рівноважного стану, щодо відмінності між фінансовою стабільністю та фінансовою стійкістю можна зробити наступні висновки. По-перше, у короткостроковому періоді (при аналізі даних за конкретний рік) фінансова стабільність банківської системи визначається рівнем її фінансової стійкості; по-друге, оцінка рівня фінансової стабільності банківської системи у довгостроковому періоді здійснюється крізь призму станів її фінансової стійкості за окремі проміжки часу (виходячи з цього, фінансова стабільність більш динамічнішою

характеристикою функціонування та розвитку банківської системи). Схожі висновки представлені в роботі С.В. Міщенко [7], яка зауважує, що стабільність фінансової системи визначається відповідним рівнем стійкості фінансового сектору, структура якого не характеризується наявністю суттєвих дисбалансів (якщо фінансова система нестабільна, то її стан визначається як нестійкий, а структура потребує корегування). У [8, с. 137] акцентується увага на тому, що банківська система вважається фінансово стабільною протягом певного часу t_2 , якщо фінансово стійкими є головний банк та системні банки країни на множині окремих проміжків часу t_1 (де t_2 – це множина часів t_1). Автор [5, с.56] також наголошує на тому, що стан стабільності можна розглядати як певний коридор, у межах якого проходить траєкторія розвитку системи. Якщо у певні, довільні періоди (t_1 - t_{13}), оцінювати стійкість банків, то сукупність позитивних результатів оцінки стійкості у різні періоди (наприклад t_1 - t_7 , t_8 - t_{13}) сформує стабільну банківську систему. І, як результат, отримаємо її у довгостроковому періоді. Виходячи з цього, у [5] зроблено висновок, що стабільність системи – це сукупність стійких станів об'єктів, що входять до системи. До того ж І.М. Чмутова [9] зазначає, що у більшості підходів до оцінювання фінансова стабільність та стійкість використовуються як синоніми.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що з точки зору цільового призначення підхід до оцінювання фінансової стабільності банківської системи в короткостроковому періоді має більш вагому практичну значимість для здійснення поточного моніторингу її рівня, а в довгостроковому періоді – для здійснення фінансових прогнозів на майбутнє. До того ж для надання обґрунтованих рекомендацій щодо стабілізації стану банківської системи оцінювання її рівня необхідно проводити на основі агрегованих показників та їх шкалювання. При цьому існуючі підходи до оцінки фінансової стабільності банківської системи пропонується удосконалити в контексті врахування взаємозв'язків між її елементами (як на рівні окремих банків, так і кредитно-фінансової взаємодії банків та НБУ) та системних ефектів (зокрема, фінансової стійкості системних банків), розширити перелік показників функціонального навантаження банківської системи у забезпеченні макроекономічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гнатенко Є.П. Оцінка економічної стабільності функціонування молокопереробних підприємств / Є.П. Гнатенко [Електронний ресурс].

– Режим доступу:
http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_137/13.pdf

2. Головка О.Г. Фінансова стабільність розвитку банків: дис. на здобуття наук. ступеня. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 / О.Г. Головка. – Суми, 2010. – 179 с.

3. Д'яконова І.І. Дослідження оцінки рівня фінансової стабільності як складового елементу механізму державного регулювання банківської системи / І.І. Д'яконова, Є.Ю. Мордань // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С.302-306.

4. Жулінська К. М. Ефективність дії грошово-кредитного механізму на економічну динаміку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. екон. наук: спец.08.00.08/ К. М. Жулінська. – Суми, 2012. – 21 с.

5. Лавренюк В. Стійкість, стабільність та надійність у банківській діяльності / В.Лавренюк // Економічний аналіз. – 2013. – Вип. 12, Ч.2. – С.54-58.

6. Міщенко В. Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу / В. Міщенко, О. Малютін // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 4. – С. 32-37.

7. Міщенко С.В. Формування ефективної структури фінансового сектору України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. екон. наук: спец.08.00.08/ С.В. Міщенко. – К, 2009. – 20 с.

8. Погореленко Н.П. Теоретичні основи щодо співставлення стійкості та стабільності функціонування банківської системи / Н.П. Погореленко // Економічний простір. – 2014. – № 89. – С.128-141.

9. Чмутова І.М. Технологічний підхід у фінансовому менеджменті банку: методологія реалізації на стадіях життєвого циклу: дис. на здобуття наук. ступеня. докт. екон. наук: спец.08.00.08/ І.М. Чмутова. – Суми, 2016. – 450 с.

JEL D18

Міщенко Світлана Володимирівна
д.е.н., завідувач кафедри фінансів і страхування

Тихонов Ігор Юрійович
*аспірант кафедри фінансів і страхової справи
ДВНЗ «Університет банківської справи»
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНІ ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

У статті проведено аналіз міжнародних принципів і підходів до захисту прав споживачів банківських послуг, визначено основні проблеми, що перешкоджають його запровадженню в Україні, та запропоновано основні напрями імплементації світового досвіду у вітчизняну банківську практику з метою підвищення рівня довіри до банків.

Ключові слова: банк, банківська послуга, споживач, довіра, захист прав споживачів.

Сучасний етап розвитку банківського ринку України характеризується суттєвим зниженням довіри до банківської системи як з боку населення, так і з боку корпоративного сектору. Однією із причин такої ситуації є недостатній рівень фінансової грамотності населення та захисту прав споживачів банківських послуг [2, с. 24; 4, с. 57].

У світовій практиці накопичено значний досвід вирішення цих проблеми, вивчення та імплементація якого є важливим завданням подальшого розвитку вітчизняної банківської системи.

Керівні принципи ООН щодо захисту інтересів споживачів (резолюція №248 від 09.04.1985 р.) передбачають вісім основних прав споживачів, що включають споживче навчання, задоволення базових потреб, якість і відшкодування збитків, зокрема:

1. Фізична безпека.
2. Сприяння економічним інтересам споживачів і захист їхніх інтересів.
3. Норми безпеки та якості споживчих товарів і послуг.
4. Система розподілу основних споживчих товарів і послуг.
5. Заходи, що дозволяють споживачам отримати компенсацію.
6. Програми освіти та інформування.
7. Заходи щодо конкретних галузей.
8. Міжнародна співпраця.

Керівні принципи ООН спрямовані на задоволення таких законних потреб споживачів: захист від шкоди здоров'ю та безпеці; сприяння економічним інтересам споживачів і захист цих інтересів; доступ до відповідної інформації, необхідної для компетентного вибору відповідно до індивідуальних запитів і потреб; освіта споживачів; наявність ефективних процедур розгляду скарг; свобода створювати споживчі та інші відповідні групи або організації, а також створення умов для таких організацій висловлювати свою точку зору в процесі прийняття рішень, які зачіпають їхні інтереси [7, с. 35].

У жовтні 2011 р. представники країн «G-20» проголосили 10 загальних принципів захисту прав споживачів фінансових послуг, які передбачають, що цей захист має відбуватися за такими напрямками:

- законодавча, нормативна і наглядова база;
- роль органів нагляду;
- рівне і справедливе ставлення до споживачів;
- розкриття і прозорість інформації;
- фінансова освіта і знання;
- відповідальна поведінка у бізнесі надавачів фінансових послуг та їх уповноважених агентів;
- захист активів споживачів від шахраїв та нецільового використання;
- захист даних про споживачів та їхнього права на приватне життя;
- розгляд скарг та відшкодування збитків;
- конкуренція [8, с. 35].

Зазначені принципи доповнюють, але не замінюють будь-які інші міжнародні принципи чи рекомендації, та покликані допомогти всім зацікавленим країнам посилити захист прав споживачів фінансових послуг. Функції з координації роботи щодо розроблення та імплементації зазначених принципів покладено на Робочу групу із захисту прав споживачів фінансових послуг при Комітеті з фінансових ринків ОЕСР, який тісно співпрацює з країнами-членами «G-20», Радою з фінансової стабільності та іншими міжнародними організаціями і установами.

Підхід країн Європейського Союзу до запровадження ефективного режиму захисту прав споживачів фінансових і банківських послуг ґрунтується на трьох основних принципах, відповідно до яких споживачі повинні мати доступ до: 1) достатньої інформації для прийняття поінформованих рішень при купівлі фінансових послуг; 2) незатратних механізмів захисту від порушень договору про надання фінансових послуг; 3) програм фінансової просвіти [6, с. 48].

Зазначені принципи використовуються при розробленні Директив ЄС щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, у тому числі й банківських, які стосуються розкриття інформації та реклами, практики продажів, ведення рахунків клієнтів, компенсаційних та гарантійних схем, а також конкуренції та фінансової стійкості надавачів фінансових послуг. Серед таких Директив у першу чергу слід виокремити:

- Директиву 93/13/ЄС від 05.04.1993 р., відповідно до якої запроваджено концепцію «добросовісності» у стосунках між

споживачами та продавцями, а також встановлено загальні вимоги до умов договорів, які можна вважати справедливими;

- Директиву 1994/19/ЄС про депозитні гарантійні схеми;
- Директиву 2002/65/ЄС від 23.09.2002 р. про дистанційний маркетинг споживачів фінансових послуг, відповідно до якої посилено захист прав споживачів під час надання послуг за допомогою Інтернету, телефону/факсу;
- Директиву 2005/29/ЄС від 11.05.2005 р. про несправедливі торгівельні практики торгівців у стосунках зі споживачами;
- Директиву 2006/114/ЄС від 12.12.2006 р. про оманливу та порівняльну рекламу торговців цінними паперами;
- Директиву 2006/48/ЄС від 14.06.2006 р. щодо ліцензування та здійснення нагляду за кредитними установами;
- Директиву 2008/48/ЄС від 23.04.2008 р. про регулювання кредитних договорів, розкриття переддоговірної інформації та інформації у договорах і оцінку кредитоспроможності позичальників;
- Директиву 2009/22/ЄС про судові заборони на захист інтересів споживачів та інші [3, с. 12].

На сьогоднішній день законодавче поле України в цілому представлене достатньою кількістю законодавчих і нормативних документів, які регулюють питання захисту прав споживачів банківських послуг. Однак, суттєвими проблемами, що перешкоджають забезпеченню ефективного захисту споживачів банківських послуг, є: 1) розпорошеність законодавства; 2) низький рівень розвитку інфраструктури регулювання; 3) неналежне розкриття інформації про банківські послуги; 4) недостатній рівень комунікацій банків зі споживачами їхніх послуг; 5) неефективне вирішення спорів; 6) недостатній рівень фінансової грамотності споживачів та інші [1, с. 22; 5, с. 46].

Так, наприклад, відповідно до Закону України «Про Національний банк України» НБУ наділений повноваженнями, які дозволяють йому здійснювати захист прав споживачів лише з опосередковано шляхом встановлення для банків правил проведення банківських операцій, захисту інформації, здійснення регулювання та нагляду, ліцензування банківської діяльності та окремих операцій тощо.

Більш широкі можливості щодо захисту прав споживачів банківських послуг надає Закон України «Про банки та банківську діяльність», відповідно до якого визначено чіткі заходи впливу за недотримання умов договорів з клієнтами, за поширення реклами, що містить неправдиву інформацію про їхню діяльність у сфері банківських послуг, тощо.

Із позитивних рис і здобутків вітчизняного законодавства слід виділити прийняття Закону України «Про споживче кредитування», який відповідає вимогам Директиви ЄС 2008/48 щодо договорів про споживчий кредит [9], створення належних правових засад забезпечення захисту персональних даних завдяки імплементації в законодавство України міжнародних стандартів, зокрема Конвенції Ради Європи №108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до неї щодо органів нагляду і транскордонних потоків даних, ратифікованих відповідним Законом України від 06.06.2010 р., №2438-VI, та інші.

Активне запровадження у вітчизняну практику міжнародних принципів і підходів щодо захисту прав споживачів банківських послуг сприятиме суттєвому посиленню цього напрямку банківської діяльності та підвищенню рівня довіри громадян до банків.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В.В. Управління ризиками споживчого банківського кредитування / В.В. Коваленко // International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”. – 2016. – №12(16). Vol.2. – С.21-25.
2. Лютий І.О. Вплив фінансового сектору на функціонування економічної системи / І.О. Лютий, С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2007. – №3. – С.14-28.
3. Міщенко В.І. Особливості посткризового реформування фінансового сектору України / В.І. Міщенко // Фінанси України. – 2010. – №10. – С.3-14.
4. Міщенко В.І. Основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору України в контексті глобалізаційних процесів / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2008. – №5. – С.56-69.
5. Міщенко С.В. Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошово-кредитної сфери на економічну безпеку країни / С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2010. – №7. – С.35-49.
6. Міщенко С.В. Вдосконалення інституційної структури нагляду за фінансовим сектором / С.В. Міщенко // Банківська справа. – 2007. – №1. – С.41-56.
7. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С.В. Науменкова // Фінанси України. – 2013. – №10. – С.20-33.
8. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в

Україні / С. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2014. – №11. – С.31-37.

9. Про споживче кредитування // Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII.

JEL G21, G28

Науменкова Світлана Валентинівна

д.е.н., професор кафедри фінансів

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Тіщенко Євген Олександрович

економіст,

м. Київ, Україна

ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ У ПРОЕКТНОМУ ФІНАНСУВАННІ

У статті досліджено особливості підходів до оцінювання банками кредитного ризику при фінансуванні інвестиційних проектів, що ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду та оновлених вимогах НБУ в умовах посилення фінансово-економічної нестабільності в Україні.

Ключові слова: *кредитний ризик, проектне фінансування, компанія спеціального призначення, проектний грошовий потік.*

Вдосконалення інструментарію оцінювання кредитних ризиків банківськими установами в Україні набуває особливого значення для реалізації масштабних інвестиційних проектів, у т. ч. таких, що реалізуються на засадах державно-приватного партнерства. Пошук надійних інструментів мінімізації втрат від негативного впливу ризиків є важливим для країн з нестійкою економікою, де поглиблення фінансової кризи зумовлює суттєве здороження вартості позикового капіталу, ускладнює процедуру залучення довгострокових коштів, а також потребує надійного захисту інтересів інвесторів [1, С.6].

Необхідність відновлення стійкості банківського сектору України актуалізує питання щодо запровадження нових стандартів банківського регулювання та нагляду відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду. Регуляторна багатовекторність наглядових положень Базельського комітету зумовлює методологічні та методичні складності щодо їх сприйняття та застосування, посилює увагу до більш глибокого дослідження змісту та можливих наслідків впровадження [2, с. 13-15; 3, с. 39, 41].

У проектному фінансуванні ризиковість проекту оцінюється в площині відхилення фактичного проектної грошового потоку від очікуваного.

Рівень відхилення грошових потоків проекту, які реалізуються в умовах української економіки, залежить від дії багатьох чинників макро- та мікрорівня, таких як невизначеність політичної ситуації; нестабільність фінансово-економічної ситуації; недосконалість законодавства; коливання ринкової кон'юнктури; помилки розрахунків у технічних та фінансово-економічних параметрах проекту; неповнота і неточність інформації щодо фінансового стану і ділової репутації учасників (можливість банкрутств, неплатежів, відмови виконання договірних зобов'язань); неповнота і неточність проектної інформації; виробничо-технологічний ризик (аварії, відмови у роботі устаткування, виробничий брак); природно-кліматичні умови, можливість стихійних лих і т.ін.

Відповідно до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [4], кредит під інвестиційний проект визначається як довгостроковий кредит, цільовим призначенням якого є: фінансування спорудження електростанцій, підприємств хімічної, гірничої промисловості, транспортної, телекомунікаційної, природоохоронної інфраструктури, офісних будівель, торгових центрів, багатоквартирних житлових будинків, виробничих та складських приміщень, готелів. Характерною ознакою такою кредиту є його відповідність зазначеним у Положенні конкретним умовам, які потребують більш детального висвітлення.

Зокрема, кредит під інвестиційний проект надається компанії спеціального призначення SPE (Special Purpose Entity), яка є юридичною особою, не пов'язаною з банком, створена ініціатором інвестиційного проекту для реалізації цього проекту, діяльність якої здійснюється на умовах фінансової самоокупності та використання коштів виключно з метою реалізації цього інвестиційного проекту [4]. Надання кредитних коштів юридичній особі під інвестиційний проект здійснюється банком поступово (траншами) відповідно до встановленого графіка та фактичного стану реалізації проекту.

Зауважимо, що у зарубіжній практиці, найбільш поширеними формами проектних компаній є SPV (Special Purpose Vehicle) та PE (Project Entity). Так, SPV не завжди є юридичною компанією з отриманням повноважень щодо залучення кредитів з огляду на ризики зупинення реалізації проекту у разі фінансових ускладнень чи можливого банкрутства цієї компанії. Сфера повноважень SPV обмежується прийняттям рішень щодо структури капіталу,

організаційної структури, а також фінансових умов, які стосуються джерел фінансування, розподілу прибутку, режиму оподаткування, суми «регресу», реорганізації та ліквідації компанії, системи моніторингу та контролю. В свою чергу, PE (Project Entity) характеризується як проектна компанія (або суб'єкт проекту), бізнес якої визначається винятково конкретним проектом.

Необхідність створення проектної компанії при реалізації проектів на засадах проектного фінансування пояснюється:

- високою часткою залученого фінансування (до 90% залученого капіталу у вигляді боргових зобов'язань);

- необхідністю забезпечення зворотності боргу за рахунок коштів, згенерованих самим проектом;

- складністю договірних відносин: гарантіями зворотності засобів для інвесторів є оформлені на проектну компанію договори, патенти, права (ліцензії, майнові права на видобуток та використання природних ресурсів (договори про розподіл прибутку, концесійні угоди, права власності та інші оформлені права).

Умовами надання кредиту під інвестиційний проект передбачено спільне фінансування інвестиційного проекту його ініціатором і банком/банками - учасниками консорціуму. Зауважимо, що в Україні нормативна база щодо консорціумного кредитування не є усталеною, оскільки Положення про порядок здійснення консорціумного кредитування, затвердженого постановою Правління НБУ від 21.02.1996 року № 37 втратило чинність. На наш погляд, передумовою розвитку консорціумного кредитування є: стабільна економіка; стійкий банківський сектор; напрацьовані і перевірені ділові зв'язки між банками, інвесторами і їх партнерами; наявність високого ступеню довіри між кредиторами, що вступають у співробітництво; платоспроможність і надійність кожного окремого учасника альянсу.

Підходи до оцінювання кредитного ризику банками при фінансуванні інвестиційних проектів ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, включаючи застосування компонентів кредитного ризику: EAD - експозиція під ризиком, PD - імовірність дефолту боржника/контрагента, LGD - втрати в разі дефолту.

Експозиція під ризиком (EAD) - компонент розрахунку розміру кредитного ризику, що відповідає боргу за активом, який перебуває під ризиком дефолту боржника/контрагента.

Імовірність дефолту (PD) - компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником/контрагентом своїх зобов'язань.

Втрати в разі дефолту (LGD) - компонент (коефіцієнт) розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає рівень втрат (збитків) унаслідок дефолту боржника/контрагента.

Більш детально проблеми імплементації положень Базельського комітету у банківському секторі України та збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку розглядалися в окремих публікаціях на цю тему [2, 3, 5, 6].

Банк із метою розрахунку розміру кредитного ризику за активом відповідно до вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [4] та внутрішньобанківського положення визначає значення кожного з компонентів кредитного ризику (PD, LGD та EAD) залежно від:

- виду боржника/контрагента: юридична особа (крім банку та бюджетної установи); фізична особа; бюджетна установа; банк; боржник - емітент цінних паперів;

- виду активу,

- виду забезпечення,

- валюти боргу (національна або іноземна),

- способу оцінки активу (на індивідуальній або груповій основі).

Діапазони значень коефіцієнтів PD встановлено залежно від класу юридичної особи - боржника за кредитом під інвестиційний проект. В свою чергу, визначення класу боржника за кредитом під інвестиційний проект здійснюється на підставі встановлених критеріїв, які характеризують:

1. Фінансову стійкість юридичної особи - боржника за кредитом під інвестиційний проект;

2. Умови, які впливають/можуть вплинути на реалізацію інвестиційного проекту.

Критерії фінансової стійкості проекту є найбільш важливими в оцінюванні ймовірності дефолту юридичної особи – боржника за інвестиційним проектом. До цієї групи критеріїв належать: інтервальний коефіцієнт покриття боргу за кредитами під інвестиційний проект (DSC_{RI}); кумулятивний коефіцієнт покриття боргу за кредитами під інвестиційний проект (DSC_{RC}); кумулятивний коефіцієнт покриття боргу за нарахованими доходами за кредитом під інвестиційний проект (IC_{RC}); кумулятивний коефіцієнт покриття боргу за кредитом під інвестиційний проект (LLC_{RC}), частка кредитних коштів у фінансуванні проекту (Чкк). Значення цих критеріїв наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії фінансової стійкості інвестиційного проекту

Назва	Значення показника залежно від класу боржника за кредитом під інвестиційний проект			
	Клас 1	Клас 2	Клас 3	Клас 4
Інтервальний коефіцієнт покриття боргу за кредитами під інвестиційний проект ($DSCR_i$)	$DSCR_i \geq 1,3$	$1,2 \leq DSCR_i < 1,3$	$1,1 \leq DSCR_i < 1,2$	$1 \leq DSCR_i < 1,1$
Кумулятивний коефіцієнт покриття боргу за кредитами під інвестиційний проект ($DSCR_c$)	$DSCR_c \geq 1,5$	$1,3 \leq DSCR_c < 1,5$	$1,2 \leq DSCR_c < 1,3$	$1 \leq DSCR_c < 1,2$
Кумулятивний коефіцієнт покриття боргу за нарахованими доходами за кредитом під інвестиційний проект (ICR_c)	$ICR_c \geq 2,0$	$1,7 \leq ICR_c < 2,0$	$1,4 \leq ICR_c < 1,7$	$1 \leq ICR_c < 1,4$
Кумулятивний коефіцієнт покриття боргу за кредитом під інвестиційний проект ($LLCR_c$)	$LLCR_c \geq 1,5$	$1,3 \leq LLCR_c < 1,5$	$1,2 \leq LLCR_c < 1,3$	$1 \leq LLCR_c < 1,2$
Частка кредитних коштів у фінансуванні проекту ($\text{Ч}_{\text{кк}}$).	$\text{Ч}_{\text{кк}} \leq 40\%$	$40\% < \text{Ч}_{\text{кк}} \leq 60\%$	$60\% < \text{Ч}_{\text{кк}} \leq 70\%$	$\text{Ч}_{\text{кк}} > 70\%$

Джерело: складено авторами за даними [4].

З огляду на те, що проектне фінансування належить до високо ризикових сфер фінансування, джерелом погашення кредиту є грошові

потоки, що генеруються внаслідок реалізації інвестиційного проекту. При розрахунку фінансової стійкості проекту на основі аналізу проектних грошових потоків відповідно до нормативних вимог [4, 7] виникає ціла низка питань практичного спрямування, а саме: достовірність визначення ставки дисконтування при розрахунку DCF, обґрунтованість вартості створюваних в процесі реалізації проекту нових активів та ін.

Особливої уваги заслуговують питання фінансового моніторингу виконання проекту. На наш погляд, надання банку повноважень щодо контролю за відповідністю техніко-економічним, технологічним умовам реалізації проекту, як це передбачено діючим Положенням [4], не відповідає спрямованості діяльності банківської установи. Доцільніше залишити за банком-кредитором контроль за дотриманням фінансових умов реалізації проекту. Характеристики ініціатора інвестиційного проекту, а саме: репутація, фінансовий стан ініціатора, спроможність надати фінансову підтримку боржнику, а також організація контролю банку-кредитора за грошовими потоками боржника також потребують відповідної конкретизації та нормативного уточнення.

Список використаних джерел:

1. Науменкова С. Фінансові інструменти убезпечення від політичних ризиків у проектному фінансуванні / С. Науменкова, С. Міщенко, Є. Тіщенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2016. – №10 (187). – С. 6 – 17. – URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/01/187_6-17.pdf
2. Зверяков М. Банківський капітал: вимоги Базеля III / М. Зверяков, В. Коваленко // Фінанси України. – 2011. - №6. – С. 13 – 23.
3. Науменкова С.В. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи / С.В.Науменкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. - №12 (177) . – С.39-48 – URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/04/177_5-1.pdf
4. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016 р.
5. Науменкова С.В. Обстеження збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку: досвід центральних банків / С.В. Науменкова. – Вісник Київського національного університету імені

Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – №10(163). – С.51 – 57. – DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/163-10/10>

6. Науменкова С.В. Макропруденційні інструменти в механізмі забезпечення фінансової стабільності / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко // Фінанси України. –2015. – №10. – С.53 – 76.

7. Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 232. (Із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 713 від 16.09.2015).

JEL G 24, O 31

Піддубна Вікторія Григорівна

аспірант кафедри банківської справи

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ У ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено процеси становлення й розвитку банківської системи України. Сформульовано ключові чинники, що перешкоджають ефективному функціонуванню банків, окреслено шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: *банківська система, капіталізація, ресурсний потенціал, стабільність, кредитування, проблемні активи.*

Трансформація системи господарських відносин в умовах впливу глобалізації і внутрішніх кризових явищ, які склалися на сьогоднішній день в Україні, висуває особливі вимоги до процесів інноваційного розвитку банківської системи, оскільки від ефективності її функціонування залежить не тільки стабільність і результативність діяльності різних галузей економіки, а й держави в цілому, так як наслідки масового банкрутства банків можуть стати відправною точкою для початку повномасштабної економічної кризи.

Для банків України забезпечення інноваційного розвитку виступає єдиним чинником їх виживання і потенційного виходу на світові ринки. Сучасні тенденції розвитку ринку банківських послуг відзначаються його переструктуруванням, яке впершу чергу викликано чинником інноваційної складової (рис. 1).

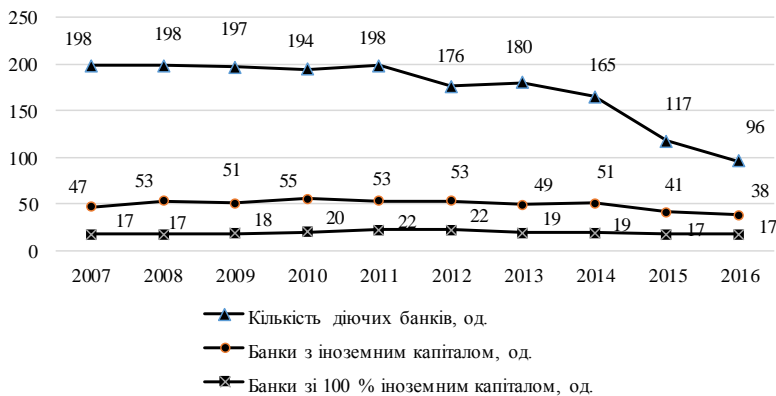


Рис. 1. Структурна композиція банків України з 2007 по 2016 рр. [1]

Як свідчать дані рисунку 1, в структурі банківської системи найбільша питома вага належить іноземним банкам, які відрізняються власне своєю інноваційністю.

Особливість банків з українським капіталом в більш скромних можливостях в частині фінансової підтримки, у порівнянні з держбанками або банками, що входять в міжнародні фінансові групи. З групи найбільших з вітчизняним капіталом можна виділити Одеський банк ПАТ «Південний». У 2016 році він увійшов в топ-20 банків за вкладами населення, з портфелем вкладів в 3,3 млрд гривень. ПАТ «Південний» - один з небагатьох українських банків, що має дочірні структури в ЄС. А саме, Ризький банк RIB. 57 % акцій цієї установи контролював безпосередньо ПАТ «Південний».

За підсумками VIII Всеукраїнського конкурсу «Банк року – 2016», Міжнародний фінансовий клуб «Банкир» визначив найкращі банки країни за такими критеріями: якісні показники надання банком послуг і їх відповідність запитам ринку; розвиток високих стандартів обслуговування та залучення клієнтів як результат взаємодії керівників і співробітників всіх підрозділів банків; результативність комунікацій по роботі з репутаційними ризиками; успіхи у формуванні лояльності в соціумі як щодо банку, так і фінансової системи в цілому. Такими банками були визначені ПАТ «Вектор Банк», ПАТ «Діамант Банк» - у номінації (самий клієнтоорієнтований банк); ПАТ «ВіЕс Банк» - у номінації (самий надійний банк в Україні); ПАТ «Банк Кредит Дніпро» - у номінації (самий

універсальний банк); ПАТ «БТА Банк» - у номінації (прорив року); ПАТ «Марфін Банк» - у номінації (Банк – надійний партнер у сфері бізнесу); ПАТ АКБ «Львів» - у номінації (Бездоганна репутація. Фінансова надійність банку); ПАТ «Ідея Банк» - у номінації (Кредити готівкою та депозити для фізичних осіб); ПАТ «Кредит Оптима Банк» - у номінації (Найкращі програми лояльності для клієнтів) [2, с. 12-15].

Ринок інновацій з'являється на стику двох ринків – ринку товарів і послуг та ринку знань. Аналіз наукових праць дозволяє виділити два основні підходи до визначення терміну «ринок інновацій»: через визначення специфіки процесу виробництва на ньому або перерахування його властивостей [3]. Це відображає сутність даної категорії досить вузько. Ринок банківських інновацій – це сукупність економічних відносин між інтеграторами передових технологій і проєктів, банками і фізичними особами з метою створення, впровадження і дифузії нововведення. Клієнти банку можуть виступати як джерелами ідей, так і безпосередніми споживачами інноваційного продукту.

У журналі «Global Finance» опубліковано Топ – цифрових банків світу інноваційного спрямування (табл. 1).

Таблиця 1
Топ-цифрових банків світу інновацій у 2016 р.

№ пор.	Номінація	Банк	Країна
1	Кращі послуги з управління інвестиціями	Odeabank	Туреччина
2	Кращі послуги з управління грошовими коштами через Інтернет	Citi	Австралія
	Кращий інтегрований корпоративний та роздрібний сайт банку		
	Кращі ініціативи з інформаційної безпеки		
	Кращі казначейські онлайн-послуги		
	Кращий мобільний банкінг		
	Кращий мобільний додаток		

3	Кращі послуги з торгового фінансування	Nordea	Фінляндія, Де Марк, Люксембург, Норвегія, Росія, Швеція
4	Кращий дизайн веб-сайту	UBS	Швейцарія
5	Кращий в соціальних медіа	Wells Fargo	США, Ірландія
6	Кращі онлайн-депозити, кредитні та інвестиційні продукти	Mashreq Bank	Дубай
7	Кращий дизайн веб-сайта	Garanti Bank	Нідерланди, Росія
8	Кращі ініціативи з інформаційної безпеки, мобільного банкінгу, мобільного додатку	Standard Chartered	США, Бангладеш, Ангола, Східна Африка, Швейцарія, Великобританія, Бразилія, Індія
9	Кращий смс/текстовий банкінг	DBS	Сінгапур, Індія, Індонезія, Китай, Тайвань

Джерело: складено автором з використанням матеріалу [4]

Найбільш поширені види інноваційних змін в банках можна розділити на п'ять груп. Це зміна структури і виду банків, що передбачає об'єднання як нових, так і традиційних технологій, інструментів, самообслуговування, дистанційне обслуговування, телефонні центри. До другої групи можемо віднести віртуальні банківські технології управління банківськими рахунками, готівкових розрахунків, електронного підпису, складання договорів. У наступну групу увійшло комплексне використання нових інформаційних і комунікаційних технологій для електронного і змішаного маркетингу, вдосконалення внутрішнього контролю та аудиту, зміни в кваліфікації працівників.

Лідером серед банків у введенні інновацій в Україні є ПАТ КБ «Приватбанк». Він першим в Україні запропонував своїм клієнтам послуги Інтернет - банкінгу «Приват24» і GSM-банкінгу, а також послуги з продажу через мережі своїх банкоматів і POS-терміналів електронних ваучерів провідних операторів мобільного зв'язку і IP-телефонії [5]. Незважаючи на трансформації, які відбулися у банку, 43,3% користувачів банківських послуг – фізичних осіб, що більше,

ніж у наступних за ним двадцяти трьох банках разом взятих, вважають його основним у банківській системі України.

Однією з найактуальніших проблем банківського сектора є підтримка його ліквідності. Особливо гостро дана проблема постає в умовах світової фінансової кризи, що зачіпає національні економіки багатьох країн. Скорочення обсягів строкових депозитів банків, звуження грошової бази стало свідченням зниження рівня ліквідності банків, зростання ставок за міжбанківськими кредитами. Динаміка надання зовнішніх позик на світових ринках скоротилася. В результаті спостерігається дефіцит ліквідності, виникає значне зниження довіри до банківського сектору, що, в свою чергу, призводить до відтоку депозитів і гальмування ділової активності. Для виходу з даної ситуації, необхідна перебудова грошово-кредитних відносин, в тому числі і платіжного обороту. У сучасному світі платіжні системи все більш активно розвиваються в напрямку безготівкових форм розрахунків, що обумовлено, в тому числі, інтеграцією економік окремих держав. У цьому контексті широке застосування знаходять пластикові карти. Платіжна карта в сучасному світі – це зручний і найбільш надійний спосіб здійснення повсякденних платежів. Вона дозволяє вирішити проблеми з тіньовою економікою, дозволяє отримати доступ до коштів на банківському рахунку в будь-який час доби і практично в будь-якій точці світу. З кожним роком з'являються нові можливості для їх використання. Але для України також важливий і макроекономічний аспект впровадження платіжних карт в обіг. Адже платіжна карта крім формування стійких пасивів є потужним інструментом, що впливає на структуру платіжного обігу. У більшості економічно розвинених країн пластикова карта виступає обов'язковим атрибутом сфери торгівлі і послуг. Операції за допомогою платіжних карт відображають ступінь інтегрованості банківської системи і суспільства.

Умови, в яких необхідно впроваджувати в практику інноваційний банківський менеджмент, характеризуються цілою низкою напрямків впливу зовнішнього середовища: інтеграція українських банків у світову фінансову систему; збільшення впливу іноземних банків; криза і реструктуризація банківської сфери; державне регулювання банків; часта зміна законодавства, в тому числі нормативно-правових актів; посилення конкуренції на ринку. До головних внутрішніх чинників можемо віднести недосконалу організаційну структуру банків, недоліки банківського нагляду, низьку суспільну підтримку [6, с. 67].

Для подолання зазначених недоліків за необхідне є застосування економічних механізмів активізації інвестиційної діяльності, які

використовуються в зарубіжній практиці: дотація держави банкам та іншим кредиторам (у розмірі відсотка премії за підвищений ризик), якщо кредитуються пріоритетні галузі. Можливе створення банків довгострокового кредитування, як це має місце в Японії. Банки довгострокового кредитування на відміну від звичайних комерційних банків надають кредити за фіксованою ставкою і на тривалий термін, тому використання таких кредитів буде сприяти впровадженню інноваційних проектів.

В інноваційній сфері не застосовуються традиційні види кредитування, що обумовлює необхідність формування механізмів надання спеціалізованих кредитів – інноваційних. До позитивних зрушень в мобілізації фінансових ресурсів на інноваційні заходи може привести використання технології «пакетування» довгострокового інноваційного проекту з короткостроковими комерційними проектами, заснованого на принципах збалансованості та взаємної адаптації. Використання такого підходу до формування активів комерційного банку може створити умови для «підживлення» довгострокових інвестицій доходами від реалізації короткострокових вкладень банку. Метод пакетування проектів може знайти практичне застосування в банках, які здійснюють широкий спектр операцій та функціонують на принципах універсализації. Але всі ці зазначені фактори і інструменти відсутні в економіці України, тому основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні поки залишаються їх власні кошти.

Список використаних джерел:

1. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_
2. Банк года 2016 // «Банкирь». – 2017. – №1. – С. 12-15.
3. Кузнецова С.А. Развитие инновационного рынка как механизма распространения наукоемкой продукции / С.А. Кузнецова, В.Д. Маркова. Новосибирск, 2002. – 107 с.
4. World's Best Private Banks 2017 [Електронний ресурс]. – Global Finance. – Режим доступу: <http://www.gfmag.com/magazine/december-2016/finding-and-filling-niches?page=2>.
5. Офіційний сайт Публічного акціонерного товариства Комерційний банк «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.privatbank.ua/.
6. Матушенко О. Управління маркетингом у період кризи / О. Матушенко, В. Оксенюк // Науково-теоретичний журнал

Рябініна Людмила Миколаївна
д.е.н., професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ОБГРУНТОВАНOSTІ ТЕРМІНІВ В ЗАКОНОДАВЧИХ ТА НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ З БАНКІВНИЦТВА

У статті розглядається існування теоретично необгрунтованих економічних категорій та термінів в законодавчих та нормативних документах з банківництва, удосконалення яких буде сприяти подальшому розвитку діяльності вітчизняних банків і соціально-економічному розвитку країни.

Ключові слова: *центральний банк, функції і операції банку*

Перехід України від планової адміністративно-командної системи до ринкової економіки створив необхідність формування ринкових відносин в країні і, перш за все, в банківській системі, яка пронизує усі сфери соціально-економічного життя суспільства.

Метою статті є висвітлення деяких теоретично необгрунтованих підходів до економічних категорій і термінів, існуючих в законодавчих та нормативних документах з банківництва, усунення яких буде сприяти посиленню та розвитку вітчизняної банківської системи.

Актуальність теми полягає в необхідності теоретичного обгрунтування деяких термінів і понять в діючих нормативних документах Національного банку України (далі – НБУ) і, навіть, в Законі країни «Про НБУ» (далі – Закон), з метою подальшого удосконалення діяльності вітчизняних банків. Регулятором грошово-кредитних відносин в країні з ринковою економікою є її центральний банк, який є центром не лише банківської, а і усієї економічної системи країни. Це зумовлено тим, що центральний банк не тільки розробляє стратегічні цілі грошово-кредитної політики (серед яких на першому місці є відсутність інфляції і безробіття в країні), а й регулює грошово-кредитні відносини з метою досягнення поставлених ним же цілей. Тому центральний банк країни має всебічно спиратися в своїх регулятивних діях на економічну теорію, без якої його дії не тільки що не сприяють, а, навпаки, запобігають соціально-економічному

розвитку країни. Бо поряд з теоретично обґрунтованими визначеннями понять та термінів НБУ в законодавчих та нормативних документах України, банківництвом сприймаються як єдино правильні і теоретично необґрунтовані визначення. Зрозуміло, що з метою недопущення використання останніх на практиці, НБУ має завжди спиратися на основи економічної теорії тому, що його положеннями та інструкціями надалі керуються в практичній діяльності усі банки.

Як Центральний банк України, НБУ створений на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР у березні 1991 р. [1, п. 3]. Центральний банк країни займає особливе місце в її соціально-економічному розвитку і грає особливу (емісійно-регулюючу) роль, завдяки тих функцій, які він виконує. Як впливає з Закону «...основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України.» [2, ст. 6, курсив Л. Н. Р.]. До того ж, «...при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.» [2, ст. 6, абз. 2]. Однак, як показав аналіз, НБУ з моменту введення національних грошей в грошовий оборот країни (10 січня 1992 р.) жодного разу не зміг забезпечити стабільності грошової одиниці України – ані карбованця, ані гривні (див. рис. 1).

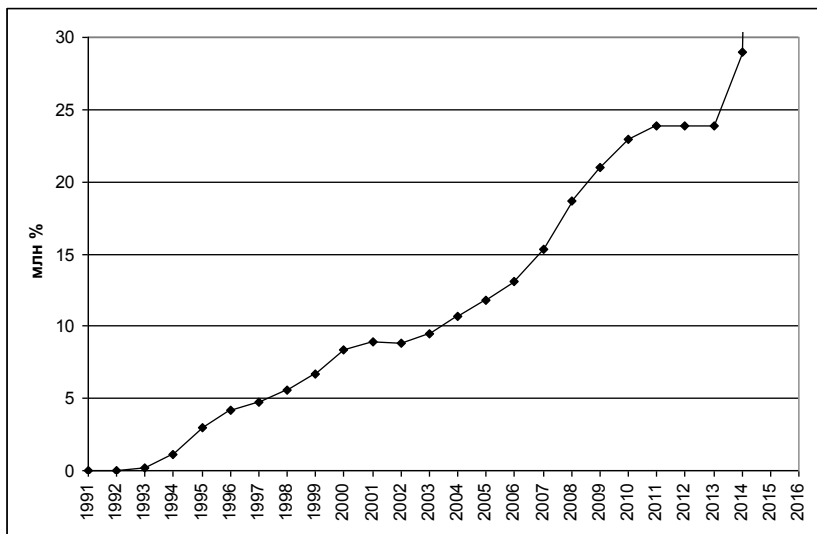


Рис. 1. Динаміка ІСЦ в Україні у 1992-2016 рр. в процентах до 1992 р.

Розраховано і побудовано автором за даними [3]

Це дозволяє зробити висновок про те, що так звана «основна функція НБУ», проголошена Законом, відображує тільки його основну мету чи завдання і аж ніяким чином не характеризує *функцію* центрального банку, та ще й основну. Більш того, проголошена Законом, так звана, основна функція *центрального банку*, взагалі не відноситься до його функцій. Саме тому НБУ не зміг протягом 25 років існування незалежної України забезпечити стабільність її грошової одиниці. Разом з тим, О. В. Дзюблюк справедливо вважає, що «...сутність центрального банку найбільш доцільно розглядати саме через призму його основних функцій...» [4, с. 100].

Аналіз основних функцій центрального банку в поглядах вітчизняних та закордонних економістів показав, що більшість з них (О. В. Дзюблюк [4], Е. Я. Брегель [5], В. І. Букато [6], О. Д. Вовчак [7], А. С. Гальчинський [8], Л. А. Дробозина [9], М. І. Зверяков [10], Е. Ф. Жуков [11], Б. С. Івасів [12], Р. Л. Миллер [13]; С. М. Панчишин [14], М. І. Савлук [15]), та багато інших знаних науковців світу, характеризуючи сутність центрального банку і розглядаючи його функції, виділяє, як правило, 4 і максимум 6-7 функцій [4, с. 100; 5, с. 95-96; 6, с. 117; 7, с. 144; 8, с. 269; 9, с. 351-354; 10, с. 98; 11, с. 97-107; 12, с. 417-421; 13, с. 402-405; 14, с. 377; 15, с. 668]. І хоч кількісно та редакційно формулювання вченими-економістами функцій центрального банку країни дещо відрізняється одне від одного, але ж в цілому воно зводиться до одного й того ж теоретичного змісту загальної сутності центрального банку, що виражається в чотирьох його базових (основних) функціях, як найпростіших проявах глибинних сторін його сутності, а саме: функцій єдиного емісійного центру країни; органу грошово-кредитного регулювання її економіки; «банка банків» та «банкіра Уряду» (fiscal agent або агент Уряду) [13, с. 402-405]. За таких умов, основною функцією центрального (емісійного) банку, все ж таки є функція єдиного емісійного центру країни, без виконання якої, НБУ не зможе, навіть, і емітувати національні гроші (стабільність яких він має підтримувати, завдяки виконанню своєї другої основної функції – органу грошово-кредитного регулювання економіки країни. З цього випливає, що, проголошена Законом, так звана, *основна* функція центрального банку, яка в подальших статтях Закону називається вже ціллю і, навіть, цілями НБУ, які «...визначені статтею 6 цього Закону.» [2, ст. 24, абз 1] не може розглядатися, навіть, і як *операція* центрального банку, бо для *забезпечення стабільності грошової одиниці країни* центральний банк має здійснювати не одну, а декілька операцій, виконуючи свою другу функцію – органу грошово-кредитного регулювання економіки країни.

Варто відмітити, що сьогодні Закон (редакції 2017 р.) значно розширив кількість, так званих, функцій центрального банку і визначає у НБУ вже аж 32 функції [2, ст.ст. 6-7], хоча в момент оприлюднення Закону (1999 р.) йшлося лише про близько двох десятків функцій. Причина такого суттєвого збільшення кількості функцій центрального банку, названих у Законі, міститься, перш за все, у відсутності теоретичного обґрунтування самої сутності поняття «функція», в тому числі, центрального банку, і відповідне ототожнення його функцій з його ж операціями і, навіть, із цілями НБУ. По друге, причина такої кількості функцій центрального банку України міститься у відсутності теоретичного обґрунтування на макорівні економічної сутності центрального банку, в якій відображаються суспільні виробничі відносини та його місце як в системі суспільного відтворення, так і в економічній системі країни. Саме тому на макорівні центральний банк будь-якої країни розглядається як *економічна категорія*, яка має об'єктивний характер і не підкоряється суб'єктивним законам людства, якими фактично є Закон. При цьому не можна не сказати про те, що функції, як *найпростіший* прояв *глибинних сторін* сутності центрального банку, характеризують його абстрактну сутність і притаманні йому *завжди*, в той час як операції, як дії в ряду подібних дій банку, можуть і не виконуватися їм, якщо в них не існує потреби в даний момент часу. До того ж, варто звернути увагу шановного читача і на те, що окрім операцій центрального банку, перелічених в ст.ст. 6 та 7 Закону і помилково розглядаємих як функції, загальна кількість операцій центрального банку як його *дій в ряду подібних дій*, доповнюється ще майже двома десятками інших операцій центрального банку [2, ст. 42].

Не можна не сказати і про те, що деякі економісти (В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк та інші) поділяють функції усіх без винятку центральних банків на «...регулюючі, контрольні та обслуговуючі.»[16, с. 73-74], розглядаючи функції центральних банків не з точки зору прояву кожної з глибинних сторін його сутності, а з погляду на основні завдання діяльності банку. Зокрема, А. С. Гальчинський ототожнює всі функції центрального банку з його завданнями (такі собі функції-завдання), в зв'язку із чим він пише, що «...забезпечення грошової стабілізації є <...> власне єдиною функцією Центрального банку в ринковій економіці. Всі інші функціональні обов'язки, що покладаються на банк, розглядаються як завдання, що є допоміжними й підпорядкованими.», з чим ніяким чином не можна погодитись.» [8, с.269]. Саме тому О. В. Дзюблюк, з аргументами якого не можна не погодитись стосовно ототожнення функцій центрального банку з його

завданнями, відмічає, що за таких умов «...має місце не лише невизначеність стосовно конкретного переліку основних функцій центрального банку, а й певна плутанина його функцій із завданнями.» [4, с. 101]. При такому підході до функцій *емісійних* центральних банків країн, найбільш характерна сутність цих *емісійних* банків – функція єдиного емісійного *центру* країни і, відповідно, органа грошово-кредитного регулювання економіки в ній, які, навіть, й не називається, так само як і такі специфічні для центральних банків функції, які розкривають глибинні сторони їх сутності, як функції банка банків та банкіра Уряду.

Заслуговує на увагу, що триада специфічних базових кредитних операцій банків (вклади, позички та розрахунки), яку виконують тільки банки, надала можливості Закону, а слід за ним і деяким економістам ототожнювати у спеціальній літературі виконувани банками базові операції з притаманними їм функціями [2, ст.ст.6-7; 17, с.26-27], що не тільки скривлює теоретичну сутність операцій, завдань і функцій, але негативно відбивається і на практичній діяльності банків. Зокрема, ототожнення сутності функцій центрального банку з його завданнями та операціями, переліченими в Законі, відображує непродуманий підхід до найбільш вагомих теоретичних ознак сутності діяльності центрального банку. Варто відмітити, що вітчизняні науковці неодноразово звертали увагу на помилковість ототожнення функцій банків з їх операціями [15, с. 551, 18, с. 36]. Уперше необхідність розмежування понять «функції банків» і «операції банків» висловлена провідними вітчизняними економістами, такими, як д-р екон. наук А. М. Мороз, д-р екон. наук М. І. Савлук та іншими науковцями, які звернули увагу на те, що «...Функція банку - більш складне, глибоке явище, чим операція. Вона характеризує банк як абстрактну економічну структуру з макроекономічних позицій та з точки зору її місця в економічній системі взагалі й впливу на все економічне середовище, у якій банк функціонує. Функція - це те, що властиво кожному банку постійно, незалежно від того, які конкретні операції він виконує в даний момент. Операція ж характеризує певний вид роботи банку тільки в даний момент і стосовно лише окремого економічного суб'єкта, тобто на мікрорівні.» [15, с. 551]. Такий підхід до банківських функцій і операцій розкриває сутнісні розходження між банківськими операціями як конкретними діями банку і його функціями, які визначають місце центрального банку і його роль не лише в банківській, а і взагалі в економічній системі країни.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховної Ради України "Про порядок введення в дію Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 20.03.1991 № 873-ХІІ
2. Закон України «Про НБУ», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 29, ст.238, із змінами та доповн. станом на 01.01.2017 р.
3. Сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Дзюблюк О. В. – Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки : моногр. [Текст] / О.В. Дзюблюк – К.: Поліграфкнига, 2000. – 471 с.
5. Брегель Е. Я. – Денежное обращение и кредит капиталистических стран : учебник [Текст] / Е.Я. Брегель – М.: Финансы, 1973. – 376 с.
6. Букато В. И. – Банки и банковские операции в России [Текст] / В. И. Букато, Ю. В. Головин, Ю. И. Львов : научн. изд. – М.: Финансы и статистика, 2001.– 367 с.
7. Вовчак О. Д. – Кредит і банківська справа [Текст] / О. Д. Вовчак, Н. М. Рушишин, Т. Я. Андрейків : підручник – К.: Знання, 2008. – 564 с.
8. Гальчинський А.С. – Теорія грошей : навч.-метод. посібн. [Текст] / А. С. Гальчинський – К.: Основи, 1998.–415 с.
9. Финансы, денежное обращение, кредит : учебник [Текст] / под ред. Л. А. Дробозиной – М.: Финансы, Издат. объедин. «ЮНИТИ», 1997. – 479 с.
10. Макроекономіка / навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів [Текст] / за заг.ред. М. І. Зверькова – Одеса: ОНЕУ, 2016. – 267 с.
11. Банки и банковские операции [Текст] / под ред. Е. Ф. Жукова – М.: «Банки и биржи» Издат. объединение «ЮНИТИ», 1997. – 471 с.
12. Гроші та кредит : підручник / за заг. ред. Б. С. Івасіва - Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510 с.
13. Миллер Р. Л., Ван-Хуз, Д. Д. Современные деньги и банковское дело [Текст] / Р. Л. Миллер, Д. Д.Ван-Хуз – М.: ИНФРА-И, 2000. – 856 с.
14. Панчишин С. – Макроекономіка : навч. пос. [Текст] / С. Панчишин – К.: Либідь, 2001. – 614 с.
15. Гроші та кредит [Текст] / кол. авторів за загальн. ред. М.І. Савлука - К.: КНЕУ, 2006. – 740 с.

16. Міщенко В. І., Кротюк В. Л. –Центральні банки: організаційно-правові засади В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк : моногр. [Текст] / В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк – К.: Знання, 2004. – 372.с.

17. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч.-метод. посібн. [Текст] / В. В. Коваленко – Суми: Університетська книга, 2009. – 224 с.

18. Рябініна Л. М. Роль Національного банку та законодавчих актів України в її економічному розвитку [Текст] / Л. М. Рябініна // Науковий журнал «Економіка & держава», 2004, № 8. – С. 42-49.

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА ТА РЕГУЛЮВАННЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ ПЕРСПЕКТИВИ

MONETARY POLICY AND REGULATION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINE PERSPECTIVES

JEL F30, F31

Жердецька Лілія Вікторівна

*к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету
м. Одеса, Україна*

ВАЛЮТНІ КРИЗИ: СВІТОВА ПРАКТИКА ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Визначено поняття «валютна криза», її зв'язок із фінансовою кризою. Охарактеризовано наукові підходи до класифікації фінансових та валютних криз. Проаналізовано епізоди валютних криз в Україні за період 1993-2016 рр.

Ключові слова: валютні кризи, крах валют, валютний курс, фінансові кризи.

Сучасні тенденції розвитку банківської справи пов'язані з подоланням наслідків негативного впливу глобалізації на світові фінансові ринки, що потребує наукового переосмислення підходів до банківського менеджменту й регулювання на макро- та мікрорівнях. Руйнівні наслідки впливу світової фінансової кризи на діяльність усіх секторів економіки України, у тому числі й банківський, ускладнюються нестабільністю зовнішнього й внутрішнього політичного середовища. Водночас варто зауважити, що тригерною подією, яка активізує трансмісійні механізми розповсюдження системного ризику, є падіння вартості національної грошової одиниці. Зазначене потребує покращання розуміння сутності й природи валютних криз з метою вдосконалення заходів щодо їх попередження та подолання.

Дослідженню основних аспектів економічної природи фінансових, банківських та валютних криз присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Так, К. Рейнхарт та К. Рогофф (Reinhart C., K. Rogoff, 2009) написали фундаментальну працю, де досліджено кількісні аспекти та проведений ґрунтовний емпіричний аналіз фінансових криз (у тому числі й валютних), починаючи з 1600 року [1]; Г. Камінський (G. Kaminsky, 2003) провів детальний кількісний аналіз та запропонував класифікацію валютних криз XX століття,

подібний аналіз також було проведено польськими вченими за редакцією М. Дабровського (M. Dabrowski (ed.), 2002) [2; 3]. Дослідження причин валютних криз в Україні викладено в працях С. Нескородєва [4]. Крім того, серед вітчизняних науковців варто відзначити праці А. Ковалюка,

Л. Кузнєцової, Л. Примостки, Н. Реверчука, Н. Шульги та ін., які визначили ознаки й види банківських криз та зробили вагомий внесок в удосконалення науково-методичних засад банківського регулювання. Водночас сучасні умови, коли розгортання кризових явищ у банківській системі України ускладнюється нестабільною політичною та економічною ситуацією, вимагають більш глибокого розуміння суті валютних криз, аналізу їх наслідків та удосконалення науково-методичних підходів до регулювання. Метою представленого дослідження є визначення основних характеристик валютних криз в Україні.

Необхідно зауважити, що в сучасній економічній літературі немає єдиної точки зору з приводу класифікації як фінансових криз у цілому, так і валютних криз зокрема. Так, польські науковці як складові фінансової кризи розрізняють банківську кризу, кризу державного боргу та кризу платіжного балансу як причину валютної кризи. А валютна криза, на їхню думку, – це раптове зниження довіри до окремої валюти, що, як правило, призводить до спекулятивних атак проти грошової одиниці [3].

К. Рейнхарт та К. Рогофф пропонують класифікувати фінансові кризи на такі, що визначаються кількісними граничними значеннями (інфляційні, деальвація та крах валют) та подіями (банківські та боргові кризи). Епізод валютної кризи визнається, коли її знецінення перевищує 25% на рік. Учені пов'язують девальвацію, високу інфляцію та крах валют: у більшості досліджуваних випадків високі темпи інфляції супроводжуються крахом валют і значним рівнем доларизації економіки [1].

Можна виділити наступні етапи розвитку теоретичних узагальнень за результатами емпіричних досліджень валютних криз (залежно від причин їхнього виникнення) [1; 2; 3]:

1. В 60-70-і роки XX століття серед основних причин валютних криз виділяють фіскальні та монетарні причини (кризи в Латинській Америці).

2. На початку 90-х рр. XX ст. праці учених переважно присвячено поясненню кризи Європейської монетарної системи. Дослідження проводилося у розвинених країнах – оцінювалась контрциклічна політика та так звані самодостатні кризи (self- fulfilling crises),

виникнення яких пов'язують із негативною інформацією, а не з фундаментальними показниками.

3. Моделі третього покоління з'явилися наприкінці 90-х рр. XX ст. та присвячені дослідженню питань морального ризику й недосконалої інформації. Зокрема, серед причин криз визначають кредитні буми та бульбашки цін активів.

4. Більш сучасні дослідження узагальнюють попередні здобутки та пропонують класифікацію криз залежно від причин їх виникнення: проблеми платіжного балансу (Crises with Current Account Problems), кризи фінансового надлишку (Crises of Financial Excesses), проблеми суверенного боргу (Crises of Sovereign Debt Problems), дефіцит державного бюджету (Crises with Fiscal Deficits), криза «раптові зупинки» (Sudden-Stop Crises), самодостатні кризи (Self-fulfilling).

Структуру валютних криз залежно від причин виникнення за типами країн наведено в табл. 1.

Необхідно зазначити, що найчастіше валютні кризи виникають на ринках, що розвиваються, а основними причинами є наступні: слабкість економік, яка зумовлена проблемами платіжного балансу, фіскальними дисбалансами, фінансовими надлишками та нестабільністю зовнішнього боргу. Крім того, кризи можуть бути спричинені відтоком капіталу та (у розвинених країнах) в умовах оптимальних значень фундаментальних показників виникають самодостатні кризи.

Таблиця 1

Види криз за типами ринків

Види криз	% від загальної кількості	
	Ринки, що розвиваються	Розвинуті ринки
1. Проблеми платіжного балансу (Crises with Current Account Problems)	13	17
2. Кризи фінансового надлишку (Crises of Financial Excesses)	35	13
3. Проблеми суверенного боргу (Crises of Sovereign Debt Problems)	6	4
4. Дефіцит державного бюджету (Crises with Fiscal Deficits)	45	33
5. Криза «раптові зупинки» (Sudden-Stop Crises)	2	17
6. Самодостатні кризи (Self-fulfilling)	0	17

Джерело: [2].

Отже, як свідчать дані табл. 1., кризи на ринках, що розвиваються мають інший характер, ніж на розвинених ринках. Кризи, що викликані зовнішніми шоками на світових фінансових ринках та кризи в умовах оптимальних значень фундаментальних показників, притаманні розвиненим ринкам. Причини криз на ринках, що розвиваються, як правило, комплексні: крім зовнішніх шоків, характеризуються порушенням пропорцій економічного розвитку (значення фундаментальних показників не є оптимальними).

Ідентифікувати епізоди валютних криз та оцінити їх причини в економіці України дозволяють дані наступного графіку (рис. 1.).



Рис. 1. Динаміка валютного курсу гривні по відношенню до долара США за період 1993-травень 2017 рр. (річна зміна, разів)

Як свідчать дані рис.1., протягом 1993-2016 рр. можна виділити такі основні епізоди валютних криз та визначити їхні причини [4]:

- 1993-1995 рр., коли динаміка курсу карбованця до долара складала 19,66-2,23 разів, що пов'язано із загальною економічною кризою після здобуття Україною незалежності у період становлення національної економіки;

- 1998-1999 рр., коли темпи зростання вартості долара США складала 80 та 52% відповідно, що можна пов'язати з негативним сальдо зовнішньоторгівельного балансу та впливом зовнішньої фінансової кризи;

- в 2008 р. приріст курсу гривня/доллар США склав 52%; до цієї кризи призвели нарощування від'ємного зовнішньоторговельного сальдо, зростання зовнішнього боргу, кредитний бум, скорочення іноземних інвестицій та негативний вплив світової фінансової кризи [4];

- в 2014 та 2015 рр. знецінення гривні склало 97 та 51% відповідно; ця криза, по суті, є продовженням кризи 2008 р.: по-перше, унаслідок недостатнього розвитку вітчизняної економіки потрібно більше часу для відновлення, та, по-друге, негативні наслідки поглиблюються через негативний вплив зовнішніх політичних шоків.

Отже, валютні кризи в Україні мають риси, що характерні для криз у перехідних економіках: їхні причини множинні (зовнішні шоки та слабкість національної економіки), а подолання наслідків займає значно більший, період часу порівняно із розвиненими економіками. Вирішення питання запобігання виникнення валютних крих в Україні знаходиться у площині забезпечення сталого економічного зростання: підтримання експортноорієнтованих галузей, усунення структурних дисбалансів в економіці, регулювання фінансового й кредитного ринку для усунення диспропорцій у кредитуванні, зменшення рівня зовнішнього боргу, забезпечення інноваційного розвитку тощо.

Список використаних джерел:

1. Reinhart C. and Rogoff K. This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly/ C. Reinhart and K. Rogoff/ - Oxford and Princeton: Princeton University Press, 2009. – 520 p.

2. Kaminsky Graciela. Varieties of Currency Crises / G. Kaminsky // NBER Working Paper No. 10193. December 2003. – 31 p.

3. Marek Dabrowski (ed.). Currency Crises in Emerging-Market Economies: Causes, Consequences and Policy Lessons // CASE – Center for Social and Economic Research ul. Sienkiewicza 12, 00-944 Warsaw, Poland. Warsaw , 2002. – 58 p.

4. Нескородев С. Глибинні причини валютних криз у національній економіці в контексті теорії циклів М.І.Туган-Барановського / С. Нескородев // Вісник Національного банку України. – травень 2015. – С. 57 -63.

ПРОБЛЕМИ КООРДИНАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ТА БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджено необхідність, умови та основні принципи координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, визначено особливості цього процесу та проблеми в Україні, обґрунтовано критерії, методи, правила та механізми координації цих політик з врахуванням часових лагів управління економічними процеси у фінансово-кредитній сфері з метою подання кризових явищ в економіці України та посилення фінансової стабільності.

Ключові слова: *грошово-кредитна політика, бюджетно-податкова політика, координація, правила політики, монетарні інструменти, бюджетна стратегія.*

Координація грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики є важливою складовою ефективного державного регулювання фінансової сфери. При цьому слід зазначити, що грошово-кредитна політика відіграє вирішальну роль, оскільки використовувані монетарні інструменти тісно пов'язані з емісією та обігом грошей. Грошово-кредитна політика забезпечує стійкість національної грошової одиниці, стабільний рівень цін, прийнятну для економічних агентів процентну ставку, достатність кредитних ресурсів у економіці, необхідний обсяг золотовалютних резервів тощо [9, с. 7]. Бюджетно-податкова політика визначає рівень податкових вилучень з приватного сектору, розмір бюджетних витрат і величину державного боргу. Грошово-кредитна та бюджетно-податкова політика в окремих випадках взаємно підсилюють позитивні наслідки або ж відбувається нівелювання однією політикою негативних наслідків іншої [6, с. 27].

Необхідність координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики обумовлена низкою факторів, зокрема: компромісним вибором між інфляцією та стимулюванням зростання ВВП, що досягається за допомогою як інструментів грошово-кредитної, так і бюджетно-податкової політики; впливом бюджетно-податкової політики на інфляцію через інфляцію витрат і впливом грошово-кредитної політики на інфляцію через інфляцію попиту;

різними цілями цих політик; впливом незбалансованості фінансової сфери на рівень інфляції в країні; виконанням центральним банком квазіфінансових операцій тощо. Найбільш чітко важливість забезпечення координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики простежується в питаннях управління державним боргом, фінансування бюджетного дефіциту та їх впливу на стан грошового ринку іншої [1, с. 14; 3, с. 447; 5, с. 24].

Таким чином, об'єктивний взаємозв'язок і взаємозалежність грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики потребує чіткого визначення принципів і розроблення механізмів координації цих політик. У вітчизняній науковій літературі вже напрацьовано низку підходів, що визначають концептуальні засади координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики іншої [1].

При цьому важливе значення має розроблення спеціальних правил взаємоузгодженої грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, які б передбачали взаємне врахування цілей і завдань окремих політик, реалізацію системного підходу у використанні їхніх орієнтирів, забезпечення прозорості діяльності центральних банків та державних фінансових органів, поєднання стратегії інфляційного таргетування із запровадженням бюджетних правил, які б забезпечували досягнення відповідних цільових бюджетних показників, узгодження експансійного та рестрикційного характеру грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики [4, с. 23; 7, с. 16]. Такі правила повинні узгоджувати основні цільові макроекономічні показники з інструментами монетарної та бюджетної політики. При цьому важливим є розробка кількісних та якісних показників результативності координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики.

Крім того, важливе значення має й часовий аспект координації обох складових макроекономічної політики. Це обумовлено з тим, що в часовій площині параметри реалізації монетарної та бюджетної політики часто не збігаються. Тому важливим є розширення часових меж координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики.

Одним із найважливіших індикаторів економічної ситуації в країні є рівень її фінансової стабільності. Тому діяльність діяльність регуляторів фінансового сектору повинна бути спрямована на забезпечення стабільності грошово-кредитної та бюджетно-податкової систем. При цьому уряд, центральний банк і міністерство фінансів спільно вирішують важливі проблеми, що пов'язані як із стратегічною комплементарністю інструментів грошово-кредитної та бюджетно-

податкової політики, так і з рівнем інфляції та дефіцитом державного бюджету [1, 7, 9].

Не дивлячись на те, що грошово-кредитна та бюджетно-податкова політики мають певні особливості, вони тісно взаємопов'язані між собою: стан бюджетно-податкової системи впливає на проведення грошово-кредитної політики, і навпаки. При цьому організаційно-правові механізми проведення цих видів політики суттєво розрізняються, зокрема, щодо їх ролі, цілей, функцій, а також процесу вироблення та практичної реалізації [7, с. 14].

Взаємодія грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики є важливим напрямом підвищення ефективності економічної політики в цілому, вона спрямована на модернізацію та інноваційний розвиток, а не обмежується суто фінансовими питаннями. Цей взаємозв'язок ґрунтується, по-перше, на єдності їх цілей та залежності від базових макроекономічних умов здійснення, по-друге, – на збіжності низки об'єктів, на які спрямовано їх вплив (державний борг, дефіцит бюджету, платіжного балансу), по-третє, – на взаємодії інструментів та інститутів, за допомогою яких здійснюються грошово-кредитна та бюджетно-податкова політика. Ці складові макроекономічної політики не є протилежностями, між ними можлива й необхідна координація та взаємоузгодженість.

Забезпечення макроекономічної стабільності передбачає, передусім, дотримання економічно безпечного та прогнозованого рівня інфляції, курсу гривні, виваженої грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики на основі їх координації, що має вирішальне значення для попередження системних ризиків у фінансовій системі та її збалансованого розвитку, забезпечення високої зайнятості в економіці, стабільного рівня цін, сталого економічного зростання і на цій основі – підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки [8, с. 74]. Необхідність координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики також пов'язана з необхідністю адекватного реагування на світові глобальні процеси в економічній та фінансовій сферах, тривалу фінансову кризу, суттєве збільшення державного боргу та необхідність управління державними запозиченнями. Важливим напрямом такої взаємодії є поєднання стратегії інфляційного таргетування із запровадженням бюджетних правил, які б забезпечували досягнення цільових показників [4, с. 23; 10, с. 32].

Одним із головних макроекономічних показників, що потребує тісної координації дій уряду та центрального банку, є рівень інфляції. Це обумовлено тим, що монетрна стратегія таргетування інфляції

дозволяє уникнути багатьох негативних макроекономічних ситуацій, оскільки створює умови для тісної взаємодії центральних органів бюджетної та монетарної політики. Підтримка та досягнення наперед визначеного рівня інфляції на кожний наступний рік створюватиме сприятливі монетарні умови для забезпечення стабільності та ефективності бюджетної системи країни. Встановлення прозорого і зрозумілого контролю за інфляцією сприятиме ефективній реакції державних органів на внутрішні та зовнішні цінові шоки, які значно впливають на фінансову систему країни [10, с. 37].

Головними методами координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, на думку науковців, повинні бути:

- визначення постійно діючих органів і механізмів, що забезпечують взаємодію центрального банку та уряду в процесі вироблення й реалізації фінансової політики держави та функціонування грошового ринку;

- законодавче врегулювання механізмів і процедур розроблення та узгодження основних показників економічної, грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики;

- підтримка механізмів взаємодії уряду і регуляторів фінансового ринку;

- виявлення та попередження системних ризиків функціонування фінансової системи та ін. [2, с. 44; 3, с. 448; 7, с. 20].

Як свідчить краща світова практика, прийняття та реалізація рішень у сфері координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики повинні підтримуватися відповідними інституційними механізмами, а в разі необхідності – мати певне законодавче закріплення. Перш за все, це стосується законодавчої бази, що регулює діяльність суб'єктів процесу координації. Водночас частина рішень щодо координації може потребувати прийняття нових відповідних законодавчих актів або нормативних документів.

Стратегічні цілі координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, як зазначається в науковій літературі, повинні полягати в забезпеченні стабільності фінансової системи на основі підтримки цінової стабільності, цільових показників дефіциту бюджету та державного боргу, а також стійкого економічного зростання [1, 7, 8].

Разом із тим слід зазначити, що механізми координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики в Україні лише почали формуватися, а тому більшість інституційних аспектів ще залишаються неврегульованими. На сучасному етапі економічного

розвитку ефективній координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики в Україні певним чином перешкоджають:

- наслідки світової фінансової кризи;
- недосконалість структури фінансового сектору, зокрема низький рівень розвитку інституційних інвесторів – пенсійних і корпоративних інвестиційних фондів, фінансових компаній, компаній з управління активами тощо;
- високий рівень внутрішнього та зовнішнього державного боргу;
- недостатня ефективність функціонування ринку цінних паперів;
- соціальна спрямованість бюджету та відсутність його орієнтації на стимулювання економічного зростання;
- високий рівень відсоткових ставок і нечутливість їх до заходів монетарної політики, що послаблює вплив монетарної політики на вартість обслуговування державного боргу [9, с. 11].

Крім того, в процесі координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики існує низка й інших проблемних питань. Зокрема, сьогодні у фінансовій сфері України спостерігається неузгодженість термінів обміну інформацією при розробленні основних прогнозних і програмних документів уряду та НБУ, що впливає на оперативність прийняття управлінських рішень, а в окремих випадках може підвищувати ймовірність виникнення системних ризиків. При цьому, як зазначають окремі науковці, необхідне встановлення та підтримка «зворотного зв'язку» цих політик, що пов'язано з відмовою від домінування грошово-кредитної чи бюджетно-податкової політики у фінансовій політиці держави. Це пов'язано з тим, що в умовах кризи в багатьох країнах було порушено паритет між цілями та функціями грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, а центральні банки підтримали активне втручання урядів у механізми функціонування грошових ринків [7, с. 14].

Водночас використання монетарних методів для подання кризових явищ в економіці України без підтримки з боку фіскальної політики є недостатньо ефективним, оскільки періодичне вилучення ліквідності без відновлення реального зростання економіки призводить до дефіциту ліквідності в країні. У зв'язку з цим питання удосконалення координації монетарної та фіскальної політики в контексті євроінтеграційних процесів і реалізації курсу сталого економічного розвитку є досить актуальним і передбачає застосування відповідних заходів як із боку НБУ, так і з боку уряду. При цьому стратегічні цілі координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики повинні полягати в забезпеченні стабільності фінансової системи на основі підтримки цінової стабільності, цільових

показників дефіциту бюджету, встановлення оптимального рівня інфляції та державного боргу, підвищення рівня монетизації економіки, реалізації відповідної валютно-курсової політики, а також забезпечення стійкого економічного зростання [9, с. 11].

Список використаних джерел:

1. Вдосконалення координації грошово-кредитної та фінансової політики: Інформаційно-аналітичні матеріали. – Київ: ЦНД НБУ, 2005. – 96 с.
 2. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та наслідки для економічного розвитку України. Т.15. – К.: НБУ, ЦНД, 2010. – 124 с.
 3. Коваленко В.В. Грошово-кредитна політика та її вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України / В.В. Коваленко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №12. – С.445-449.
 4. Міщенко В. Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2006. – №. – С.22-32.
 5. Міщенко С. Проблеми реалізації монетарної політики в умовах структурних дисбалансів (на прикладі Ісландії) / С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2009. – №3. – С.22-26.
 6. Мищенко С.В. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем / С.В. Мищенко // Финансы и кредит. – 2010. – № 40. – С.23-29.
 7. Науменкова С. Основні напрями координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 5. – С.13-21.
 8. Науменкова С.В. Макропруденційні інструменти в механізмі забезпечення фінансової стабільності / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко // Фінанси України. – 2015. – №10. – С.53-76.
 9. Шумило І. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник НБУ. – 2006. – №3. – С.6-11.
 10. Naumenkova S. Transition to inflation targeting in Ukraine: new tools for monetary policy / S. Naumenkova, O. Malyutin, S. Mishchenko // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. – 2015. – №1(166). – С.31-39.
-

Сергєєва Олена Степанівна
к.е.н., ст. викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету
м. Одеса, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ТА ТЕОРІЙ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ БАНКІВ

У статті розглянуто теорії та концепції грошових потоків у розвитку: від витоків до теперешнього часу. В результаті проведеного дослідження сформульовано авторський підхід, що доцільно використовувати для визначення грошових потоків банків.

Ключові слова: грошові потоки, банк, концепції, теорії, інфляція, ризик

Успішне функціонування банків залежить від ефективного управління їх грошовими потоками, яке має забезпечити збалансування обсягів надходження та використання грошових коштів та їх синхронізації в часі як основи для підтримки довгострокової фінансової стійкості банків.

Розробки науковців у сфері управління грошовими потоками банків базуються на постулатах економічних концепцій та теорій. розвиток яких представлено на рисунку 1. Найбільш змістовну характеристику теорій та концепцій грошових потоків надано в роботі М. Р. Гильмиярова [1].

Історично перша концепція, яка абсолютизувала грошову форму багатства, була монетаристська концепція, що йде корінням в ранній меркантилізм (остання третина XV століття - початок XVI століття). Для монетаризму характерно ототожнення багатства нації з грошима і грошовою масою: держава вважала, що чим багатіше, чим більше грошей воно має. У міру завершення процесів освіти абсолютистських держав, у XVI столітті, в економічній теорії розглядається перенесення акцентів з зовнішньої форми прояву багатства до його внутрішньої природі. Прийшло розуміння того, що сутністю багатства є зростаюча вартість, і джерела його походження слід шукати в господарському середовищі.

Властивість залучених в господарський оборот грошей, які повертаються з дисконтом призвело до появи теорії капіталу, автором якої є К. Маркс. У відповідно до класичної теорії, капітал

представляє собою самозростаючу вартість, рух і метаморфоз якої пов'язують всі речові форми капіталу в єдине ціле.

Подальший розвиток теорії капіталу привело до появи різноманітних трактувань: об'єктивних і суб'єктивних, соціально-психологічних, соціально-класових і багатьох інших [2]. Одна з них - грошова або монетаристська трактовка (Чиказька школа та її ідеолог М. Фрідмен) виходить з того, що товарно - грошові потоки є головною формою руху капіталу, отже, саме вони повинні бути основним об'єктом державного регулювання.



Рис. 1. Еволюція концепцій та теорій грошових потоків

Складено автором на основі [1, 2]

Слід відзначити, щодо концепції грошового потоку у міру формування фінансового менеджменту як самостійної галузі знань

(кінець 50-х - початок 60-х років XX століття) ця концепція стала однією з базових. Відповідно з нею, гроші які знаходяться в постійному русі утворюють грошовий потік зі своїми параметрами.

Оцінка цього грошового потоку передбачає:

- його ідентифікацію, визначення його тривалості та виду;
- виявлення чинників, що визначають величину елементів грошового потоку;
- вибір коефіцієнта дисконтування, що дозволяє зіставити елементи потоку, що генеруються в різні моменти часу;
- оцінку ризику, пов'язаного з даним потоком, і визначення способу його обліку.

Другий параметр концепції грошового потоку об'єднує її з іншою базовою концепцією фінансового менеджменту - концепцією тимчасової вартості грошових ресурсів. Сенс тимчасової вартості полягає в тому, що грошова одиниця, наявна сьогодні, і грошова одиниця, очікувана до отримання через який-то час, не рівноцінні. Ця нерівноцінність визначається дією трьох

головних причин: інфляції грошового потоку, ризик неотримання очікуваної суми, зворотності грошового потоку.

У XX сторіччі розвиток базових концепцій фінансового менеджменту привів до появленню концепції підвищення вартості бізнесу, у рамках якої грошовий потік розглядається як найважливіше джерело генерування корпоративної вартості. У менеджменті ідеологія вартісного управління (VBM – Value – Based anagement) застосовується лише останні 15-20 років.

Подальшого посилення стратегічних акцентів в менеджменті зумовило поява концепції дисконтування грошових потоків, або концепція DCF (Discounted Cash Flow) яку іменують фінансовою "теорією відносності".

Дослідники дійшли висновку про те, що одним з ключових моментів концепції DCF є два підходи щодо поняття «майбутній грошовий потік»:

1) різниця між припливами і відтоками грошових коштів, тобто позитивне сальдо по звіту про рух грошових коштів (з різними коригуваннями за різними джерелами);

2) різниця між доходами і витратами плюс амортизація (хоча відносно необхідності обліку останньої немає єдиної думки, тобто грошовий потік -це чистий прибуток плюс (можливо) амортизація.

Незважаючи на суперечливі оцінки концепції DCF, усіма фахівцями визнана необхідність оцінювати грошові потоки залежно від різних чинників.

Отже, розглянувши різні теорії і концепції грошових потоків, ми дійшли висновку, що грошовий потік будь-якого економічного агента цікавий не сам по собі, а з позиції того, які з його допомогою вирішуються проблеми.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що рух грошових потоків банків пов'язаний з чинниками часу, ризику й ліквідності.

На нашу думку грошові потоки банків відображають грошові відносини як внутрішнього (обумовлені внутрішньою економікою банків та їх взаємовідносинами з власниками, персоналом тощо), так і зовнішнього (обумовленими відносинами з операційним середовищем – клієнтами, контрагентами, регулюючими та контролюючими органами) характеру.

На підставі розглянутих підходів вважаємо за доцільне подати власну тлумачення грошових потоків банків, тому пропонуємо визначати їх як індивідуальні вхідні та вихідні потоки та їх агреговані сукупності, генеровані в результаті комерційної, торгової діяльності та діяльності з управління активами та пасивами, що обумовлюють їх кількісні параметри, а їх співставлення дозволяє визначити рівень ліквідності та ефективності діяльності банків.

Список використаних джерел:

1. Грапко Н.В. Вартісно-орієнтований підхід в управлінні фінансами підприємств [Електронний ресурс] / Н. В. Грапко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/35.pdf.

2. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. - К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. - 404 с. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84103>

JEL G18 E 58

Шевцова Олена Йосипівна

д.е.н., завідувач кафедри банківської справи

Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара

м. Дніпро, Україна

РЕГУЛЯТОРНІ ТА НАГЛІДОВІ ВПЛИВИ НА СТРАТЕГІЧНУ ПОВЕДІНКУ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ

У статті визначено основні проблеми багатовекторного впливу на стратегічну поведінку та поточну діяльність окремих фінансових інститутів з боку різних державних регуляторів.

Ключові слова: кон'юнктура ринку, фінансовий ринок, регулювання

Розвиток регуляторної та наглядової функцій держави, як на світовому, так і на національних фінансових ринках, відбувається відповідно етапам економічного розвитку країн та на кожному з етапів набуває певних особливостей. Перш за все ця відповідність стосується стану кон'юнктури фінансового ринку та ринку банківських послуг: співвідношенню попиту, пропозиції, цін на фінансові послуги та стану конкуренції. Стратегія розвитку фінансового ринку має містити елементи інституційних змін та концепцію використання інструментів і важелів державного регулювання ринку.

Наявність окремих державних регуляторів для різних сегментів фінансового ринку потребує певної уваги до дії кожного з них щодо формування стратегії окремого учасника фінансового ринку. Особливо це стосується тих фінансових інститутів, діяльність яких диверсифікована в межах цих сегментів. Банківські установи розвивають свою активність на грошових, кредитних, інвестиційних, фондових ринках, активно взаємодіють із страховим сектором. Відповідно до різних функціональних стратегій банку виникає необхідність врахування регуляторних і наглядових впливів з боку Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Нацкофінпослуг.

Кон'юнктурні зміни відповідно різним стадіям економічного циклу розвитку визначають основні акценти уваги.

На стадії економічного пожвавлення, коли зростає попит на фінансові послуги та випереджає обсяг їх пропозиції, а тому зростає рівень цін, процеси конкуренції набувають розвитку серед учасників фінансового ринку - фінансових посередників. Стадія піднесення (буму) вражає різким зростанням попиту, цін, доходів. Попит ще трохи випереджає пропозицію, але їх показники починають вирівнюватися. Конкуренція на фінансово-кредитному ринку на цій стадії характеризується тим, що серед фінансових інститутів з'являються спеціалізовані установи, зростає рівень диверсифікації видів діяльності та фінансових послуг.

На стадії економічного спаду, відносного насичення попиту, ціни спочатку стабілізуються, потім починають знижуватися. В умовах наявної інфляції коливання цін має різноспрямований характер. При

цьому універсальні фінансові установи мають більше можливостей реагувати на кон'юнктурні зміни фінансового ринку, отже є більш конкурентоздатними щодо спеціалізованих установ.

До того ж це стосується й процесів конкуренції між учасниками різних сегментів ринку: банківськими і небанківськими фінансовими інститутами, які активно діють на ринку фінансових послуг.

Економічна криза відповідає кон'юнктурному спаду, коли рівень попиту найбільш низький, що призводить до скорочення обсягу пропозиції фінансових послуг(хоча пропозиція перевищує попит). Діяльність фінансових посередників має найнижчий рівень доходів, а для багатьох стає збитковою. Рівень конкуренції досягає високої позначки і найбільш слабкі учасники ринку вибувають з конкурентної боротьби: скорочують обсяги та види діяльності, зменшують кількість філій, регіональних підрозділів, відмовляються від аренди приміщень, продають свої приміщення для компенсації збитків, скорочують не виробничі видатки, персонал і т.і.

Фінансово-кредитні установи відчують найбільший вплив регулювання з боку Національного банку України. Конкурентна стратегія фінансово-кредитного інституту, як складник його політики формується топ-менеджментом на період до 3 років, але щорічно стратегія переглядається та уточнюється відповідно Основним напрямом грошово-кредитного регулювання НБУ на наступний рік. Саме на цей час припадає оцінка стратегічних параметрів політики установи та моніторингу її реалізації. Уточнення стратегії дає змогу обрати відповідні інструменти підтримки певного рівня безпеки окремих видів діяльності, посилити тактичні дії з боку ризик-менеджменту, провести додаткові дослідження та обґрунтувати цінові компоненти стратегії.

Для оцінки впливу Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку(НКЦПФР), розглянемо особливості регулювання діяльності інститутів спільного інвестування (ІСІ). Згідно ст. 4 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», діяльність з управління активами - професійна діяльність учасника фондового ринку, яка здійснюється компанією з управління активами (КУА) на підставі ліцензії[1]. Згідно ч. 1 ст. 32 Закону «Про ІСІ» (ч. 1 ст. 66 Закону України «Про інститути спільного інвестування», діяльність з управління активами ІСІ провадиться компанією з управління активами на підставі ліцензії, що видається Комісією в порядку, встановленому законодавством, за поданням відповідної саморегульованої організації професійних учасників фондового ринку - об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну

діяльність на фондовому ринку з управління активами інституційних інвесторів. З огляду на зазначене, важливим є дотримання встановлених законодавством ліцензійних умов щодо професійної діяльності учасника фондового ринку - КУА.

Відповідно до «Концепції запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку», основним трендом розвитку є зменшення наглядового навантаження на професійних учасників фондового ринку, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилення наглядових зусиль за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань[2].

Особливість КУА щодо ризиків діяльності також визначається у «Положенні щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками»[3], в якому істотними ризиками для них вказано операційний ризик, а також ринковий ризик та ризик ліквідності.

Відповідно до вказаних документів можемо вказати на інструменти державного економічного регулювання які мають властивості як врівноваження стану фінансового інституту, так і щодо його розвитку.

Серед нормативів пруденційного нагляду більшість показників (нормативів) направлено на збалансування діяльності ІСІ (норматив достатності власних коштів, коефіцієнт покриття операційного ризику коефіцієнт фінансової стійкості). Норматив мінімального розміру власних коштів направлений на розвиток установи. В процесі розвитку регулювання необхідно збільшити нормативний вплив за рахунок розширення переліку показників, що надають поштовх до розвитку. Наприклад, обсяги власного капіталу та активів, хоча ці показники надають більше кількісну оцінку розвитку. Якщо розглядати капітал компанії через призму вартості капіталу акціонерного товариства, то це формує не тільки кількісне, а й якісне уявлення про компанію.

Економічні методи регулювання отримують ефективну реалізацію лише у поєднанні з правовими та адміністративними методами. Серед очікуваних змін у правовому регулюванні ринку - подальша активізація запровадження регулятором норм європейського законодавства у контексті імплементації Угоди про Асоціацію з ЄС, у частині фінансових ринків, у тому числі вимог до цінних паперів та емітентів, бірж (регульованих ринків) і професійних учасників (лістинг і пруденційний нагляд), зокрема для КУА.

Зважаючи на об'єктивні труднощі для учасників ринку цінних паперів та сегменту ринку управління активами у протязі 2015 та 2016 років, ймовірно подальше скорочення їхньої кількості. Саме тому

посилення вимог до капіталу та діяльності учасників ринку має здійснюватися поступово (протягом кількох років), як це передбачено європейською практикою.

Список використаних джерел:

1. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”: Закон України від 15.03.2001р.– №2299 – 111. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2299-14>.

2. Рішення НКЦФПР від 12.04.2012 р. № 553 «Про схвалення Концепції запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmodno.com.ua/download/pro-shvalennya-konserciyi-zaprovadjennya-prudencij-no-go-naglyad.doc>.

3. Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1311-15>.

JEL F31

Шелудько Сергій Андрійович

викладач кафедри банківської справи

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

ОЦІНКА ВПЛИВУ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА КРЕДИТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено аналізу ситуації на ринку банківського кредитування в Україні в останнє десятиліття та оцінці чинників, які призвели до розвитку відповідних негативних тенденцій в економіці держави. Автором було проаналізовано роль і значення норми обов'язкового резервування Національного банку України (далі – НБУ) для розвитку кредитної діяльності уповноважених банків, простежено її динаміку. На основі оцінки даних щодо прогнозованої та фактичної спроможності банківської системи до безготівкової емісії кредитним шляхом було продемонстровано помилковість і недалекоглядність рішень НБУ щодо названого інструменту монетарного та валютного регулювання.

Ключові слова: банки з іноземним капіталом, банківський мультиплікатор, валютне регулювання, кредитна експансія, кредитний бум, кредитні операції, норма обов'язкового резервування.

В умовах поглиблення кризи в економіці України, основними проявами якої є стрімка девальвація національної валюти, хаотичні коливання на валютному ринку, прискорення інфляції та паніка на всіх рівнях національної економіки, неабиякої актуальності набувають дослідження щодо валютного регулювання, яке має бути не лише ефективним, але й – головним чином – адекватним до цілей валютної політики. Не менш важливим сьогодні є оцінка дієвості системи валютного регулювання з огляду на управління кредитною діяльністю банків України через невтішні тенденції, що отримали сьогодні нового негативного розвитку на ринку банківського кредитування.

Метою дослідження є оцінка впливу валютного регулювання на кредитну діяльність банків України й аналіз чинників його неефективності.

Головним завданням НБУ, як центрального банку, в проведенні валютного регулювання є забезпечення економічного розвитку країни через застосування цілого арсеналу інструментів. До його виключної компетенції належать, зокрема, такі засоби регулювання, як операції з цінними паперами державного боргу на відкритому ринку, золотовалютні резерви, облікова ставка, економічні нормативи банківської діяльності, валютні обмеження, норма обов'язкового резервування [1, с. 166-167]. Говорячи про останню, зазначимо, що саме цей інструмент здатен безпосередньо та оперативно впливати на обсяги пропозиції грошей (у т.ч. й іноземних) на внутрішньому ринку через регулювання обсягів кредитування.

Виходячи з того, що збільшення грошової пропозиції відбувається через те, що уповноважені банки за своєю природою здійснюють безперервну емісію нових безготівкових кредитних грошей у процесі свого функціонування, роль центрального банку (а саме НБУ) на цьому етапі полягає в корегуванні такої емісії у відповідності до встановлених грошово-кредитною та валютною політикою цілей і орієнтирів. Тому доцільно розглянути та проаналізувати результати використання НБУ такого інструменту як норма обов'язкового резервування (табл. 1).

Застосування НБУ норми обов'язкового резервування для депозитів у гривні та іноземних валютах, представлені у табл. 1, можна розділити на два етапи: 2003 – 2013 рр. та з 2014 р. До кінця 2013 рр. поряд зі скороченням нормативу для вкладів у національній валюті (з 5,33 % у 2003 р. до 0,75 % у 2007 р.) та, зрештою, його фактичним скасуванням 5.12.2008 р., центральний банк також поступово скорочував значення цього показника і для іноземних депозитів – з

10 % у 2003 р. до 4 % у 2008 р. (причому для строкових депозитів у цей рік норма становила ще менше – 3 %).

Таблиця 1

**Значення середньозваженої за строками норми обов’язкового резервування НБУ в розрізі валют в 2003 – 2016 рр.
(станом на кінець року), %**

Роки	Норма обов’язкового резервування	
	у нац. валюті	у іноз. валюті
2003	5,33	10,00
2004	5,33	10,00
2005	6,50	6,50
2006	2,50	4,00
2007	0,75	4,50
2008	0,00	4,00
2009	0,00	5,50
2010	0,00	5,50
2011	0,00	4,30
2012	0,00	5,00
2013	0,00	7,50
2014	4,75	
2015	4,75	
2016	4,75	

Джерело: розраховано та складено автором за даними [2].

Як відомо, чим меншим є норматив, тим більша частка початкового внеску лишається в розпорядженні уповноваженого банку для подальшого розміщення, через яке і реалізується механізм безготівкової емісії банків. Тому НБУ своїми власними діями не тільки підготував підґрунтя для повномасштабного розгортання економічної кризи в Україні в 2008 р., а ще й «підігрівав» її поглиблення, відмовившись у кінці того ж року від зобов’язання банків резервувати будь-які кошти в гривні взагалі.

Що ж стосується ситуації з іноземною валютою, то в 2009 – 2010 рр. НБУ почав-бо підвищувати норму обов’язкового резервування (на 1,5 п.п.), але за рік знову знизив її до 4,3 % задля удаваного пожвавлення інвалютного кредитування. Втім, нові кроки в напрямку посилення вимог до уповноважених банків з приводу створення резервів у 2012 – 2013 рр. звело нанівець ухвалення Постанови № 820, яка зрівнювала депозити в різних валютах під єдину норму резервування [3, п. 4], розрізняючи відтепер лише строкові та поточні

вклади. Задля оцінки результатів таких рішень НБУ проаналізуємо динаміку банківських мультиплікаторів (рис. 1).



Рис. 1. Динаміка грошових мультиплікаторів банків України в 2003 – 2016 рр., раз

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [2].

Як видно на рис. 1, банки другого рівня в Україні з 2003 р. отримували все більше можливостей множити грошову масу, і 2007 р. (тобто напередодні кризи) кожна готівкова гривня могла створити більше 133 нових безготівкових гривень. Більше того, в 2008 – 2013 рр. банкам була надана можливість необмеженого кредитування, що наочно демонструє експансіоністський характер монетарної політики НБУ.

Однак, аналізуючи значення фактичного мультиплікатора, що, хоча він і зріс загалом з 2,5 напередодні обнуління нормативу резервування до 3 напередодні його повернення, але все ж був нижче від нормативного в 6-20 раз. Це свідчить про певний ступінь обережності банків вдаватися до широкомасштабного кредитування в нестабільних умовах, які склалися в економіці України з 2009 р., що цілком узгоджується з капіталотворчою теорією кредиту [4, с. 132].

У той же час, нормативний мультиплікатор у іноземній валюті знаходився в межах 10-25, що, з одного боку, є невисокими значеннями в порівнянні з гривневим показником, а з іншого – означає, що банки мали повне право на емісію 10-25 одиниць безготівкової валюти за кожну одиницю залученої готівкової. Таким чином, використання НБУ цього інструменту валютного регулювання

ледве можна назвати ефективним з огляду на завдання звужити рівень доларизації економіки України.

Варто відмітити, що кредитний бум, як процес розширення кредитування (у даному випадку, в іноземній валюті), за своєю сутністю та економічним наслідком суттєво відрізняється від кредитної експансії, яка має більш широкі цілі, спрямовані на розширення сфери свого впливу на конкурентне середовище, в той час як метою кредитного буму є отримання максимально можливого прибутку, використовуючи існуючу ситуацію. Особливої уваги заслуговує той факт, що уповноважені банки, окрім надання ними інвалютних позичок в межах залучених коштів, надавали також позички понад обсягами наявних інвалютних ресурсів, створюючи при цьому уявні вклади, які негативно впливали на ліквідність банків.

Доречно вказати, що МВФ ще у 2007 році рекомендував Україні стримувати стимулювання кредитного буму, адекватно оцінюючи можливість позичальників і очікування кредиторів, і, зрештою, почати інституційне реформування та створення сприятливого інвестиційного клімату в країні з високопроцентною віддачею. Однак НБУ, який створює монетарну (а, отже, і валютну) політику в країні, не квапився стримувати кредитний бум власними важелями впливу на банки [5], у зв'язку з чим обсяги кредитування банками в іноземній валюті різко збільшувалися, сприяючи формуванню кредитного буму з початку 2009 р. та 2015 р., і економічній кризі, яка в Україні на фоні розвитку глобальної кризи посилилася.

Не випадково Людвіг фон Мізес, один з найяскравіших представників австрійської школи, вважав, що «...кредитна експансія завжди приводить до економічної кризи» [6]. Не випадково з початку кризи в 2008 р. майже 70 банків втратили ліцензію, що створило недовіру населення до вітчизняних банків. Так, кількість банків в Україні кардинально зменшилася, причому з 2014 р. цей процес тільки пришвидшився: якщо в 2008 р. банківську ліцензію мали 184 установи, то вже до кінця 2016 р. їх кількість скоротилася до 98 [2] (тобто, 86 банків збанкрутували, а їх вкладники втратили проценти та навіть самі депозити).

Помічається також поступове зростання банків з іноземним капіталом, що відбувалося не так за рахунок відкриття нових установ, як через повальне банкрутство банків з українським капіталом через відсутність у них (на відміну від іноземних) доступу до джерел поповнення валютних ресурсів.

Поширення банками інвалютної кредитної експансії одночасно сприяло збільшенню обсягів простроченої заборгованості (в першу

чергу, саме в іноземній валюті), зростанню витрат на створення резервів для убезпечення від кредитних ризиків і підвищенню рівня капіталізації банків, що, врешті-решт, відбилося на фінансових результатах банківської діяльності, сприяючи виникненню і збільшенню збитків

Список використаних джерел:

1. Шелудько С. А. Інструменти валютного регулювання: склад, класифікація, методи застосування / С. А. Шелудько // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2015. – Т. 20. – Випуск 2/2. – С. 165-168.

2. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України (Грошово-кредитна та фінансова статистика). – [Електронний ресурс].

– Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

3. Про зміну порядку формування та зберігання обов'язкових резервів [Електронний ресурс]: Постанова Правління Національного банку України від 18.12.2014 року № 820, зі змін та доп. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0820500-14>

4. Рябініна Л.М. Грошово-кредитне регулювання економіки, його методи, інструменти та механізми / Л. М. Рябініна // Потенціал економічного розвитку в контексті європейської інтеграції. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ: Гельветика, 2013. – С. 130-140.

5. МВФ уехал, но обещал вернуться // Интернет-газета «Экономика». – [Электронный ресурс]. – [Режим доступа]: <http://www.economica.com.ua/finance/article/523161.html>

6. Людвиг фон Мизес. Экономические последствия дешевых денег. – [Электронный ресурс]. – [Режим доступа]: <http://liberty-belarus.info/o-kapitalizme/ekonomicheskaya-teoriya/9316-jekonomicheskij-cikl-i-kreditnaja-jekspansija-9316>

РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ ВЗАЄМОДІЇ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

REGIONAL MEASUREMENTS OF INTERACTION BETWEEN FINANCIAL MARKET AND INDUSTRIAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

JEL G21, Q14

Гаркуша Юлія Олександрівна

к.е.н., старший викладач кафедри банківської справи

Мельничук Олена Юріївна

студентка 4 курсу 1 групи Кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ БАНКІВ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуті особливості співпраці банків та аграрних підприємств у сфері кредитування. Зазначені умови отримання банківських кредитів підприємствами аграрної галузі. На основі дослідження сформовані висновки та окреслені напрями розвитку такої співпраці.

Ключові слова: банк, аграрне підприємство, кредит, застава.

Україна, як один із потужних експортерів сільськогосподарської продукції, неодмінно повинна посісти провідну роль у даному сегменті. Важливе місце у створенні продукції АПК країни займає Одеський регіон. Питома вага області в загальному обсязі виробництва валової сільськогосподарської продукції по Україні перевищує 5,3%, зерна – 7,5%, соняшнику – 8,1%, винограду – 45,5%, м'яса – 4,5%, молока – 4,8%, яєць – 6,3%. Основний напрямок виробничої сільськогосподарської спеціалізації області – зерно-скотарське з розвиненим виробництвом соняшнику, винограду, птахівництвом та свинарством. Частина рослинної продукції в загальному виробництві валової сільськогосподарської продукції області становить 62%, тваринництва – 38%.

Сільське господарство є стратегічною галуззю економіки України і може стати поштовхом її розвитку. Однак у структурі АПК досі переважають підприємства орієнтовані на сировинні ринки, хоча найбільші прибутки можна отримати лише за рахунок глибинної переробки, що повинно стати напрямком розвитку суб'єктів аграрного

бізнесу. Однією із умов ефективного функціонування аграрних підприємств є забезпечення їх додатковими фінансовими ресурсами, зокрема за рахунок банківських кредитів.

У країнах з розвинутою економікою 70% обігових коштів на розвиток аграрного сектору формується за рахунок банківського кредитування. В Україні ж цей показник значно нижчий. Це можна пояснити збитковістю галузі, відсутністю ліквідної застави, високою ймовірністю неповернення кредитів та недосконалістю законодавчих механізмів, що формують її низьку привабливість для банків. Значний ризик неповернення кредитів змушує банки встановлювати високу процентну ставку та додаткові премії за ризик [1, с. 28]. На сьогодні, хоча відсоткові ставки знижені (на 3-6 п.п.), проте ще залишаються на високому рівні, зокрема 18-25%. Дещо нижча ціна кредитних ресурсів у банків з іноземним капіталом, такі банки готові кредитувати аграріїв за ціною 14-16% річних. У 2015 році кредити, надані підприємствам агропромислового комплексу складалі близько 115,5 млрд. грн.

Варто зауважити, що на попередньому етапі процесу кредитування банк проводить детальну оцінку діяльності позичальника: вивчає специфіку функціонування господарюючого суб'єкта, аналізує грошові обороти за останні роки, кредитну історію, період господарювання на ринку (не менше 3 років), розмір площі земельних ділянок, перелік сільськогосподарських культур, урожайність тощо. Також проводиться оцінка заставного майна (сільськогосподарська техніка, нерухомість, майнові права на депозит тощо) [2, с. 34].

Необхідність та особлива роль кредиту, без якого сільськогосподарське підприємство як товаровиробник не може існувати, зумовлені специфікою його відтворювального процесу. Останнє, в свою чергу, вимагає врахування об'єктивних вимог галузі в процесі організації її кредитного обслуговування.

Терміни кредитування визначаються, виходячи з тривалості виробничого циклу позичальника на основі строків оборотності коштів, які зумовлені сезонністю. Остання спричиняє тимчасовий розрив між авансуванням грошових коштів та їх поверненням після реалізації продукції. Протягом цього періоду авансований капітал залишається у формі виробничих запасів і незавершеного виробництва, що збільшує період його обороту. Тривалий період виробництва в сільському господарстві й уповільнений оборот авансованого капіталу зумовлюють потребу в залученні короткострокових кредитних ресурсів на строк, довший, порівняно з іншими галузями національного господарства, що становить 6–9 місяців для покриття тимчасових потреб у рослинництві й майже

півтора роки – у тваринництві. Крім того, об'єктивною є вимога щодо своєчасного надходження кредитів у чітко визначені періоди року й у потрібному обсязі, оскільки більшість технологічних операцій повинні виконуватись у встановлені строки і мають незворотний характер. Затримка у здійсненні або невиконання окремих технологічних операцій може призвести до значних проблем виробничого процесу.

В аграрних підприємств виникає й тимчасовий розрив між потребою в оборотному капіталі та наявністю власних оборотних коштів, оскільки для забезпечення неперервності поточного циклу виробництва необхідно нагромаджувати значні запаси матеріальних ресурсів [3,с.143].

Основні умови отримання кредитів аграрними підприємствами на поповнення оборотних засобів станом на 2016 р. зображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Умови отримання банківських кредитів аграрними підприємствами на поповнення оборотних засобів станом на III кв. 2016 р. [4, 5, 6, 7, 8]

Банк	Відсоткова ставка,%	Комісія,%	Строк	Застава
Ощадбанк	24,5	0,5 (разова)	3 роки	Нерухомість, майнові права, поручительство
Укрексімбанк	20,0	0,1 (щомісячна)	1 рік	Нерухомість, транспорт, обладнання, майнові права на депозит
Укрсиббанк	від 13,9	1,5 min 2000 грн. (разова)	1 рік	Нерухомість, поручительство
Райффайзен Банк Аваль	18,5-19,5	0,99 (разова)	1 рік	Нерухомість, транспорт, обладнання, майнові права на депозит
Кредобанк	20	0-0,15 (разова)	2 роки	Нерухомість, транспорт

Також банки почали активніше надавати позики на придбання сільськогосподарської техніки строком на 3-7 років. Одним із нових інструментів кредитування стали на сьогодні партнерські програми, відсоткова ставка за якими починається з 10%. Доступними для аграрних підприємств є короткострокові кредити-овердрафт строком на 1-3 місяці. Банки надають такі кредити у розмірі 50-60% середньорічних надходжень на рахунок за відсотковою ставкою 17-25% річних [2, с. 33-34].

З боку держави здійснюються відповідні заходи, спрямовані на підвищення доступності кредитних ресурсів для аграрних підприємств. Зокрема Законом України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» було передбачено видатки загального фонду за програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» з обсягом фінансування 300 млн. грн., які спрямовано до регіонів в повному обсязі. За підсумками року фактично використано кошти в сумі 290,6 млн. грн., залишок склав - 9,4 млн. грн. Кредитні кошти були залучені підприємствами на: витрати у галузі рослинництва – понад 5,2 млрд. грн., (66,9%); витрати у галузі тваринництва – майже 2,3 млрд. грн., (28,9%); закупівлю молодяку сільськогосподарських тварин та птиці – 282,9 млн. грн., (3,6%); інші витрати – 48,9 млн. грн., (0,6%). Загальна кількість підприємств, які скористались у 2015 році програмою склала 630 підприємств, з них: 439 підприємств, які залучили кредити у 2015 році та 338 підприємств, які залучили кредити у попередні роки (147 підприємств залучали кредити, як у 2015 році, так і у 2014 році) [9].

Згідно Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів Мінагрополітики визначає річні ліміти та здійснює розподіл бюджетних призначень між структурними підрозділами облдержадміністрацій, що забезпечують виконання функцій з питань агропромислового розвитку, пропорційно середньорічному обсягу виробництва валової продукції сільського господарства (у постійних цінах) за попередні три роки, що передують звітному року, згідно з даними органів державної статистики.

Компенсація надається на конкурсній основі суб'єктам господарювання агропромислового комплексу - юридичним особам незалежно від організаційно-правової форми та форми власності та фізичним особам - підприємцям за укладеними кредитними договорами:

у 2015 році - за умови, що сума відсотків за користування кредитами та розмір плати за надання інших банківських послуг,

пов'язаних з укладенням кредитного договору не перевищують 30 відсотків річних. Починаючи з 2016 року - за умови, що сума відсотків за користування кредитами не перевищує облікової ставки Національного банку України, збільшеної на 3 відсоткових пункти на момент укладання договору. При цьому витрати з надання інших банківських послуг, пов'язаних з укладенням кредитного договору не підлягають компенсації.

Компенсація надається за нараховані і сплачені у поточному році відсотки за користування кредитами у розмірі 50 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діє на дату нарахування відсотків, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами.

Компенсації підлягають відсоткові ставки за кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею пально-мастильних матеріалів, насіння, добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини та інгредієнтів для виробництва комбікормів, ветеринарних препаратів, спермопродукції, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської і зрошувальної техніки та обладнання, енергоносіїв, та оплати послуг, пов'язаних з виконанням ремонтних робіт сільськогосподарської і зрошувальної техніки, робіт (послуг) з підготовки та обробки ґрунту, посіву, захисту рослин від хвороб і шкідників, внесення добрив та підживлення, збирання врожаю [10].

Отже, ефективний розвиток сільськогосподарської галузі потребує фінансової підтримки з боку банківської системи та держави. Удосконалення механізму кредитування аграрних підприємств, зниження відсоткових ставок, розширення спектру кредитних банківських послуг дозволить мінімізувати ризики та отримати максимальний ефект від співпраці банків з позичальниками, що неодмінно дасть позитивний ефект як для Одеського регіону так і для усієї економіки України.

Список використаних джерел:

1. Безус Р.М., Маніло А.В. Особливості банківського фінансування аграрних підприємств // Агровіт. 2014. - №1. – С. 27-30.
2. Деньги для поля // Деньги. – 2016. - №20 (334). – С. 32-35.
3. Дадашев Б.А., Черемісіна С.Г. Кредитування агроформувань: проблеми та напрямки стабілізації // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - 2012. - №2. – С. 142-149.
4. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oschadbank.ua/ua/>

5. Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eximb.com/ukr/>
6. Офіційний сайт ПАТ «Укрсиббанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukrsibbank.com/ru/>
7. Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.aval.ua/ru/>
8. Офіційний сайт ПАТ «Кредобанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kredobank.com.ua/>
9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/17529>
10. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова КМУ №300 від 29.04. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF/paran8#n8>
-

JEL G10, G30

Малиш Дмитро Олексійович

аспірант,

Сумський державний університет,

м. Суми, Україна

ВПЛИВ СТАНУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються особливості формування фінансової безпеки підприємства залежно від стану та тенденцій розвитку фінансового ринку країни. Визначено, що при оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємства важливим є не лише аналіз показників ліквідності та фінансової стійкості, а і доповнення аналізом грошових потоків. Обґрунтовано низький рівень впливу фінансового ринку на стан фінансування підприємств реального сектора економіки та існуючі загрози у зв'язку з цим для фінансової безпеки підприємств.

Ключові слова: *фінансова безпека підприємства, фінансовий ринок, структура капіталу, фінансова стійкість.*

Дослідження сутності фінансової безпеки підприємств (далі – ФБП) у працях вітчизняних авторів дозволила сформулювати висновок, що як правило можна виокремити п'ять груп найбільш розповсюджених

підходів щодо трактування поняття ФБП, а саме: ФБП як певний фінансовий стан, чи стан фінансових ресурсів, що дуже близько за змістом; ФБП як результат керованості процесів, а отже можливість розробляти і реалізовувати фінансову стратегію, спрямовану на захищеність інтересів; ФБП – як можливість або здатність нейтралізувати загрози, ФБП – як гармонізація фінансових інтересів підприємства, а також – як здатність зберігати та нарощувати фінансовий потенціал. Слід підкреслити, що в наведених визначеннях ФБП практично не враховуються інтереси власників та інших стейкхолдерів, адже якщо розглядати головну мету фінансового менеджменту, то вона полягає в «забезпеченні зростання добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періоді шляхом проведення раціональної фінансової політики, яка знаходить конкретне втілення у підвищенні ринкової вартості підприємства або його акцій та у довгостроковому зростанні прибутку, що забезпечує реалізацію кінцевих фінансових інтересів його власників» [1]. На наш погляд ФБП доцільно розглядати саме з точки зору захисту фінансових інтересів власників та інших стейкхолдерів, оскільки в цьому випадку буде можливим та необхідним проводити дослідження у взаємозв'язку з іншими суб'єктами, та досліджувати ФБП з точки зору системного підходу.

Підприємство, на наш погляд має високий рівень фінансової безпеки у тому випадку коли воно є фінансово стійким та платоспроможним. В основі формування ФБП лежить капітал підприємства, його структура та сформовані зобов'язання по обслуговуванню. Але не менш важливе значення відіграють і активи підприємства, в яких розміщений капітал підприємства, адже від рівня їх ліквідності, що визначається в першу чергу якістю залежить поточна платоспроможність підприємства. Тобто ФБП визначається такими показниками як: ліквідність активів підприємства, сформована структура капіталу (фінансова стійкість), співвідношення між основними групами активів за рівнем їх ліквідності та капіталом, згрупованим за терміном погашення (ліквідність балансу). Як правило, виходячи із існуючих вітчизняних підходів щодо визначення мінімальних умов фінансової стійкості, а отже і перспективної платоспроможності підприємство вважається фінансово стійким, якщо воно має наявний власний оборотний капітал, який визначається як різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями підприємства, тобто певну частку своїх оборотних активів підприємство фінансує за рахунок власного капіталу. Слід зазначити, що значна частина вітчизняних підприємств не має власного

оборотного капіталу, але при цьому працює з чистим фінансовим результатом – прибутком, а також є платоспроможним, виходячи із аналізу руху грошових потоків, оскільки має чистий грошовий потік за результатами своєї діяльності. Оскільки підприємство виконує свої зобов'язання перед всіма стейкхолдерами і в першу чергу перед власниками, то на нашу думку таке підприємство можна вважати фінансово безпечним.

Суттєвим недоліком використання показників фінансової стійкості для характеристики перспективної платоспроможності в умовах існуючих реалій вітчизняного фінансового ринку є ігнорування вартості капіталу, що використовується підприємством, адже вони фактично відображають лише структуру капіталу та не враховують фінансові витрати. Тому, при оцінюванні рівня ФБП необхідно, окрім традиційних показників ліквідності та фінансової стійкості, здійснювати аналіз руху грошових потоків підприємства, адже синхронізація його грошових потоків набуває не менш важливого значення, бо узгодження вхідного та вихідного грошового потоку за всіма видами діяльності значною мірою визначає поточну платоспроможність підприємства та в тому числі враховує і виплачені відсотки та обслуговування всього позикового капіталу підприємства та виплату дивідендів власникам. Якщо вхідний грошовий потік перевищує вихідний грошовий потік – це означає, що підприємство виконує всі свої зобов'язання, в тому числі і за сформованим капіталом.

Крім того, суттєвим недоліком визначення ФБП через показники ліквідності та фінансової стійкості є той факт, що вони, як правило, розраховуються за даними балансу (звіту про фінансовий стан підприємства), а як відомо, показники, що відображаються в балансі є статичними та характеризують ситуацію лише на конкретну дату. Враховуючи можливість швидкої зміни в першу чергу у капіталі підприємства, умовно на наступний день вони можуть мати зовсім інші значення. Водночас аналіз грошових потоків відображає ситуацію загальну за певний період часу, та може дати більш об'єктивну картину стану ФБП.

Як було зазначено вище, при формуванні капіталу підприємства суттєвого значення набуває стан вітчизняного фінансового ринку. З точки зору функціонування підприємств реального сектору економіки, всі сегменти фінансового ринку є важливими. В нашому дослідженні ми виходимо із сегментації фінансового ринку запропонованого І.О Школьник [2], яка виокремлює ринок боргових фінансових інструментів (кредитний ринок та ринок боргових цінних паперів) та

ринок фінансових інструментів, що надають право власності (ринок акцій). Саме ці сегменти ринку дають можливість підприємству працювати над формуванням своєї структури капіталу, оскільки ринок акцій забезпечує можливість розміщення нових емісій акцій, а отже зав'язаний на формуванні власного капіталу підприємства, а борговий ринок дає змогу використовувати як можливості фондового ринку з точки зору емісії корпоративних облігацій, так і можливості використання довгострокових та короткострокових кредитів банків.

На жаль стан фондового ринку України на сьогодні засвідчує низький рівень емісійної активності підприємств реального сектору економіки, зокрема за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [3] у 2015 році із загального обсягу зареєстрованих випусків акцій на суму 122,3 млрд. грн., при цьому 72,18 % становила фінансова та страхова діяльність і лише 3,52 % інша діяльність, зокрема сільське, лісове та рибне господарство, оптова та роздрібна торгівля, операції з нерухомим майном, переробна промисловість, добувна промисловість і розроблення кар'єрів. Такі цифри засвідчують, що фондовий ринок України з точки зору підприємств реального сектору економіки не може виконувати своєї ключової функції – інвестування, та не сприяє економічному зростанню в країні. Борговий сегмент фондового ринку в частині емісії корпоративних облігацій має виключно негативну тенденцію, оскільки, починаючи з 2012 року щорічно демонструє спадну тенденцію, якщо у 2012 році корпоративних облігацій було емітовано на суму 51,39 млрд. грн., то у 2015 лише на 11,42 млрд. грн. Водночас, на відміну від ринку акцій, на ринку облігацій у 2015 році емісія була здійснена виключно підприємствами.

Якщо розглянути використання підприємствами реального сектору економіки власного капіталу та зобов'язань за даними державної служби статистики [4], то протягом 2012 – 2015 років частка власного капіталу в цілому по Україні значно зменшилась, з 35,2 до 28,3, при цьому частка довгострокових зобов'язань майже не змінилась, а отже фінансування в більшій мірі відбувається за рахунок коротких грошей, що є негативною тенденцією та засвідчує обмеженість можливостей фінансування серйозних інвестиційних проєктів, спрямованих на економічне зростання як підприємств так і економіки України в цілому. При цьому частка короткострокових кредитів банків суттєво не зростає. Підприємства фактично існують на умовах самофінансування, використовуючи власні внутрішні джерела. Низька частка власного капіталу в структурі капіталу вітчизняних підприємств свідчить про наявність потенційних загроз їх фінансовій безпеці.

Відсутність можливості використовувати недорогий капітал, залучений на фінансовому ринку суттєво обмежує можливості економічного розвитку підприємств та призводить до посилення загроз ФБП.

Список використаних джерел:

1. Фінансовий менеджмент навч. посіб. / За заг. ред. І.О Школьник, В.М. Кремень [І.О. Школьник, В.М. Кремень, С.М. Козьменко та ін.]. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 488 с.
 2. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: Монографія. – Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
 3. Ринок цінних паперів України: повне перезавантаження. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 2015 рік. Режим доступу: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf
 4. Діяльність суб'єктів господарювання. Статистичний збірник 2015 рік / За ред. Кузнєцової М.С. – Київ. – 2016. – 455 с. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
-

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ТА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ**

**THEORY AND PRACTICE OF ACCOUNTING AND
ANALYTICAL SUPPORT FOR BUSINESS AND FINANCIAL
INSTITUTIONS**

JEL F36, G22, G28

Ачкасова Світлана Анатоліївна
к.е.н., доцент кафедри управління фінансовими послугами

Мардоян Єрануї Гарніківна
*студентка Відділу заочної, дистанційної
та післядипломної освіти,
Харківський національний економічний університет імені Семена
Кузнеця
м. Харків, Україна*

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ
ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ**

У статті удосконалено методику оцінки платоспроможності страхової компанії шляхом побудови інтервалів значень показників рівня та запасу платоспроможності страхових компаній за «дуже низьким», «низьким», «середнім», «високим» та «дуже високим» рівнями. Використання відібраних показників платоспроможності страхових компаній, заснованих на розрахунку за даними фінансової звітності страховиків, дозволить виявити тенденції до кумуляції та збільшення ризиків страховиків.

Ключові слова: *платоспроможність страховика, оцінка платоспроможності, рівень платоспроможності, запас платоспроможності.*

Вплив фінансової кризи на страховий ринок України позначається зниженням платоспроможності фінансових установ та їхньою ліквідацією. Таким чином, проблема забезпечення платоспроможності діяльності страхових компаній в умовах нестабільності функціонування фінансового ринку України має підвищену актуальність.

Існує значна кількість внутрішніх факторів, що впливають на платоспроможність страхової компанії, зокрема: необґрунтованість страхового тарифу, недостатній розмір страхових резервів, випадкове

та катастрофічне зростання кількості страхових претензій, що виникли за договорами, які з якої-небудь причини не були перестраховані; неефективна політика перестрахування, неефективне формування страхового портфеля, збитки при розміщенні активів, а отже помилкові рішення щодо інвестиційної діяльності страховика та ін. Недостовірна оцінка платоспроможності страхової компанії є однією із найважливіших проблем як для окремої страхової компанії, так і для всього страхового ринку.

Отже, оцінка платоспроможності страхової компанії є підґрунтям для управління нею з метою забезпечення належного її рівня.

Актуальність цього дослідження зумовило необхідність визначення основних показників, які пов'язані зі платоспроможністю страхових компаній. Оцінку платоспроможності страхової компанії запропоновано здійснювати за законодавчо визначеною методикою [3] через співвідношення фактичного й більшого з нормативних запасів платоспроможності, а також доповнено показником, що відображає різницю між фактичного й більшого з нормативних запасів платоспроможності.

Шкальне вимірювання показників оцінки платоспроможності страхових компаній є підґрунтям для формування програми заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня платоспроможності.

Рациональне використання інформації, а саме значення показників оцінки платоспроможності страхових компаній, можливо за умови перетворення її у форму, зручну для подальшого аналізу, спрямованого на ухвалення рішень керівниками страхових компаній, національним регулятором і споживачами страхових послуг.

У зв'язку з цим, перш ніж перейти до опису математико-статистичних методів, що використовуються для обробки цієї інформації, необхідно розглянути основні можливості й обмеження її формалізації.

Інтервальна шкала – порядкова плюс відомі відстані між двома будь-якими числами на шкалі (нульова точка шкали і одиниця вимірювання вибираються довільно). Відоме відношення будь-яких двох інтервалів. Не може визначатися коефіцієнт варіації [1].

Методики побудови інтервальних шкал ґрунтуються на аксіомі нормальності. Оцінювальні показники розподілені в економіці за нормальним законом Гауса, коли крайні інтенсивності показника трапляються рідше, ніж інтенсивності, близькі до середньої величини. Здебільшого показники розподілені не за нормальним законом [1].

Використання відібраних показників платоспроможності страхових компаній, заснованих на розрахунку за даними фінансової звітності

страховиків, дозволяють виявити тенденції до кумуляції та збільшення ризиків страховиків. Техніка аналізу спирається на кількісні показники, їхні граничні межі та якісну інтерпретацію інформації, отриманої в процесі оцінювання платоспроможності страховиків.

Досліджуючи умови здійснення мікропруденційного нагляду за діяльністю страхових компаній, з'ясувалося, що недостатньо розробленим є підхід до оцінювання проблем страхових компаній на ранніх стадіях, визначення діагностичних інструментів нагляду, орієнтованих на ризик і ґрунтовний аналіз впливу факторів ризиків. Це дало змогу дійти висновку про необхідність побудови шкал показників платоспроможності, що сприятиме вдосконаленню національного режиму пруденційного нагляду, зменшить його фрагментарність.

Для вирішення завдання шкального вимірювання показників платоспроможності страховиків зведено основні показники їхньої діяльності за 2015 рік за даними 30 компаній, інших, ніж страхування життя [2].

За результатами розрахунків показників оцінки платоспроможності встановлено: зазначені показники не розподілені за законом Гауса, що свідчить про асиметричність їхнього поділу, тобто існує невідповідність значень моди, медіани і середнього значення.

Визначення інтервалів значень показників платоспроможності страхових компаній здійснено в такій послідовності: виконано розрахунок відстані між модою і медіаною при правобічній асиметрії. Розраховано значення коефіцієнта коригування для кожного з показників. Визначено шкали та критерії показників платоспроможності страхових компаній, інших, ніж страхування життя, способом шкалювання на основі правила «трьох сигм», встановлено, що вони мають правобічну асиметрію розподілу, оскільки асиметрія має позитивне значення.

Проведено шкальне вимірювання показників платоспроможності страховиків з урахуванням корегуючого коефіцієнта при правобічній асиметрії розподілу значень показників, оскільки методики побудови інтервальних шкал базуються на аксіомі нормальності.

Інтервали значень шкали показників оцінки платоспроможності при правобічній асиметрії наведено в табл. 1.

Ґрунтуючись на визначених інтервалах шкал показників оцінки платоспроможності страховиків (табл. 1) можна встановити, чи достатньо високі показники платоспроможності страховиків, наприклад які є найбільшими за рівнем капіталізації за даними Insurance top.

Таблиця 1

**Інтервали значень шкали показників платоспроможності
страховиків при правобічній асиметрії**

Порядок розрахунку	Інтервали рівня платоспроможності страховика	Інтервали запасу платоспроможності страховика	Критерій
$[-\infty; M - 2\sigma k)$	$[0; 0,01)$	$[0; 11,34)$	Дуже низький
$[M - 2\sigma k; M - 1\sigma k)$	$[0,01; 2,01)$	$[11,34; 13851,54)$	Низький
$[M - 1\sigma k; M + 1\sigma(k+1)$	$[2,01; 11,59)$	$[13851,54; 76132,46)$	Середній
$[M + 1\sigma(k+1); M + 2\sigma(k+1)$	$[11,59; 19,17)$	$[76132,46; 124573,18)$	Високий
$[M + 2\sigma(k+1); +\infty)$	$[19,17; +\infty)$	$[124573,18; +\infty)$	Дуже високий

Оскільки перевищення фактичного запасу платоспроможності над більшим з нормативних є обов'язковою вимогою до платоспроможності страховиків, то це перевищення свідчатиме про можливість виконання страхових зобов'язань.

При збільшенні розміру зібраних страхових премій знижується рівень платоспроможності страхових компаній, оскільки збільшується розмір страхових зобов'язань. Це підтверджує те, що запропонований підхід до удосконалення методики оцінки платоспроможності є більш вимогливим, однак результати свідчать про схожі якісні інтерпретації результатів.

Удосконалено методику оцінки платоспроможності страхової компанії шляхом побудови інтервалів значень показників рівня та запасу платоспроможності страхових компаній за «дуже низьким», «низьким», «середнім», «високим» та «дуже високим» рівнями.

Використання відібраних показників платоспроможності страхових компаній, заснованих на розрахунку за даними фінансової звітності страховиків, дозволить виявити тенденції до кумуляції та збільшення ризиків страховиків.

Розподіл страховиків за результатами оцінки показників платоспроможності за даними 2015 року наведено в табл. 2.

Отже, у табл. 2 найбільшу питому вагу мають страхові компанії з середнім рівнем платоспроможності (80 %) та середнім запасом платоспроможності (43,33 %), низький рівень платоспроможності мають 10 % страховиків, а 36,67 – низький запас платоспроможності,

високий рівень платоспроможності – 6,67 % страховиків, а 16,67 % – високий запас платоспроможності.

Таблиця 2

**Розподіл страховиків за результатами оцінки показників
платоспроможності за даними 2015 року**

Шкала показника оцінки	Рівень платоспроможності страховика		Запас платоспроможності страховика	
	Кількість страхових компаній	Питома вага	Кількість страхових компаній	Питома вага
Дуже низький	–	–	–	–
Низький	3	10,00	11	36,67
Середній	24	80,00	13	43,33
Високий	2	6,67	5	16,67
Дуже високий	1	3,33	1	3,33
Усього	30	100	30	100

Наявність необхідності формування внутрішніх моделей управління платоспроможністю страхових компаній в умовах зміни внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування обумовлює уніфікацію процесу управління на основі оцінки показників платоспроможності. Оцінка та здійснення відповідних заходів підвищення платоспроможності страхової компанії передбачають формування комплексу заходів, як оперативних, так й стратегічних. В умовах змінного економічного середовища виникає невизначеність результату, що супроводжується виникненням ризику. Для стабілізації фінансового стану та формування бази послідовного розвитку необхідною умовою є розвиток і обґрунтоване функціонування ризик менеджменту.

Тому, програма заходів щодо підвищення платоспроможності страхової компанії формується відповідно до означених цілей. В основі розробки програми заходів щодо підвищення платоспроможності страхової компанії, виокремлено зовнішні (на рівні регулятора) та внутрішні (на рівні страхової компанії) заходи залежно від рівня впровадження; оперативних, тактичних й стратегічних, залежно від строку впровадження. Загальний перелік заходів щодо підвищення платоспроможності страхової компанії представлено в табл. 3.

Таблиця 3

**Програма заходів щодо підвищення платоспроможності
страхової компанії**

Залежно від рівня впровадження	Заходи залежно від строку впровадження	Характеристика
Внутрішні (на рівні страхової компанії)	Оперативні	збільшення ліквідних активів страховика; оптимізація розміщення страхових резервів;
	Тактичні	нарощення страхових премій; збільшення статутного фонду страховика; збільшення вільних резервів;
	Стратегічні	зменшення довгострокових зобов'язань та забезпечень; зменшення короткострокових зобов'язань та забезпечень; забезпечення підвищення участі перестраховиків.
Зовнішні (на рівні регулятора)	Оперативні	удосконалення нормативно- правового забезпечення
	Тактичні	адаптація національного законодавства до стандартів Solvency II
	Стратегічні	конвергенція міжнародних підходів до регулювання та забезпечення платоспроможності страхової компанії

Як видно з табл. 3, комплекс заходів підвищення платоспроможності страхової компанії можна шляхом здійснення оперативних, тактичних та стратегічних заходів.

Відповідно до необхідності покращення управлінського регулювання за діяльністю страхових компаній та моделювання процесу внутрішнього управлінського впливу на діяльність, сформовані наступні практичні рекомендації: автоматизувати процес діяльності страхової компанії та упровадити щоденне складання балансу та фінансової звітності страховика; досягти високого рівня стандартизації та уніфікації страхових послуг і процедур їх реалізації

клієнтам; здійснити впровадження ІТ-технологій оперативного обліку операцій з реалізації страхових послуг у численних операційних точках банку, а також бухгалтерського та страхового обліку операцій страхової компанії в цілому.

Список використаних джерел:

1. Притула Н. І. Кредитно-рейтингова оцінка як інструмент ринку цінних паперів: автореф. дис...канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Гроші, фінанси і кредит» / Н. І. Притула. – Х., 2008. – 20 с.
2. Офіційний веб-сайт Форіншурер. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/>
3. Про страхування: Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

G 19

Бондаренко Євгенія Костянтинівна

*асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ННІБТ «УАБС» Сумського державного університету
м. Суми, України*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглядається обсяг та структура обсягу глобальних активів населення у світі: по регіонах та в цілому, а також в Україні. Проаналізовано кількість індивідуальних інвесторів на фондовому ринку України та у провідних країнах світу. Розглянуті основні напрямки інвестування коштів населення у інструменти фондового ринку.

Ключові слова: *фондовий ринок, індивідуальний інвестор, інструменти фондового ринку.*

В усіх розвинених економіках значну роль на фондовому ринку відіграє такий інвестор як населення. В Україні на даний момент є незадоволений попит на інструменти фондового ринку саме для фізичних осіб. У зв'язку із нестабільною ситуацією із банківською системою, зменшенням ставок за депозитами, та збільшенням ризиків вкладання коштів в даний інструмент, привабливість вкладень на фондовому ринку для населення зростає. Активізація діяльності

фізичних осіб на фондовому ринку могла би стати значним поштовхом до його розвитку.

Таблиця 1

**Валові глобальні фінансові активи населення та їх розподіл
за 2005-2015 рр.**

Рік	Валові глобальні фінансові активи, трлн. Євро	Розподіл глобальних валових заощаджень населення за видами фінансових інструментів, %			
		Банківські депозити	Цінні папери	Страхування та пенсійні заощадження	Страхування та пенсійні заощадження
2005	85,9	26	40	31	3
2006	93,4	25	41	31	3
2007	98,4	25	41	30	4
2008	90,1	30	35	32	3
2009	96,2	29	35	32	4
2010	103,5	29	36	33	2
2011	107,0	29	35	33	3
2012	115,7	29	36	32	3
2013	126,8	28	38	31	3
2014	135,7	27	39	31	3
2015	154,8	27	40	30	3

Розглянемо обсяг глобальних активів населення як джерело інвестицій на фондові ринки та інформацію щодо розподілу валових заощаджень населення за видами фінансових інструментів (табл. 1) [1]. За останні десять років частка цінних паперів коливалась в діапазоні від 35 до 41%. В останні п'ять років – з 2011 по 2015 частка цінних паперів постійно зростає і склала у 2015 році 40%. В той же час частка глобальних фінансових активів, що вкладається у депозити з 2008 до 2015 року зменшилася на 3%. Тобто можна зробити висновок, що у світі для населення найбільш привабливими активами для інвестицій є активи фондового ринку.

В різних частинах світу структура вкладень фізичними особами власних заощаджень дуже різниться, що залежить як від розвитку економіки конкретної країни, так і економічного менталітету. Найбільший обсяг вкладень у цінні папери характерний для Північної Америки, Латинської Америки та Азії без Японії. Найменший обсяг вкладень у Японії та Східній Європі. Оскільки наша країна географічно належить до Східної Європи, то структура вкладень

населення України повинна бути близькою до усереднених даних за цим регіоном. Але реально структура фінансових активів у власності населення відрізняється. В Україні сукупні активи населення складають 38 млрд. євро, що складає лише 0,02455% від загальносвітового показника. На одну людину в Україні приходится лише 845 євро, в той час коли в середньому у Східній Європі на одну людину приходится 3570 євро, а у Світі – 23330 євро, що у 27,61 рази більше ніж в Україні.

Згідно із даними Держкомстат України за січень 2017 року лише 3% від сукупного доходу населення залишається у вигляді інвестицій [2]. Згідно із опитуванням населення України, що було проведено у жовтні 2016 року Центром «Соціальний моніторинг» та Українським інститутом соціальних досліджень (УІСД) ім. Олександра Яременка [3] лише 32,3% населення мають заощадження. Лише 4,2% із тих, хто має заощадження мають акції, облігації чи інші цінні папери; 9% – депозити в банках (при чому 4% опитуваних особисто втратили вклади в банках), 27,5% - заощадження в готівці (56% у національній валюті, 34% у доларах, 9% - у євро).

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні інститут індивідуальних інвесторів розвинутий дуже слабо. Більша частина тимчасово вільних коштів населення зберігається у вигляді готівки поза фінансовою системою. Причиною такої ситуації є: низька фінансова грамотність, відсутність інвестицій в більшій частині населення, системні ризики фондового ринку (насамперед, ринку акцій), достатньо високі ставки банківських депозитів.

Розглянемо дані щодо кількості індивідуальних інвесторів в світі (табл. 2). Найбільша кількість індивідуальних інвесторів та їх частка у населенні країни приходится на Сполучені Штати Америки – 28,7% та Великобританії – 23,9%, що обумовлюється історично, оскільки саме в цих країнах фондовий ринок має найдовшу історію. Найменша кількість у Індії – 0,5%, Російській Федерації – від 0,04% до 0,6% (за різними оцінками) та в Україні – від 0,004% до 0,03% (за різними оцінками).

Згідно із даними таблиці 2 можна зробити висновки, що в Україні, навіть у сучасних складних економічних умовах, є значний потенціал щодо розвитку інституту індивідуальних інвестицій на фондовому ринку. Якщо хоча б частину коштів населення, що зберігається поза фінансовою системою, трансформувати у активи фондового ринку, це могло стати значним поштовхом до його розвитку.

Таблиця 2

Кількість індивідуальних інвесторів в світі на кінець 2013 року
[4]

Країна	Кількість індивідуальних інвесторів, млн.	Частка в населенні країни, %	Частка акцій в активах населення, %
Китай	94	7	15
США	90	28,7	32
Бразилія	20	9,8	10
Великобританія	15	23,9	12
Німеччина	12	14,7	9
Індія	6,5	0,5	7
Польща	1,5	3,9	20
Росія	0,06-0,84	0,04-0,6	8
Україна	0,002-0,013	0,004-0,03	-

Історично склалося, що вподобання індивідуальних інвесторів сконцентровані на інструментах ринку акцій, а саме він характеризується найбільшою волатильністю. Як наслідок, індивідуальні інвестори отримують на ринку акцій мінімальний прибуток, збиток або навіть втрачають свої інвестиції, що не спонукає у майбутньому вкладати свої заощадження в інструменти фондового ринку. Крім того, вкладання в акції є довгостроковим, що не завжди є зручним.

На нашу думку, залучати індивідуальних інвесторів доцільно на ринок боргових цінних паперів, а ще краще – на ринок ОВДП, оскільки він є одним із найбільш розвинутих в Україні. Вважається, що облігації підприємств та державні облігації є непривабливими для індивідуальних інвесторів. Хоча, існують безліч прикладів переважного інвестування заощадження населення в облігації, наприклад, в Німеччині. Крім того, в умовах нестабільного валютного курсу, можливо хеджувати валютні ризики для населення за рахунок придбання ОВДП, що номіновані в іноземній валюті. Також важливим фактором на користь інвестування в боргові цінні папери є те, що вони мають більш прогнозовану дохідність, ніж акції та інвестиційні сертифікати.

Існує думка, що в Україні боргові інструменти для населення будуть неефективними, оскільки було вже здійснено випуск казначейських зобов'язань, номінованих у валюті та орієнтованих саме на фізичних осіб, що не мало суттєвого попиту з боку населення. Однак навряд чи цей інструмент варто розглядати саме як інструмент

фондового ринку, тим більше його біржового сегменту, оскільки казначейські зобов'язання були випущені на пред'явника та, відповідно, їх випуск та обіг здійснювався поза межами створеної інфраструктури фінансового ринку.

Аналіз фондового ринку та ключових його учасників дозволяє зробити наступні висновки, що український фондовий ринок є слабо розвинутим, ключові інвестори розглядають сам ринок дуже фрагментарно, фізичні особи у якості інвесторів майже на ньому не представлені. Але, на нашу думку, як фондовий ринок в цілому, так і інститут індивідуального інвестування на ньому, мають значні перспективи до розвитку у випадку створення сприятливих умов державою Україною.

Список використаних джерел:

1. Allianz Global Wealth Report 2015 [Електронний ресурс]. – https://www.allianz.com/v_1444215837000/media/economic_research/publications/specials/en/AGWR2015_ENG.pdf
2. Статистичний щорічник України 2015 рік. Комплексні статистичні публікації Державної статистики України [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Більшість українців не мають змоги заощаджувати кошти. Укрінформ [Електронний ресурс]. – <https://www.ukrinform.ua/rubric-economics/2108918-bilsist-ukrainciv-ne-maut-zmogi-zaosadzuvati-kosti.html>
4. Біржа інновацій. Звіт ФБ «Перспектива» за 2013 рік [Електронний ресурс]. – http://fbp.com.ua/Doc/%D0%9E%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%A4%D0%91%D0%9F_2013.pdf

JEL E 220, H 540

Мороз Максим Олександрович

аспірант ДВНЗ «Університет банківської справи»

м.Київ, Україна

ЧИННИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У тезах розглядаються передумови інвестиційної безпеки, її зв'язок з інвестиційною забезпеченістю національної економіки. Визначаються чинники інвестиційної безпеки держави. Наводиться класифікація останніх.

Ключові слова: *інвестиційна безпека, інвестиційна забезпеченість, інвестиційний потенціал, інвестиційна привабливість, чинники інвестиційної безпеки,*

Розглядаючи природу інвестиційної безпеки, деякі дослідники[5, с.91] наголошують на існуванні передумов (до яких вони відносять наявність інвестиційних ресурсів; реальних інвестиційних намірів, механізмів спрямування інвестицій до високотехнологічних секторів економіки; інвестицій; розвиненого інституціонального середовища для здійснення капіталовкладень (нормативно-правового забезпечення, інвестиційної інфраструктури (банків, фондового ринку, інститутів спільного інвестування тощо)).

Дослідники наголошують, що між інвестиційною забезпеченістю національної економіки й інвестиційною безпекою країни є достатньо щільний зв'язок, що відрізняється складною побудовою. Інвестиційна забезпеченість економіки відповідає критеріям інвестиційної безпеки, коли зростання інвестиційної забезпеченості: досягається головним чином за рахунок нарощування внутрішніх інвестицій; в основному, відображає орієнтацію інвестицій на розвиток виробничого сектору; носить соціально-зумовлений характер (орієнтований на послідовне вирішення проблем підвищення рівня життя населення)[8].

За О. С. Мочаліною, чинники забезпечення інвестиційної безпеки поділяються на[7, с.28]: політичні, економічні, науково-технічні, природно-географічні та екологічні, соціально-демографічні. Однак, слід зауважити, що, крім зазначених, інвестиційна безпека зумовлюється й правовими, ринковими, криміногенними і психологічними чинниками.

Н. М. Захватава поділяє чинники інвестиційної безпеки на позитивні (потенціал (природні, виробничі, інформаційні й фінансові ресурси) й інвестиційна привабливість) й деструктивні (ризики й загрози)[6]. Утім, на наш погляд, стан інвестиційної безпеки зумовлюється не лише наявністю (при цьому дослідниця наводить далеко не повний їх перелік), а рівнем потенціалів.

На думку Р. В. Бузина, чинники, що детермінують інвестиційну безпеку національної економіки, класифікуються: відносно об'єкта – на зовнішні (глобальні, фінансові, технічні) і внутрішні (інвестиційний попит, стан і динаміка конкуренції на товарних і фінансових ринках, організація виробництва, зайнятість населення), відносно суб'єкта – прогнозовані, важкопрогнозовані, непрогнозовані і штучно створювані економічні й неекономічні ризики різної природи[4]. Проте, з таким підходом не можна погодитись, оскільки фінансові і технічні чинники

для інвестиційної безпеки національної економіки є не лише зовнішніми, а й внутрішніми, а інвестиційний попит, стан і динаміка конкуренції на товарних і фінансових ринках – не лише внутрішніми, а й зовнішніми.

За О.І.Барановським, інвестиційна безпека зумовлюється [2, с.777-781]:

- структурою і домінуванням на вітчизняному ринку тих чи інших мотивів інвестування, ступенем диверсифікації інвестиційних джерел;
- величиною відпливу капіталу;
- рівнем повернення вкладених коштів;
- страхуванням (його відсутністю) інвестиційних ризиків;
- добросовісною/недобросовісною поведінкою інвесторів;
- рівнем узгодження інтересів менеджерів, мажоритарних і міноритарних власників;
- ступенем інформованості інвесторів;
- формою отримання інвестиційного доходу індивідуальними інвесторами;
- режимом валютного курсу та відсотковою політикою, що встановились у країні; характером амортизаційної політики;
- часовими рамками ухвалення рішень про інвестування;
- чіткою інвестиційною політикою, розрахованою на тривалу перспективу.

Чинники інвестиційної привабливості класифікуються за тривалістю дії і напрямом впливу на: незмінні, повільно змінні, швидко змінні, а також чинники інвестиційного потенціалу, інвестиційного некомерційного ризику й інвестиційної активності[1].

ОЕСР серед ключових принципів національної інвестиційної політики, що відповідає інтересам національної безпеки, виокремлює 1) прозорість і передбачуваність[11]; 2) пропорційність[10] (обмеження для іноземного інвестування мають бути не більшими, ніж це потрібно для дотримання національної безпеки); 3) підзвітність. А загалом принципами такої політики визначені: недискримінація, прозорість/прогнозованість, кодифікація і публікація, первинне попередження, консультації, процедурна ясність і передбачуваність, розкриття заходів інвестиційної політики, пропорційність регуляторів, самоідентифікація і нормативно-правове забезпечення проблем забезпечення національної безпеки, сфокусованість, відповідна експертиза, реагування на ситуації, остання інстанція (обмеження інвестицій має використовуватись в останню чергу), підзвітність[9].

На наш погляд, детермінантами інвестиційної безпеки є:

масштаби національної економіки й місткість ринку, рівень інфляції, кількість податків і податкові ставки, потреба в іноземних інвестиціях і валюті;

наявність/відсутність зважених адаптивних інвестиційної політики (державної, галузевої, регіональної, суб'єктів господарювання) і інвестиційної поведінки домогосподарств та сприятливого інвестиційного клімату;

застосовувана в країні інвестиційна модель (орієнтація на економічну свободу/лібералізм, жорстке регулювання інвестиційної діяльності, протекціонізм);

структура сукупних інвестицій в державі (скажімо, за моделлю Р. Лукаса, інвестиції в людський капітал спричиняють ефект, що збільшує рівень технологічного розвитку швидше, ніж інвестиції в фізичний капітал);

визначеність/невизначеність при прийнятті інвестиційних рішень;

характер іноземних інвестицій (стратегічні, спекулятивні);

наявність/відсутність торговельних бар'єрів (дослідження свідчать про максимальне зростання торгівлі і інвестицій за зниження технічних торговельних бар'єрів);

державні запозичення (з огляду на обсяги, структуру, строки запозичення і характер використання залучених коштів, а також умови надання);

наявність/відсутність єдиного закону, що регламентує інвестиційну діяльність, правових обмежень діяльності окремих категорій інвесторів; належного контролю за такою діяльністю;

специфіка функціонування національного ринку банківських послуг, страхового і фондового ринків та пенсійної системи;

адміністративні бар'єри (строки і витрати на реалізацію інвестиційних проектів);

бізнес-культура учасників інвестиційного ринку;

стан інвестиційного менеджменту;

наявність інвестиційних проектів з конкурентоспроможною інвестиційною привабливістю за рентабельністю і ризикованістю порівняно з іншими країнами;

дотримання/недотримання кошторисної вартості інвестиційних проектів (Ольборгський університет (Данія) в ході дослідження 260-ти інвестиційних проектів, реалізованих в 1910-1998 рр. в різних країнах світу з'ясував, що здебільшого (90%) будівництво завершувалось з перевищенням кошторисів. При цьому подорожчання становило в середньому 50-100% початкової вартості, однак за деякими проектами воно досягало 1000-2000%[3]);

забезпечення правового захисту іноземних інвестицій; не перешкоджання репатріації капіталів;

рівень пільг і державних гарантій інвесторам; наявність/відсутність розвиненої інвестиційної інфраструктури інвестиційні корпорації, агентства, бюро, біржі, венчурні компанії);

темпи зростання вартості будівництва, технічної модернізації та впровадження сучасних технологій.

Політична та економічна нестабільність, відсутність реальних гарантій прав власності, високі ризики, монополізація національної економіки та політизованість світової економіки є дестимуляторами інвестиційної активності.

Як нам здається, класифікація чинників інвестиційної безпеки повинна мати такий вигляд (табл.1.).

Таблиця 1

Класифікація чинників інвестиційної безпеки

Класифікаційні ознаки	Різновиди чинників інвестиційної безпеки
Джерело походження	зовнішні (глобальні, міжнародні, міжрегіональні) і внутрішні
Рівень	мега-, мета-, макро-, мезо-, мікро-, нанорівня
Характер	соціально-економічні, фінансові, політичні, правові, ринкові, науково-технічні, технологічні, природно-кліматичні, екологічні, демографічні, криміногенні, психологічні
Прогнозованість	прогнозовані, важкопрогнозовані, непрогнозовані і штучно створювані
Вплив	позитивні й деструктивні
Виявлення	визначені, невизначені
Тривалість дії	незмінні, повільно змінні, швидко змінні
Напрямок впливу	інвестиційного потенціалу, інвестиційного некомерційного ризику й інвестиційної активності; стимулятори, дестимулятори
Тип взаємодії	адитивні (відсутність будь-якої взаємодії), синергетичні (ефект суми ефектів перевищує суму ефектів), такі, що витискають (ефект суми менше суми ефектів)
Ступінь централізації	централізовані, відцентрові
Джерела інвестиційних ресурсів	інфляційні (емісійні), неінфляційні (накопичення підприємств і заощадження населення,

	дольові(державно-приватне партнерство)
Методи оцінки	оцінювані поелементно, оцінювані комплексно, оцінювані за допомогою інтегрального показника, оцінювані експертно
Статичність	поточного стану, розвитку

Складено автором

Загалом чітке визначення і класифікація чинників інвестиційної безпеки держави є неодмінною і дуже важливою складовою розбудови системи її забезпечення, необхідної для формування адекватних потребам суспільства, господарюючих суб'єктів і домогосподарств інвестиційних ресурсів, їх ефективного вкладання і використання, підвищення інвестиційної привабливості і створення сприятливого інвестиційного клімату.

Список використаних джерел:

1. Асаул А. Н., Посяда Н. И. Инвестиционная привлекательность / под ред. А. Н. Асаула. СПб: СПбГАСУ, 2008[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asaul.com/index.php/spisokpechatnihtrudov/118-monograph/301-investicionnaja-privlekatelnost-regiona>.
2. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія у 2 томах. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т.1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.
3. Баринов А.Э. Факторы удорожания крупных инвестиционных проектов в мировой экономике / А.Э. Баринов // Проблемы прогнозирования. – 2007. – № 6. – С.132-144.
4. Бузин Р.В. Инвестиционная безопасность, ее обеспечение и государственное регулирование в национальной экономике: дис-я ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Р.В.Бузин. – Воронеж, 2009. – 203 с.
5. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / за ред. д-ра экон. наук, проф. Л. С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. – 312 с.
6. Захватова Н.М. Инвестиционная безопасность как составляющая системы экономической безопасности региона: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец.: 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность) / Н.М.Захватова. – М., 2010. – 22 с.
7. Мочалина О.С. Инвестиционная безопасность как условие эффективного развития региона / О.С.Мочалина // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 15. – С.26-32.

8. Негматова С.А. Особенности инвестиционной обеспеченности национальной экономики в переходных условиях развития Республики Таджикистан: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец.: 08.00.01 – экономическая теория / С.А. Негматова. – Душанбе, 2015. – 21 с.

9. Freedom of investment, national security and ‘strategic’ industries. – Organisation for Economic Cooperation and Development, 2008[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/investment/investment-policy/40473798.pdf>

10. Proportionality of security-related investment instruments: a survey of practices. – Organization for Economic Cooperation and Development, 2008[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/40699890.pdf>

11. Transparency and predictability for investment policies addressing national security concerns: a survey of practices, 2008[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/40700254.pdf>

**СВІТОВИЙ РИНОК І ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ:
ІНТЕГРАЦІЯ ТА ПАРТНЕРСТВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ**
**WORLD MARKET AND ECONOMY OF UKRAINE: INTEGRATION AND
PARTNERSHIP IN TERMS OF GLOBAL CRISIS**

JEL A11

Сапоженков Михайло Михайлович

аспірант кафедри маркетингу

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В МАРКЕТИНГОВІ ДІЯЛЬНОСТІ САНАТОРІЇВ**

Дослідження присвячено розгляду підстав для виникнення та розвитку інтернет-маркетингу для оздоровчих закладів(санаторіїв). Проведено аналіз використання сучасних інструментів та стратегій інтернет-маркетингу, докладно розглянуто їх види, способи та особливості застосування. Вказані рекомендації, пояснення та приклади для цієї категорії підприємств. Визначено перспективи та особливості подальшого розвитку Інтернет-маркетингу у санаторіях.

***Ключові слова:** Інтернет-маркетинг, інструменти, стратегії, реклама, сайт, особливості, недоліки.*

Вступ. Нестримний розвиток інформаційного середовища на підставі розширення доступу до світової мережі Інтернет майже у всіх точках земної кулі призвів до створення та стрімкого розвитку принципово нового виду маркетингу – Інтернет-маркетингу.

Використання комплексу інформаційно-комунікативних технологій (Інтернет-маркетингу) у сучасному світі є принципово важливим, а також ефективним для досягнення поставлених закладом оздоровлення цілей таких як дослідження ринку, цільового сегменту споживачів, рівня конкуренції на ринку, виробництва продукту(послуги) за наявності попиту на нього та формування потужного бренду[7].

В процесі розвитку новітніх технологій поняття інтернет-маркетингу переосмислювалось та набувало нових трактувань.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Багато актуальних питань теорії та практики застосування інтернет-маркетингу а саме специфіка використання інструментів інтернет-маркетингу таких як реклама, стимулювання збуту, зв'язки з

громадськістю, продаж послуг через Інтернет, а також особливості створення та просування web-сайту для організацій оздоровчого типу та медичного туризму в цілому в управлінні сучасним підприємством залишаються недослідженими.

Постановка проблеми. Метою даного дослідження є аналіз інструментів та стратегій Інтернет-маркетингу, їх використання підприємствами України та особливості застосування у оздоровчих закладах з розробкою пропозицій щодо подальшого удосконалення роботи закладів у сфері Інтернет-маркетингу.

Результати дослідження. В комплексному інтернет-маркетингу застосовуються всі можливі канали реклами і просування ресурсів в інтернеті для збільшення відвідуваності сайту і зростання продажів.

Освоюючи Інтернет-маркетинг, компанії стикаються з безліччю питань, включаючи те, як створити привабливий веб-сайт, рекламувати продукт в Інтернеті, побудувати модель вигідного і прибуткового бізнесу.

Оперативність Інтернет-ресурсу дозволяє вести гнучку рекламну політику. А саме: швидко розмістити інформацію, зупинити або змінити кампанію, причому зробити це можна в будь-який час [4].

Використання інтернет-маркетингу в оздоровчих закладах безумовно базується на загальних теоретичних принципах інтернет-маркетингу проте має свою специфіку застосування.

Ключовими інструментами інтернет-маркетингу є: SEO-оптимізація(просування у пошукових системах), e-mail-розсилка, офіційна сторінка та реклама у соціальних мережах, контекстна та банерна реклама.

Для розгляду ефективності роботи сайтів можна скористатись WEB-аналітикою за допомогою доступних інтернет-додатків. Якісне просування мережевих ресурсів – це доволі тривалий і поетапний захід. Важливо не просто збільшити число відвідувачів сайту, а залучити цільових (потенційних) клієнтів.

SEO-просування обов'язково включає технічну оптимізацію сайту, аудит і збільшення рівня релевантності — відповідності пропонованих статей вашій пропозиції на сайті.

Сучасна пошукова оптимізація – реальний технологічний інструмент, який підвищує продажі набагато ефективніше, ніж традиційна реклама. В ідеалі починати оптимізацію слід вже на етапі розробки сайту: слід відразу продумати і визначити функціональне семантичне ядро – список ключових слів (тем), які найбільш точно визначають загальний напрямок діяльності конкретного ресурсу.

Підприємствам слід приділити увагу підвищенню місця сайту у пошукових системах за відповідними запитами, віковому діапазону та статі відвідувачів сайту, типам приладів для відвідування сайту(сайт повинен бути зручним для перегляду як з персонального комп'ютера чи ноутбука, так і з планшетів та смартфонів), геоположенню користувачів сайту, а також намагатися знизити показник застосування на сайті кількості спільних фраз із сайтами основних конкурентів у оздоровчій сфері.

Поштова e-mail розсилка – перевірений та ефективний інструмент інтернет-маркетингу. Така розсилка дозволяє встановити довірчі відносини між підприємством і клієнтами. Можна робити розсилку вашої абонентської бази. Листи повинні містити не тільки рекламну, але й актуальну для споживачів інформацію, інакше вони будуть регулярно вирушати в папку «спам». Підписка на розсилку – найбільш стабільний і продуктивний метод онлайн-маркетингу.

Підприємства сфери оздоровлення таким чином зможуть залучати нових отримувачів послуг та сформувати свою клієнтську базу, яким із застосуванням e-mail розсилки періодично надсилати інформацію про оновлення переліку послуг, цін, знижок та святкових акцій.

Переваги і особливості інтернет-маркетингу в соціальних мережах зумовлені специфічним статусом останніх. Соцмережами користується переважна більшість, що збільшує потенційну споживчу аудиторію практично до нескінченності.

Представники компанії можуть за допомогою соцмереж проводити маркетингові дослідження, шукати цільову аудиторію, з'ясовувати, який тип контенту найбільш цікавий користувачам. Нових клієнтів (учасників товариства) можна залучати за допомогою конкурсів, призів, заохочувальних акцій. Визначальну роль відіграє грамотне адміністрування співтовариства..

Враховуючи екологічні, економічні та політичні аспекти сучасного життя на Україні, нажаль, статистично доведено, що послугами з оздоровлення та медичного туризму все частіше стали користуватися особи більш молодшого віку. Більшість з них активно використовує соцмережі у повсякденному житті. Тому активізація просування компаній у соціальних мережах у теперішній час стає дуже важливою для оздоровчих закладів.

Банерна (або медійна) реклама передбачає формування стійкої асоціації конкретного бренду (символу) з певними товарами або послугами. Підвищення впізнаваності бренду – одна з цілей інтернет-маркетингу. Медійна реклама починає працювати, коли кількість показів рекламного зображення досягає певного обсягу.

Контекстна реклама – різновид мережевої реклами, при якій рекламне оголошення з'являється у відповідності зі змістом (контекстом) сторінки. Контекстна реклама працює вибірково: її бачать відвідувачі сторінок, яким потенційно цікаві рекламовані товари чи послуги. Для визначення відповідності реклами сторінках сайту використовується принцип ключових слів. Ці ж слова є орієнтиром для пошукових робіт. Підприємствам оздоровлення(санаторіям) треба розміщувати рекламу в інтернет-ресурсах не наосліп, а з урахуванням пошукових фраз(лікування, оздоровлення, здоров'я, санаторій, профілакторій, лікувальний туризм, санаторно-курортне лікування).

Все це сприяє підвищенню ефективності інтернет-реклами для підприємств, але, в той же час, висуває додаткові вимоги до раціонального змісту та доцільного оформлення рекламного повідомлення. Такі елементи рекламного повідомлення в Інтернеті як розмір, колір, ілюстрації, анімація в більшій мірі сприяють збільшенню впізнаваності компанії, підвищують рівень впливу реклами на інтернет-користувача. Важливим є професійний підхід при створенні заголовків рекламних повідомлень – необхідно знайти фрази зрозумілі та ті, що легко запам'ятовуються, використовувати яскраві мовні звороти.

Розглянемо найбільш дієві стратегії інтернет-маркетингу:

1. Комплексний інтернет-маркетинг. Ця стратегія дозволяє найбільш повноцінно та продуктивно використовувати всі можливості web-маркетингу і застосовувати їх у відповідності з загальними стратегіями розвитку бізнесу в мережі. Результативність комплексного підходу вище, ніж віддача від окремо взятого інструменту. Це називається синергетичним ефектом, коли окремі компоненти підсилюють взаємну дію.

Для підприємств оздоровчого напрямку найбільш дієвим буде використання наступних інструментів Інтернет-маркетингу:

- власний сайт (блог) з SEO-оптимізованими текстами;
- контекстну рекламу;
- створення групи в соціальних мережах і її просування.

Такий підхід буде набагато результативнішим, ніж використання окремого інструменту реклами, проте і витрати в цьому випадку будуть вище.

2. Інтернет-PR. Мережевий Public Relation (PR) виконує ті ж завдання, що і традиційний «піар» – працює на підвищення впізнаваності бренду і забезпечує «ефект присутності» компанії в інформаційному просторі. Найкращий PR-метод – публікації

матеріалів про вашу компанію в авторитетних ЗМІ (як звичайних, так і мережевих). Популярні та цікаві статті багаторазово цитуються в Інтернеті: якщо в виданні з багатомільйонною аудиторією читачів мова йде про ваш бренд, його впізнаваність і актуальність підвищується в мережевому просторі в рази.

Далі надамо перелік заходів для успішної PR-кампанії в Інтернеті для санаторіїв:

- Ведення на своєму сайті колонки новин з їх репостом в соцмережі. Можна публікувати новини на своєму сайті і розміщувати ці записи в соцмережах, так буде привернута увага широкої аудиторії, якщо новина цікава.

- Розміщення експертних статей на сторонніх сайтах схожої тематики. Розміщення статей та оглядів про оздоровчі послуги, нові методики тощо позитивно позначиться на репутації.

- Організація спільних проєктів з великими брендами, спонсорська участь у виставках, конкурсах, тематичних форумах, семінарах і тренінгах — все це зможе принести розпізнаваність та популярність підприємству.

3. Залучення для збільшення дієвості маркетингової діяльності санаторію компаній які спеціалізуються на наданні якісних маркетингових послуг. В теперішній час інтернет-маркетолог — це затребуваний і високооплачуваний фахівець, який може працювати як фрілансер або штатний співробітник компанії. Інтернет-маркетолог повинен чудово знати теорію веб-маркетингу, але ще краще він повинен орієнтуватися в способах практичного втілення наявних знань, розбиратися в принципах роботи сайтів та інтернет-технології в цілому, вміти знаходити та аналізувати актуальну інформацію, розуміти, якими алгоритмами керуються пошукові системи.

Для кращого просування послуг з оздоровлення у мережі Internet підприємствам слід розглянути питання можливості залучення досвідченого інтернет-маркетолога, який зможе виконувати важливі завдання: просування послуг, підтримка репутації та іміджу підприємства в мережі, координація роботи сайту і його модернізація, збір та аналіз інформації, опрацювання продажів для мережевих ресурсів та ін.

Висновки.

1. Під час стрімкого розвитку інформаційного середовища знижується ефективність традиційної реклами, що стимулює підприємства до пошуку альтернативних маркетингових рішень. Найбільш перспективним інноваційним напрямком маркетингу на

сьогоднішній день є Інтернет-маркетинг, включаючи рекламу в пошукових системах і соціальних мережах.

2. Переваги інтернет-реклами, такі як адресність рекламного повідомлення і можливість автоматизації багатьох рекламних впливів, значно скорочують витрати на рекламну кампанію, інтерактивність рекламного контенту формує позитивний образ компанії у споживача, а вільний доступ до статистики дозволяє оцінити ефективність прийнятих рішень.

3. Проведено аналіз особливостей застосування інструментів Інтернет-маркетингу для закладів оздоровлення. Рекомендовано використовувати наступні інструменти:

- SEO-оптимізацію;
- поштову e-mail розсилку;
- активізувати просування компаній у соціальних мережах;
- застосування контекстної реклами в інтернет-ресурсах з урахуванням пошукових фраз(лікування, оздоровлення, здоров'я, санаторій, профілакторій, лікувальний туризм, санаторно-курортне лікування).

4. Наведено найбільш дієві стратегії Інтернет-маркетингу для закладів оздоровлення, а саме: комплексний Інтернет-маркетинг, Інтернет-PR, залучення досвідчених маркетологів зі спеціалізованих компаній.

Список використаних джерел:

1. Котлер Ф.К. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс. 2-е изд. / Пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. СПб.: Питер, 2006. – 464 с.
2. Литовченко І.Л. Методологічні аспекти інтернет-маркетингу/ІЛ Литовченко [монографія] - К.: Наукова думка, 2009.
3. Винарик Л.С., к.э.н., Васильева Н.Ф., к.э.н. Онлайн-бизнес в Украине: история, аудитория, измерение./ Винарик Л.С., Васильева Н.Ф. // – 2010.
4. Божко Е. Глобальная реклама – МаркетингPro. №6, 2013.-73 с.
5. Дымшиц М.Н. Потребительская лояльность: Механизмы повторной покупки – М.: Вершина, 2014 – 200 с.
6. Назайкин А.Н. Медиапланирование на 100% - М.: Алпина Бизнес Букс, 2013 – 416 с.
7. Курманов В. Современные тенденции развития Интернет-маркетинга и электронной торговли в России / В. Курманов. – Вестник ЮУрГУ. Серия «Экономика и менеджмент», 2013. 128-132 с.
8. Інтернет-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Хэнсон У. Internet-маркетинг: Учебно-практическое пособие / У. Хэнсон; пер. с англ. Ю.А. Цыпкина. – М.: Юнити-Дана, 2001. – 527с.

10. Литовченко І. Л., Шкурупська І. О. Оцінка синергетичного ефекту від застосування інтегрованих маркетингових комунікацій // Економіка України. - 2015. - № 5. - С. 29-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_5_4

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ**

**THEORY AND HISTORY OF SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF UKRAINE AND WORLD**

JEL H75

Diana V. Zavadska

*Ph.D., Associate Professor, Department of Banking,
Odessa National Economic University
Preobrazhenska St. 8, Odessa, 65082, Ukraine,
e-mail: zavadska.diana@ukr.net*

**EDUCATION DEVELOPMENT AS COMPONENT OF
UKRAINE'S INNOVATIVE ECONOMY BUILDING-UP**

The global nature of economic systems, structure similarity of national production and resource base of many world economies have led to increased competition in the globalized world. The countries that today are leaders of innovative development have implemented their own national programs, most of which are based on the new resource – knowledge. Investing in the production of new knowledge within the strategy of innovative development has formed a new theoretical model of economic development, that is innovation-oriented economy.

Keywords: *education development, educational level, innovative economy, intellectual capital.*

The key tasks of modern Ukrainian society, the implementation of which determines the speed and efficiency of transformation processes taking place in the industrial economy, is creation of knowledge-based industries, innovative management, integration of education and science into the system of national economy, development of intellectual property, service industry with intelligent services and services that include knowledge.

Thus, the role of intellectual and human capital as a whole is growing, as evidenced by current theories of economic growth and innovation, launched by Y. Schumpeter. Solving complex problems associated with the development of innovative economy in Ukraine requires significant resources (financial, human, material, etc.) and time. However, there are areas that, under appropriate institutional and legal preconditions, could provide return today. Among them education, i.e. sector of educational services, plays the central role. In this regard appears the problem of understanding the factors that influence the development of educational

component of the knowledge economy as the main factor of innovation development of Ukraine's economy.

Evaluation of the educational level of Ukraine's regions will be held in dynamics for the period of 2014-2015 according to the following system of categories: *the number of secondary schools students per 10,000 population; the number of secondary schools; coverage of preschool education institutions; the number of students in higher education establishments of I-IV accreditation levels per 10,000 population; the number of higher education institutions of I-IV accreditation levels; the number of vocational schools; the number of vocational schools students per 10,000 population* (Fig. 1).

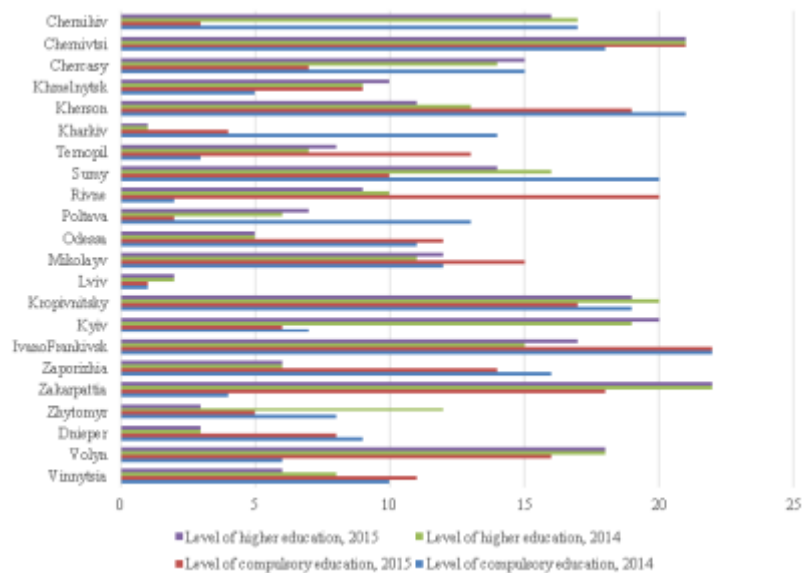


Fig. 1. Rates of synthesis (integral) index of education development in Ukraine's regions*

**Source: calculated by the author on the basis of data from [2; 3]*

According to the Figure, in 2015 the most advanced regional educational centers in terms of compulsory education level are Lviv, Poltava and Chernihiv regions (1, 2, and 3 rates among 22 regions), and in terms of higher education level are Kharkiv, Lviv and Dnieper regions (1, 2, and 3 rates, respectively). In the leading regions there is the highest coverage of basic secondary, primary education and nursery schools (79-96% in each

region). Sumy, Kherson and Ivano-Frankivsk regions shared the last positions in 2014 (22-20 rates, respectively). Ivano-Frankivsk, Chernivtsi and Rivne regions shared the lowest positions in 2015 (the integrated indicators are in the range of 0.01 to 0, 07).

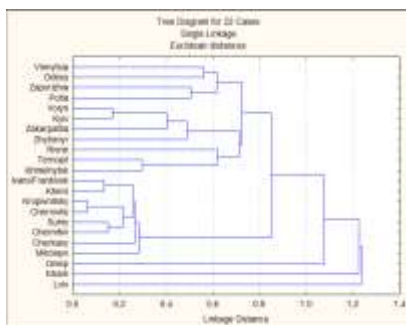
The analysis of the changing values of integral indicators of compulsory education by Ukraine's regions has showed that rates tended to deteriorate in most regions, including Zakarpattia, Rivne and Ternopil regions whose total population rank changed from position 10 to 18. This trend can be explained by the high correlation level of compulsory (general) education indicators with demographic situation in Ukraine (the deterioration of living standards, terms of socio-economic and political instability in the country). However, the integral indicators for Dnieper, Zhytomyr, Zaporizhia, Kyiv, Poltava, Sumy, Kharkiv, Kherson, Cherkasy and Chernihiv regions at the end of the studied period have increased (on average from 0.28 to 0.59), which indicates that the compulsory (general) education develops in the regions in accordance with the implementation of socio-economic modernization of Ukraine [1].

Regarding the analysis of the dynamics of integrated indicators for higher education in Ukraine's regions, we can state the positive trend in Vinnytsia, Kropivnitsky, Rivne, Sumy, Kherson and Chernihiv regions. During 2014-2015 the leading regions have been determined Kharkov (1 rate), Lviv (2nd rate) and Dnieper (3 rate) regions.

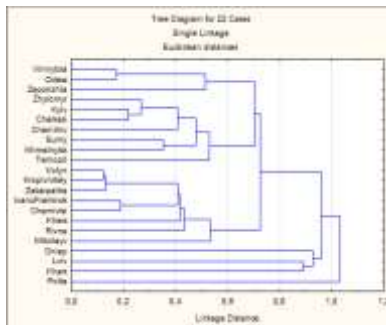
Reducing the rates to positions 1-2 for integral index of higher education occurred in Zhytomyr, Ivano-Frankivsk, Kyiv, Mykolaiv, Ternopil, Khmelnytsky and Cherkasy regions. The downward trend is due to the following factors: increased requirements for quality of higher education in Ukraine; the closure of significant number of universities and vocational schools that are unprofitable and does not meet the quality requirements and the educational market [4]; insufficient funding from the state budget.

The next stage of our research is regions' clustering in terms of education development based on agglomerative hierarchical algorithm using the software STATISTICA (Fig. 2).

The most developed group, by clusters composition, is the second group, the main representatives of which have been Zhytomyr, Kyiv, Ternopil and Khmelnytsky regions during the period of 2014-2015. As for the structure making element, there is Poltava region in the group. This cluster is characterized by higher index of compulsory education development (0.70 in 2014 and 0.58 in 2015) than the average one in 22 regions (0.44 in 2014-2015). And it is characterized by lower index of higher education development (0.22 in 2014 and 0.18 in 2015) than the average one (0.29 in 2014-2015) in Ukraine.



a) grouping regions by the level of education in 2014



b) grouping regions by the level of education in 2015

Fig.2. Tree diagram of hierarchical combination of Ukraine's regions using single linkage and Euclidean distance methods*

**Source: composed by the author using cluster analysis in system STATISTICA 10.0 on the basis of data from [2; 3]*

The third group is permanently represented by Chernihiv region. In 2015 Vinnitsa, Dnieper, Zaporizhia, Lviv, Odessa and Kharkiv regions joined this cluster. Lviv region is the structure making element in the group. This group is characterized by higher than average index of compulsory education development (0.77 in 2014 and 0.63 in 2015) and higher education development (0.58 in 2014 and 0.59 in 2015) in Ukraine.

In the first group the structure making element in 2015 was Mykolaiv region by the level of compulsory (general) education (0.27), and Rivne region by the level of higher education (0.29). This cluster comprises regions with integral indicators of education development in Ukraine, which are below average.

The results of the study note the following:

1) the level of investment in human capital in Ukraine does not meet the minimum requirements of an innovative economy;

2) the formation of clusters of regions stratification by the indexes for education development in Ukraine in the time context for the period 2014-2015 has been caused by the heterogeneity of development levels of educational institutions of all kinds, which is related to macroeconomic indicators of regions development and its peculiarities;

3) the efficiency of cluster functioning results depends on the balance between the financing educational institutions and regions' focus on specific activities;

4) the development of intellectual capital has to become a priority as at the national level, so as in business activities, as well as at the level of individuals, which should be resulted in the costs for education development.

The innovative model of economic development cannot be built without a society with a high level of education and intelligence.

References:

1. Koliushko, I. Modernization of Ukraine: priorities of reforms //Mirror of a week. Ukraine. News. April 9, 2010. –[Electronic resource]. –Access mode://http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/modernizatsiya_ukrayini_prioriteti_reform.html
2. Statistical compendium “Regions of Ukraine 2016”. Part I. //I. Zhuk, State Statistics Service of Ukraine, 2016.–299 p.
3. Statistical compendium “Ukraine in Figures 2015” //I. Zhuk, State Statistics Service of Ukraine, 2016. – 681 p.
4. UKRAINE 2015: NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY, Kyiv-2008. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>

JEL M210, O340

Крупіна Світлана Валеріївна

*к.е.н., доцент кафедри управління бізнесом
Одеської національної академії харчових технологій
м. Одеса, Україна*

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні питання розвитку інтелектуального бізнесу в країні. Запропоновано основні інфраструктурні сфери, наявність яких дозволить створити ринок інтелектуальних продуктів. Проаналізовано основні чинники, що впливають на формування та розвиток сфери інтелектуального бізнесу в Україні.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальний бізнес, інтелектуальна власність, система інтелектуального бізнесу

Протягом всієї історії людства знання були важливим фактором його інтелектуального, розумового та економічного розвитку.

Прогресивний розвиток країн світу та їх конкурентні позиції на ринку великою мірою залежать від спроможності розвивати та активізувати інтелектуальні і творчі здібності суспільства.

Світова економіка ХХІ сторіччя характеризується кардинальними змінами, основними акцентами яких є прискорений інноваційний розвиток, перехід до економіки, що базується на знаннях. В основі якої лежать інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, наука, інтелектуальні продукти, трансферт результатів інтелектуальної діяльності в виробництво.

В умовах ринкової економіки інноваційний та інтелектуальний розвиток країн відбувається більш ефективно, якщо ланцюгом між розробниками інтелектуальних продуктів, інновацій та споживачами виступає інтелектуальний бізнес. Ступінь розвитку інтелектуального бізнесу визначає можливості «інноваційного прориву» країни, якісно нові засоби поліпшення якості людського розвитку, впливає на зростання конкурентоспроможності держави на світових ринках.

За даними Світового банку [2], національне багатство розвинених країн тільки на 5 % складається з природних ресурсів, на 18 % – із капіталу і на 77 % – із знань та вмінь їх застосовувати.

Економіка як наука все менше вивчає відносини між людьми в процесі виробництва і споживання матеріальних товарів та стає економікою інтелектуального бізнесу, в основі якого – комерціалізація інтелектуальних продуктів.

Ринок знань та наукових досліджень поступово починає грати головну роль, випереджаючи у розвитку ринок матеріальних товарів.

Інтелектуальний бізнес це особливий вид бізнесу, велика розумова та фізична праця, яка потребує постійного навчання, праці з науковою літературою, аналізу та обробки інформації, використання її на практиці й удосконалення.

Інтелектуальний бізнес ґрунтується на виробництві, наданні, впровадженні та комерціалізації послуг творчої, розумової діяльності, яка включає і створення та реалізацію нових продуктів інтелектуальної діяльності.

Мета інтелектуального бізнесу – створення та реалізація ідей (проекту) на основі інтелектуальної діяльності, забезпечення задоволення попиту споживачів та отримання від інтелектуальних продуктів прибутку.

Основними суб'єктами інтелектуального бізнесу є освітні установи, наукові організації, розробники ідей, інновацій, інноваційні підприємства, що виробляють ідеї, знання, технології, винаходи та інші досягнення науки і техніки.

Об'єктами інтелектуального бізнесу є інтелектуальні продукти, правовий захист яких перетворює їх у інтелектуальну власність.

Створення та ефективне просування інтелектуальних продуктів та інтелектуальної власності на ринок передбачає взаємодію наступних інфраструктурних сфер:

- створення інтелектуальних продуктів;
- кадрове забезпечення сфери інтелектуальної власності;
- правове регулювання обігу об'єктів інтелектуальної власності;
- фінансова підтримка сфери інтелектуальної власності;
- оцінка та розрахунок вартості інтелектуальних продуктів та об'єктів інтелектуальної власності;
- страхування об'єктів інтелектуальної власності.

Реальність, адекватність і ефективність інтелектуальної складової економіки України проявляється на ринку інтелектуальної власності, як складової інноваційного розвитку країни. Формування цього ринку є об'єктивним необхідним процесом, обумовленим загальносвітовими тенденціями і тим, що відбувається через створення, правове регулювання, кадрове забезпечення, оцінку, фінансову підтримку і страхування сфери інтелектуальних продуктів та інтелектуальної власності.

У всьому світі та в Україні можна виділити наступні основні напрямки інтелектуального бізнесу:

- зростання ролі нематеріальних активів (особливо інтелектуальних) в формуванні конкурентоспроможності підприємств;
- зміні продукту праці: від матеріального до інтелектуального;
- зміні типу підприємництва - від виробничого до інтелектуального бізнесу, що характеризується зростанням рівня освіти, духовності, соціальній орієнтації підприємницької діяльності та ін.

В Україні інтелектуальний бізнес особливо привабливо розвивати у наступних сферах:

- у науково-технічній сфері (НДДКР, інжиніринг, розробки програмного забезпечення та ін.);
- у креативної сфері (різні види мистецтва, шоу-бізнес, реклама, дизайн та ін.);
- у сфері управління (консалтинг) (управлінські, маркетингові та фінансові послуги, підбір персоналу, аудит та ін.);
- у сфері надання інформаційних послуг (різні види звітів, оглядів, формування баз даних, статистична інформація та ін.);
- у сфері освіти і підготовки кадрів (підвищення кваліфікації, тренінги та ін.) і т.п.

Система інтелектуального бізнесу України може бути представлена на трьох рівнях економічної системи у вигляді сукупності інститутів: виробництва, розповсюдження, обміну і використання ідей та знань:

1. макрорівень – це сукупність макроекономічних інститутів інтелектуального бізнесу (Національна академія наук України, інвестиційний фонд України; державний фонд сприяння розвитку малих форм підприємництва в науково-технічній сфері; особливі економічні зони та ін.);

2. мезорівень – це сукупність інститутів інтелектуального бізнесу, які мають істотний вплив на розвиток економіки регіону або галузі (відділення Національної академії наук України, бізнес-інкубатори, регіональні інвестиційні фонди, центри підвищення кваліфікації кадрів та ін.);

3. мікрорівень – це сукупність самостійних економічних агентів нової економіки (новатори, дослідники та винахідники, науково-дослідні інститути, університети, венчурні компанії, інноваційні менеджери та ін.).

В інтелектуальному бізнесі, як і в звичайному бізнесі необхідно дві складові - продавець і покупець, тому для успішної комерціалізації інтелектуальних продуктів необхідні посередницькі організації які б з'єднували виробників знань та ідей з їх споживачами, юридичні фірми, які б здійснювали процес оформлення та передачі інтелектуальної власності на усіх стадіях її формування та ін.

Можна виділити наступні чинники, що впливають на формування та розвиток сфери інтелектуального бізнесу в Україні:

1. Економічні та політичні: макроекономічна стабільність в країні; стан економіки, рівень монополізації ресурсів і ринків; недобросовісна конкуренція; рівень інфляції, стан грошового обігу; корупція; податкова політика; політична нестабільність.

2. Правові: стан правової бази здійснення інтелектуальної та інноваційної діяльності; наявність правових гарантій та охорони об'єктів інтелектуальної власності; стабільна нормативна база ведення бізнесу, в тому числі і розвитку інтелектуального.

3. Міжнародні: співробітництво між державами у науковій, інноваційній сферах, сфері освіти та бізнесу.

4. Соціально-психологічні: ставлення держави до підприємців сфери інтелектуального бізнесу; громадська думка про інтелектуальну діяльність; рівень економічної безпеки інтелектуального бізнесу.

5. Психологічні: рівень престижності інтелектуальної та інноваційної діяльності; наявність професійних знань та кваліфікації щодо ведення інтелектуального бізнесу.

6. Організаційні: відносна простота процесу відкриття власної інтелектуальної справи; рівень інформаційної підтримки; наявність обмежень щодо окремих видів діяльності.

7. Науково-технічний прогрес: автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація.

8. Глобалізація: підвищення мобільності робочої сили, розвиток нетрадиційних форм зайнятості, інтелектуальна міграція, посилення конкуренції, посилення позицій висококваліфікованих працівників.

Україна володіє значним інтелектуальним потенціалом, висококваліфікованими трудовими ресурсами, але розвитку інтелектуального бізнесу в Україні заважає існування багатьох проблем та протиріч:

- між потребами інноваційного розвитку економіки, забезпечення її модернізації і реальним станом використання інтелектуального потенціалу країни;

- недостатній рівень захисту прав інтелектуальної власності та підтримки інтелектуального бізнесу;

- практично відсутній ринок інтелектуальної власності;

- робітникам ні на рівні підприємств ні на рівні держави не вистачає знань про сутність та задачі інтелектуального бізнесу, необхідного досвіду для його ефективного розвитку, уявлень щодо перспективних можливостей цієї сфери діяльності;

- немає сучасного усвідомлення важливості інвестиційної та законодавчої підтримки і захисту авторів інтелектуальних продуктів;

- мало уваги приділяється розвитку та фінансуванню науки;

- функціонування висококонкурентного розвитку ринку інтелектуальних продуктів потребує співпраці держави та підприємництва;

- в українській промисловості немає зацікавлення в українському інтелектуальному продукті;

- необхідно створити сприятливе економічне та правове середовище для розвитку ринку інтелектуальної власності;

- необхідно підтримувати розвиток інноваційного підприємництва з боку держави;

- необхідне усунення бар'єрів для трансферу знань та технологій;

- необхідно вдосконалювати систему комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності на всіх етапах інноваційного процесу та ін.

Ринок інтелектуальної власності тісно пов'язаний з іншими товарними ринками і є невід'ємною складовою світового ринку в цілому. У разі продажу результатів творчої діяльності часто на комерційній основі надаються додаткові послуги для ефективного виконання угоди: технічні, комерційні, фінансові, управлінські та інші послуги. Слід зазначити, що часто продаж прав на використання об'єктів інтелектуальної діяльності тягне поставки машин і

устаткування в розрізненому або комплектнім вигляді. У загальній структурі продажу послуг на світовому ринку відзначається прискорене зростання торгівлі саме об'єктами інтелектуальної власності, де щорічні темпи приросту становлять близько 10%.

Аналіз інформації Державної служби статистики України [1], показав, що за останні роки підвищується інноваційна активність українських підприємств, а саме: загальна сума витрат на інноваційну діяльність зросла на 6117,8 млн. грн. у 2015 році порівняно з 2014 роком, з них збільшилися витрати на дослідження та розробки на 284,9 млн. грн., на внутрішні НДР на 612,6 млн. грн., на придбання інших зовнішніх знань та програмного забезпечення майже в два рази. Основними джерелами фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств.

З метою зростання попиту виробництва та бізнесу на результати інтелектуальної праці та наукових досліджень і розробок необхідно будувати систему співпраці установ освіти, науки, науково-технічної, дослідно-конструкторської діяльності та представників реального сектору економіки, що в майбутньому підвищить інноваційну активність підприємств України.

Важливо створити умови та забезпечити реалізацію формування та подальшого розвитку прозорого економіко-правового середовища нового виду бізнесу – інтелектуального. Все це потребує системної та комплексної роботи, що передбачає чітке визначення напрямів, факторів і засобів активізації та спрямування роботи у необхідному напрямку сучасної форми бізнесу в якому основну участь приймає інтелект, ідеї, освіта та наука.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 2. Інтелектуальна власність в національній інноваційній системі: Науково-аналітична доповідь / Л.І.Федулова та ін.; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – С. 9.
 3. Лазарева Є.В. Інтелектуальна власність. Учбовий посібник для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання / Є.В.Лазарева — Одеса: ОНПУ, 2015. — 186с.
 4. Семикіна М. В., Петіна О. М. Інтелектуальний бізнес: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форми навчання. За ред. М. В. Семикіної. – Кіровоград: КНТУ, 2015. – 141 с.
-

Дерев'янка Юлія Володимирівна

*студентка IV курс 401-ЕФ групи Навчально-наукового інституту
фінансів, економіки та менеджменту*

*Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Болгар Т. М., д.е.н., доцент

РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розглядаються питання банківського кредитування, як основного джерела фінансування підприємства. Наведено переваги та недоліки використання позикового капіталу підприємством та надано рекомендації щодо розвитку кредитної діяльності банківської системи України.

Ключові слова: банківський кредит, позиковий капітал, кредиторська заборгованість.

Сучасний етап функціонування економіки України та діяльності підприємств характеризується наростанням кризового стану в умовах невизначеності. Тому на сьогодні, однією з найважливіших проблем, що стоять перед вітчизняними підприємствами, є проблема фінансування їх господарської діяльності. Перед керівництвом підприємства постає низка завдань, першочерговим з яких є побудова оптимальної структури джерел фінансування.

Одним з найпоширеніших джерел фінансування діяльності підприємства залишається кредитування. Але слід зауважити, що в нестійких умовах зовнішнього середовища зростають ризики неповернення боргу, завдяки неефективному й нецільовому використанню коштів. Тому, при прийнятті рішень на користь кредитування, фінансово-кредитним установам потрібно орієнтуватися не лише на вигідну відсоткову ставку за кредитами, але й оцінювати ефективність отриманих позик підприємства.

Існує загальноприйняте правило, якого повинні притримуватися підприємства будь-яких типів при формуванні цільової структури капіталу: власники підприємств надають перевагу розумному росту частки позичених коштів, а кредитори надають перевагу

підприємствам з високою часткою власного капіталу, що має знизити їх ризики.

Питання розвитку вітчизняного кредитування юридичних осіб в банківській системі розглянуто у працях науковців І. Бланка, Т. Болгар, Н. Жукової, Л. Кузнецової та інших [1, 2, 3, 4].

Банківське кредитування можна розглядати як правовідносини між банком (кредитором) і суб'єктом підприємницької діяльності (позичальником), що передбачають зобов'язання банку надати певну суму грошей позичальникові у власність та взаємне зобов'язання позичальника повернути кредит у визначені договором строки, сплатити процентну ставку, а також використати кредитні кошти за цільовим призначенням, якщо інше не буде передбачено кредитним договором.

Кредитування є однією з традиційних банківських операцій. Можна говорити про виняткове значення таких операцій для банку, адже прибутки від їх здійснення не лише займають одне з провідних місць у структурі банківських доходів, а й багато в чому формують загальну стратегію розвитку установи [4].

Забезпечення ефективності та надійності здійснення кредитних операцій потребує від комерційного банку організації постійного моніторингу не окремих етапів, а всіх стадій реалізації кредитного процесу. Внутрішньобанківський моніторинг, на думку Болгар Т. М., має ставити перед собою такі основні цілі:

- своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів фінансової діяльності від передбачених, що викликають зниження її ефективності;
- виявлення причин, що викликали це відхилення, і розробка пропозицій з відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності.

Головною метою здійснення банком моніторингу кредитних операцій є своєчасне виявлення передумов виникнення проблемного кредиту, а також розроблення та впровадження комплексних методів відновлення повноцінного обслуговування позичальником кредитної заборгованості [2].

Позитивна роль банківського кредиту розкривається за такими напрямками: вплив на розвиток та структурний склад видів економічної діяльності, сприяння розвитку діяльності суб'єктів господарювання, підвищення платоспроможності населення, скорочення витрат обігу через створення кредитних документів [3].

Підприємство, що використовує позиковий капітал (разом із власним), має вищий фінансовий потенціал свого розвитку і більш широкі можливості приросту рентабельності власного капіталу.

Однак, використання позикового капіталу підприємством має наступні недоліки:

- складність залучення коштів, оскільки існує залежність від рішень кредиторів, які за будь-яких негативних обставин можуть відмовити підприємству у наданні коштів;
- необхідність надання відповідних гарантій, зокрема страхових компаній, інших суб'єктів господарювання;
- зниження норми прибутку активів, оскільки прибуток підприємства зменшується на суму сплачених відсотків за кредит;
- зниження фінансової стійкості підприємства [1].

Слід зазначити, що завдяки кредитним відносинам у підприємства немає потреб обов'язкового накопичення власних коштів і відбувається більш швидке залучення ресурсів у господарський оборот за рахунок економії часу при закупівлі сировини, матеріалів тощо. Сприяючи безперервності відтворювального процесу на підприємстві, кредит є фактором його прискорення.

Головною проблемою кредитування підприємств в Україні є нестабільність політичного та фінансового стану, недосконале законодавство, високі кредитні відсотки та зростання інфляції. Саме високі темпи інфляції, що спостерігаються в Україні, практично звели нанівець довгострокове кредитування підприємств на капітальні вкладення, бо за тим рівнем відсотка, який встановлюють банки, окупність витрат на капітальні вкладення досягти найчастіше неможливо.

Для ефективного розвитку кредитної діяльності банківської системи України в цілому, необхідно визначити подальші дії для налагодження наявного стану:

- вдосконалити регулятивну та законодавчу базу, що захищають права кредиторів;
- переглянути механізм надання кредитів, а саме – оцінку кредитоспроможності позичальників з метою більш досконалого аналізу доходів для зниження ризиків;
- забезпечити високий рівень професійної підготовки банківських працівників;
- налагодити довготермінову співпрацю між позичальником та кредитором.

Отже, дослідивши питання банківського кредитування підприємства, можна сказати, що банківська система України потребує певного реформування, спрямованого на здешевлення кредитів, їх доступність, вдосконалення нормативної і законодавчої бази,

створення власної внутрішньої системи захисту від кредитних ризиків та, як наслідок, виникнення проблемної кредитної заборгованості.

Вирішення зазначених питань є важливим, адже проблеми кредитування гальмують розвиток вітчизняного підприємництва, сприяють занепаду виробництва та призводять до економічного спаду країни.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Управление формированием капитала. / И. А. Бланк – К. : Ника- Центр, Эльга, 2002. – 512 с.
2. Болгар Т. М. Внутрішньобанківський моніторинг як необхідна складова системи оцінки проблемних кредитів банку / Т. Болгар // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ.: ДУЕП, 2016. – Вип. 1 (20). – С. 14 – 26.
3. Жукова Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 5–6. – С. 54–57.
4. Кузнєцова Л. В. Роль банківського кредитування у фінансовому забезпеченні розвитку реального сектора економіки України / Л. В. Кузнєцова // Економічний простір. – 2008. – № 20/1. – С. 107–115.

JEL G21

Деркаченко Аліна Вікторівна

студентка,

Полтавський національний технічний університет

імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Болгар Т. М., д.е.н., доцент

ВПЛИВ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Розглядається сутність та ідентифікація поняття «кредитний ризик» як основного ризику банківської системи України. Наведено фактори, що є основною причиною реалізації кредитного ризику. Досліджено та узагальнено основні негативні наслідки для банківської системи.

Ключові слова: *кредитний ризик, проблемні кредити, ризикоутворюючі фактори.*

Ризики банківської діяльності тісно пов'язані між собою та є взаємодіючими. Одним із найбільш вагомих ризиків у банківській системі, що суттєво впливає на діяльність банківської установи є кредитний ризик, оскільки кредитна діяльність – це основне джерело доходу для банківської установи. Сьогодні проблема надійних позичальників є досить гострою для банків, а кредитний ризик є одним із банківських ризиків, що справляють найбільший вплив на діяльність банку. Тому питання ідентифікації та визначення вагомості кредитного ризику в системі управління банківською діяльністю є надзвичайно актуальним для банків та стабільності банківської системи загалом.

Дослідженню поняття кредитних ризиків в банківській системі України присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних теоретиків і практиків, зокрема Болгар Т. М., Д'яконова І. І., Коваленко В. В., Колодізева О. М., Косової Т. Д., Островської Н. Л., та ін.

Метою даного дослідження є вивчення сутності поняття «кредитний ризик» як об'єкта управління та визначення основних факторів, що визначають його рівень.

Відповідно до Положення Національного банку України «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» визначення кредитного ризику таке: «кредитний ризик (CR) – розмір очікуваних втрат (збитків) (EL) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента» [1].

Якщо узагальнити думку науковців щодо визначення кредитного ризику, то можна сказати, що «кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання».

Проблемна заборгованість, що породжує кредитні ризики та є основною причиною реалізації кредитного ризику та може виникати з різних причин. Ці причини (фактори) доцільно умовно поділити на декілька груп:

- зовнішні щодо банку та контрагентів фактори;
- внутрішньобанківські фактори;
- фактори, що пов'язані з діяльністю позичальника.

Зовнішні щодо банку та контрагентів фактори – це фактори, що впливають на можливість виникнення проблемної заборгованості та не піддаються контролю ні з боку банку, ні з боку позичальника. До таких факторів належать: зміни у законодавстві; політична, економічна

ситуація в країні (рівень безробіття, рівень інфляції), розвиток галузі, форс-мажорні обставини тощо [2].

До ризикоутворюючих факторів кредитного ризику внутрішнього характеру належать:

- значний обсяг кредитів, наданих вузькій групі позичальників або галузей, тобто концентрація кредитної діяльності комерційних банків у певному сегменті економіки;

- часта зміна кредитної політики; висока частка кредитів, що приходяться на позичальників, які мають певні фінансові труднощі;

- концентрацій діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних для банку сферах діяльності; зростання частки нових позичальників;

- надмірна довіра до забезпечення кредитів;

- незадовільна диверсифікація кредитного ризику;

- високий рівень негативно класифікованих активів;

- зростання відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу і до загальних активів банку;

- помилки в оцінюванні забезпечення за кредитом та неналежний моніторинг наявності або зміни якості чи вартості забезпечення;

- неправильне відображення внутрішніми рейтингами класифікації якості кредитного портфеля, недоліки в методології розрахунку резервів під можливі втрати тощо.

Відповідно виявлення факторів кредитного ризику маємо змогу узагальнити можливі негативні наслідки для банківської системи, зокрема:

- погіршення якості кредитних портфелів банківських установ через зростання частки прострочених і сумнівних кредитів, втрату об'єктами застави частини вартості тощо;

- зниження прибутковості та дохідності діяльності банків внаслідок списання безнадійної заборгованості банківськими установами, що посилює ризик збиткової діяльності, особливо в умовах знецінення національної валюти для кредиторів, які проводили ризикову кредитну політику;

- виникнення проблем із поверненням зовнішніх запозичень через погіршення фінансових результатів діяльності банківських установ унаслідок низької кредитної активності та їх капіталізації;

- обмеження ресурсної бази, а отже й уповільнення темпів кредитування через високий відсоток проблемних кредитів;

- падіння ринкової вартості акцій банківських установ.

Таким чином, можна зробити висновок, що кредитні ризики є основною загрозою для діяльності банківської установи та

стабільності банківської системи в цілому. Відповідно, чим раніше будуть виявлені фактори погіршення фінансового стану позичальника або інші ознаки проблемності кредиту, тим дієвішим буде шлях подолання та мінімізації кредитного ризику для банківській установі та банківської системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Постанова НБУ від 30.06.2016 р., №351 Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.

2. Болгар Т. М. Проблемні кредити банків як результат реалізації кредитного ризику: [Електронний ресурс] / Т. М. Болгар // Економічний Нобелівський вісник. – 2014. – №1. Режим доступу: <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnitstvo14/ekonomichnij-nobelivskij-visnik-114/7594.pdf>

JEL O18

Клевчук Оксана Іванівна

студентка II курсу 324 групи

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Урсакий Ю.А., к.е.н.

РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НЬОГО

У статті розглядається розвиток малого та середнього підприємництва в Україні за останні роки. Виявлення чинників, що сприяли зростанню або спаданню кількості підприємств малого та середнього бізнесу, а також виявлення негативних факторів впливу на їхній розвиток.

Ключові слова: *малий бізнес, середній бізнес, мале підприємництво, середнє підприємництво, фактори впливу, чинники впливу на підприємництва.*

У сучасних умовах глобальних змін важливе місце посідають питання ефективного та раціонального ведення малого та середнього підприємництва, а також виявлення і дослідження факторів, що мають негативний вплив на його діяльність. Адже малий та середній бізнес – це надання робочих місць, впровадження нових технологій, розробка і

прискорення впровадження товарів і послуг, використання іноземного досвіду, ресурсів та ін. Малий бізнес - основа сталого розвитку економіки країни в цілому через забезпечення конкурентоспроможності та надходжень ВВП, соціальної захищеності суспільства, формування та підтримку середнього класу, як інституційний сектор економіки. Так як для нашої держави розвиток малого та середнього бізнесу має дуже велике значення, тому доцільним і актуальним є розгляд питань розвитку та виявлення негативних впливів на підприємства малого та середнього бізнесу.

Мале підприємництво значно сприяє соціальному та регіональному розвитку, оскільки виступає прикладом ініціативності та дієвості, а головне – є значним джерелом надходжень до місцевих бюджетів. На сучасному етапі мале підприємництво як самостійний елемент ринкової економіки істотно впливає на структурну перебудову в економіці регіону та країни, робить вагомий внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції. Світовий досвід і практика господарювання показує, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Саме цей сектор економіки впливає на структуру економіки та розширює сферу свободи ринкового вибору, забезпечує більш швидку реалізацію нових бізнес-ідей [3, с. 27].

Малий бізнес давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. В Україні останніми роками активно розвивається сектор малого бізнесу, зростає його питома вага у сфері народного господарства.

За даними Держкомстату України станом на 01.01.2015 в Україні налічувалося 1 974 318 суб'єктів господарювання, з яких 423 суб'єктів великого підприємництва, 15 510 суб'єктів середнього підприємництва та 1 958 385 суб'єктів малого підприємництва. Порівняно з 2014 р. кількість суб'єктів великого підприємництва зменшилась на 74, середніх – на 1 108, кількість суб'єктів малого підприємництва зросла на 43 339, що дає змогу спостерігати зменшення кількості суб'єктів середнього та збільшення малого підприємництва. У структурі вітчизняного підприємництва за розміром підприємств станом на 01.01.2015 частка малих підприємств становила 99 %, середніх – 0,8 % та великих – 0,2 %, а станом на 01.01.2013 частка малих підприємств становила 94,3 %, середніх – 5,5 % та великих – 0,2 % [2]. Кількість підприємств середнього бізнесу, як ми бачимо, зменшується. Хоча і державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, але вона

не надається в достатньому обсязі, як прописано законом. Це свідчить про те, що загальнодержавними, місцевими та регіональними органами влади не надається достатня підтримка у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

Заснування власного підприємства стримується головним чином складностями безпосередньо відкриття власної справи. Також нині існує значний ряд спеціальних консалтингових фірм, які надають інформацію, поради і зразки необхідних документів. В цілому ж, величезним мінусом у процесі реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності в Україні є значні витрати часу, грошей і зусиль, тому ця операція наразі залишається трудомісткою і складною, особливо і порівнянні з тим, як це відбувається в економічно розвинених країнах. Досвід початківців і підприємців, що вже діють, показав, що 75% їх на перше місце серед інших проблем ставлять дефіцит фінансів. Власних капіталів більшість не має, банківські кредити дають на 2-3 місяці з високою процентною ставкою, а інших доступних джерел фінансової підтримки малого бізнесу в Україні не існує [1].

До основних причин гальмування розвитку малого та середнього підприємництва в Україні відносять:

1) неопрацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;

2) високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;

3) недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;

4) недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [4].

На сьогоднішній день малий бізнес в Україні створює 5-6% ВВП. Якщо враховувати «тіньову економіку», за приблизними оцінками фахівців близько 30% населення зайняті в малому бізнесі. Влада не шанує своєю увагою і турботою малий бізнес, оскільки вбачає в ньому лише злісних неплатників податків і соціальних внесків [5].

Отже, проаналізувавши все вище сказане можна зазначити, що розвиток малого і середнього бізнесу в Україні посідає важливе значення в структурі економіки країни. На даний момент кількість малих підприємств зросла за рахунок закриття великого та середнього бізнесу, що дало поштовх на відкриття власного малого бізнесу, що викликано потребою працевлаштування. Законодавчі органи і надалі

намагаються усувати основні недоліки, проте поки що не досить ефективно. Таким чином, основними шляхами покращення стану розвитку малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази зі сприятливими умовами, а також вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. Це питання залишається відкритим для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бех Н. Особливості розвитку та функціонування малого і середнього бізнесу в Україні / Н. Бех // Галицький економічний вісник. - 2010. - №1(26). - С.16-18.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Динько І.Ю. Сучасні реалії малого підприємництва в Україні: проблеми та перспективи / І.Ю. Динько, Л.М. Степасюк // Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграційних процесів В: 69-та наук.- практ. студентська конф., 3 грудня 2015 р.: тези доп. - К., 2015. - 310 с.
4. Іванілов О.С. Економіка підприємства / О.С. Іванілов. - К., 2009. - 729 с.
5. Єфименко Т.І. Податковий кодекс України як перший крок на шляху реформування вітчизняної податкової системи / Т.І. Єфименко // Фінанси України. - 2010. - №12. - С. 3-11.

JEL G28

Котелевська Анна Ігорівна

студентка IV курсу 403-ЕФ групи

Фінансово-економічного факультету

Полтавського національного технічного університету

імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Болгар Т. М., д.е.н., доцент

ПРОБЛЕМИ МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ДІЄЮ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

У статті розглянуто вплив дії кредитного ризику на діяльність банківських установ. Проаналізовано методи, що застосовуються для недопущення та мінімізації негативних наслідків дії кредитного ризику. Визначено доцільність створення «санаційного банку» та необхідність постійного регулювання проблемних кредитів.

Ключові слова: комерційний банк, кредитний ризик, проблемні кредити, регулювання, «санаційний банк».

Питання ефективного функціонування банків є досить актуальним на сьогоднішній день. Одним із важливих моментів його забезпечення виступає управління ризиками комерційних банків, особливо кредитним, який має прямий вплив на безпеку фінансових установ, адже неповернення чи часткове неповернення кредиту, що виникає внаслідок реалізації кредитного ризику, відображається на прибутку банку та основних показниках його діяльності.

Слід зауважити, що питанням управління кредитним ризиком у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі приділяється значна увага, зокрема в працях таких відомих вчених як О. Барановський, Т. Болгар,

В. Коваленко, В. Крилова, Л. Кузнєцова, М. Ніконова, І. Труш та ін.

Кредитний ризик завжди був і залишається одним із найбільш значущих для банків, а поява проблемних кредитів у банку – наслідки реалізації цього ризику. Проблемні кредити є одним з найбільших дестабілізуючих факторів як у контексті окремо взятого банку, так і з позиції банківської системи України в цілому. Для вирішення даної проблеми важливим є ефективне державне та внутрішньобанківське регулювання проблемних кредитів а також систематичне оцінювання ризиків [1].

В Україні існує три методи оцінки банківських ризиків.

Метод експертної оцінки. Технічна легкість експертної оцінки і недостатність інформації про оцінювані процеси призвело до того, що в Україні існує велика кількість фахівців і спеціалізованих видань, що пропонують розроблені ними прогнози. Проте не завжди це робиться на достатньо професійному рівні. Результати аналізу, проведеного російськими фахівцями, показують, що справжність експертних оцінок набагато нижча 50 %. На базі проведеного дослідження в умовах реформованої економіки були зроблені такі висновки:

- у критичних точках різко зростає кількість оцінок і прогнозів, що пропонується;

- різко падає справжність оцінок;

- у критичних точках суттєво знижується конкретність оцінок аналітиків і переважають роздуми на загальні теми [2].

Статистичний метод оцінки ризику базується на аналізі коливань досліджуваного показника за певний відрізок часу. Однак цей метод не вирішує одне з головних практичних завдань, що стоїть перед

суб'єктом ризику: оцінка в умовах обмеження інформаційного контуру з урахуванням індивідуальних особливостей певної ситуації.

Рейтинговий метод оцінки. Головна його перевага – це можливість добору коефіцієнтів з урахуванням конкретної мети аналізу. Цей метод найбільш пристосований для оцінки ризику в умовах розбудови економіки України.

Відзначимо і те, що відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду «банки, що використовують модель внутрішніх рейтингів, повинні здійснювати стрес-тестування для оцінки достатності капіталу».

НБУ визначає стрес-тестування як «метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, що наражає банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактору. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями» [3].

Варто відзначити, що для успішного управління власною діяльністю банківські установи мають розуміти до якого виду проблемних активів варто застосовувати ті чи інші регуляторні заходи та нормативні документи. Не викликає сумнівів факт того, що до окремої категорії проблемних кредитних договорів банківська установа – кредитор має вживати індивідуальні заходи, покликані врегулювати проблему невиконання договірних зобов'язань з будь-яких причин. Необхідність розмежування підходів управління проблемними портфелями різних категорій регламентує і Національний банк України, який своїми регуляторними документами обумовлює порядок стягнення боргів за окремими категоріями кредитних договорів (сумнівних до повернення, безнадійних тощо). Національний банк України для визначення основних індикаторів фінансової стійкості у статистичному бюлетені вводить поняття «недіючі кредити». До кінця 2007 року до недіючих кредитів включалися кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні. З 2008 року до недіючих кредитів включаються кредити сумнівні та безнадійні [4].

Класифікація проблемних кредитів з позиції регулювання надана у рисунку 1.

Кредити в передпроблемній стадії включають заборгованість, що є потенційно проблемною (кредити на стадії посиленого контролю), або яка, з високою ймовірністю, стане проблемною в короткостроковому періоді, проте все ще може супроводжуватися як неproblemна (кредити на стадії раннього попередження).

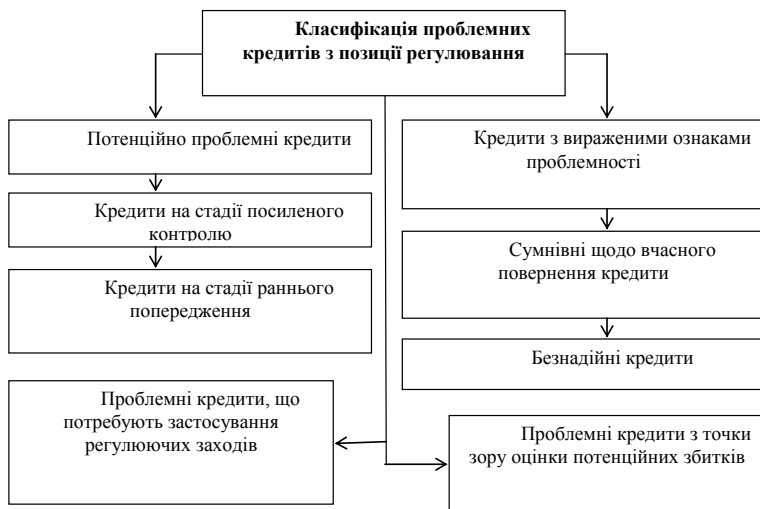


Рис. 1. Класифікація проблемних кредитів з позиції регулювання

Складено на основі [5].

Кредити з вираженими ознаками проблемності включають сумнівні щодо вчасного повернення кредити (клієнт допустив порушення умов кредитного договору, умов збереження і розміру забезпечення, умов з підтримки фінансового стану тощо) та безнадійні кредити (заборгованість позичальників, за якими визнано дефолт відповідно до внутрішніх положень банку).

Для кожної категорії проблемних кредитів мають бути розроблені критерії ідентифікації, на які повинен орієнтуватися банк. Наведену класифікацію проблемних кредитів, на нашу думку, доречно використовувати при формуванні та обґрунтуванні комплексу необхідних регулюючих заходів.

Варто відзначити, що Україна також розробляє нормативну базу по створенню «поганого» (санаційного) банку. У липні 2009 р. були прийняті зміни до закону «Про банки і банківську діяльність», одним із нововведень було введення статті про санаційний банк. Згідно цієї статті Кабінет міністрів України за поданням Національного банку України, узгодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, має право створити санаційний банк, що не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Основним завданням санаційного банку є захист інтересів вкладників (кредиторів) банків. Але створення санаційного банку в реальній

площині не відбувається. Зволікання зі створення такого банку призведе, на нашу думку, в подальшому до збільшення витрати коштів.

Про це свідчить порівняльний досвід Швеції і Чилі. Так, якщо, рівень прострочення загального кредитного портфеля у Швеції в 1991 році – в розпал національної банківської кризи – становив близько 12 %, а загальні фінансові витрати на вирішення цієї проблеми не перевищили 5 %, то у Чилі, де уряд зволікав зі створенням «поганого» банку, при простроченні в 25 % фіскальні витрати на вирішення проблеми «поганих» боргів сягнули близько 43-44 % [6].

Деякі українські фахівці негативно відносяться до переведення непрацюючих активів до санаційного банку в Україні, тому що це обтяжуватиме державний бюджет та платників податків і водночас поставить під загрозу захист прав вкладників, посилить недовіру до державної політики, спричинить невдоволення у суспільстві. Дійсно, спроба вирішити проблеми непрацюючих активів за допомогою санаційного банку може знівелювати зусилля запровадити ефективний механізм роботи з нежиттєздатними банками в Україні, а також призвести до значних втрат державного бюджету. Тому фахівці пропонують вирішувати проблему непрацюючих активів не за допомогою санаційного банку, а через компанії управління активами, що можуть створюватись за рахунок, як державних, так і приватних коштів [7].

Отже, на основі проведеного аналізу проблеми мінімізації негативних наслідків, що виникають під дією банківських ризиків, можна зробити висновок, що кредитний ризик є невід'ємною складовою банківських діяльності і займає домінуюче місце в системі банківських ризиків. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку. Тому управління кредитними ризиками – є найважливішим завданням будь-якого банку, а вибір правильного методу регулювання дозволить підвищити надійність, стабільність та конкурентоспроможність банківської системи, що позитивно впливатиме на загальний економічний стан як банківської установи, так і країни.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В. В., Болгар Т. М. Розвиток науково-методичних підходів до оцінки проблемних кредитів як складової системи управління проблемними кредитами банку [Текст] / В. Коваленко, Т. Болгар // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №10. – С. 185–195

2. Основні методи оцінки кредитного ризику банку в системі управління ним [Електронний ресурс] / І. Є. Труш. // Ефективна економіка. – 2013. – № 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_38

3. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 : – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.

4. Сайт Національного банку України. Статистичний бюлетень банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/files/stat.pdf>.

5. Болгар Т. М. Особливості державного та внутрішньобанківського регулювання проблемних кредитів в Україні [Текст] / Т. Болгар // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 12. – С. 23–33

6. Барановський, О. Проблемні банки: виявлення і лікування / О. І. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. - № 11. – С. 18 -31.

7. Крилова В. Санацийний банк як механізм роботи з нежиттєздатним банками / В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2009. – № 9. – С. 27 -29.

JEL C490

Лінник Анастасія Олегівна

студентка II курсу 3 групи

Фінансового факультету

Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: доцент Рудянова Т.М., к.ф.-м.н.

МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕОРІЇ КАТАСТРОФ

У статті розглядається економічна система як складна багаторівнева система, завданням якої є оптимізація, а також максимізація прибутку і мінімізація витрат. При впливі різних факторів на систему в ній відбуваються не тільки плавні, а й різкі, стрибкоподібні зміни.

Ключові слова: *економічна система, теорія катастроф, моделювання економічних систем.*

Моделювання економічних систем, в яких плавна зміну внутрішніх параметрів тягне за собою стрибкоподібну зміну стану системи, може

бути описано за допомогою деякої функції f . В якості такої функції в економіці використовують виробничу функцію.

Математична теорія катастроф спрямована на розробку математичних моделей катастроф - явищ стрибкоподібного зміни функціонування системи в залежності від плавної зміни зовнішніх умов. Перші відомості про теорію катастроф з'явилися в 1970 р. Основоположником сучасної теорії катастроф є Рене Том, який в 1972 році запропонував використовувати топологічну теорію динамічних систем.

Джерелами теорії катастроф є: теорія гладких відображень Уїтні і теорія біфуркацій динамічних систем Пуанкаре і Андронова [1, с. 128]. Біфуркація визначається як роздвоєння і вживається в широкому сенсі для позначення всіляких якісних перебудов або метаморфоз різних об'єктів при зміні параметрів, від яких вони залежать.

Основними ознаками катастроф є:

1) модальність - це властивість об'єкта системи, що полягає в тому, що при деякому значенні керуючих параметрів можливі кілька положень рівноваги системи (кілька мод);

2) недосяжність - в системі одне з положень рівноваги не досягається і не спостерігається;

3) катастрофічні скачки - стрибкоподібний перехід системи з одного стану рівноваги до іншого;

4) гістерезис - перехід системи з одного стану в інший і назад при різних значеннях керуючих параметрів;

5) розбіжність - незначне редагування шляху в просторі параметрів призводить до якісно відмінному кінцевого стану системи [2, с.235].

Теорія особливостей Уїтні – узагальнення дослідження функцій на максимум і мінімум застосовна до систем, в яких в будь-який момент часу на тлі ситуації, що змінюється мінімізується або максимізує деяка функція. Будь-яка економічна система не може перебувати тривалий час в рівновазі. Вона схильна до впливу різних чинників, тому можуть виникнути не рівноважні стану (коливання), тобто система може стати нестійкою.

Якщо положення рівноваги - сталий режим в реальній системі, то при зміні параметра спостерігаються такі явища, які спостерігаються і в поведінці економічної системи:

1. Після втрати стійкої рівноваги сталим режимом виявляється коливальний періодичний режим. Цей вид втрати стійкості називається м'якою втратою стійкості.

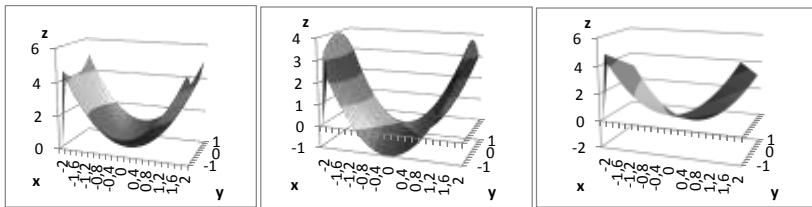
2. Перед тим як сталий режим втрачає стійкість, область тяжіння цього режиму стає дуже малою, і завжди присутні випадкові обурення

викидають систему з цієї області ще до того, як область тяжіння повністю зникає. Цей вид втрати стійкості називається жорсткою втратою стійкості. При цьому система йде зі стаціонарного режиму стрибком і перескакує на інший режим руху.

Основним методом дослідження стрибкоподібних переходів від плавної зміни параметрів будь-якої системи, в тому числі і економічної, є вивчення наявності у гладкої речової функції критичних точок, в яких похідна звертається в нуль [2, с.233].

Численні особливості, біфуркації і катастрофи (скачки) виникають у всіх завданнях про знаходження екстремумів, завдання оптимізації, управління та прийняття рішень. Найбільш поширені типи критичних точок для гладкої функції - це локальні максимуми, мінімуми і точки перегину.

Теорію катастроф можна застосувати як метод дослідження стрибкоподібних переходів, розривів, раптових якісних змін економічної системи. Важливим є поняття структурної стійкості функції або нечутливості до малих збурень системи.



а) мінімум

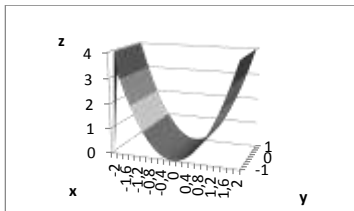
$$f(x,y) = x^2 + y^2$$

б) максимум

$$f(x,y) = -x^2 - y^2$$

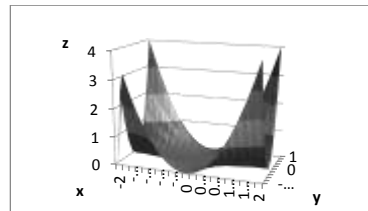
в) сідло

$$f(x,y) = x^2 - y^2$$



г) жолоб

$$f(x,y) = x^2$$



д) схрещення жолоба

$$f(x,y) = x^2 y^2$$

Рис. 1. Вид критичних точок при $n = 0,2$

Теорія катастроф складається з складних математичних розрахунків, її головна мета: зрозуміти зміна і переривчастість в системах, тобто поведінка системи. Якщо система не піддається будь-яким змінам, то її стан буде стабільним. Але якщо вона піддається змінам, то в ній почнуть відбуватися реакції, які будуть намагатися привести систему до стабільного стану. Але якщо зміни занадто сильні, і системі не вистачає сил стабілізуватися, то відбувається катастрофічне (глобальне) зміна і система приймає новий стійкий стан. Таким чином, моделі теорії катастроф використовують для розуміння і передбачення поведінки систем.

Одним з перших, хто застосував теорію катастроф в економіці, для оцінки аварії на фондових ринках був Крістофер Зіман (Christopher Zeeman) (1974). Але основу для застосування теорії в економіці заклав Ж. Дебре (1970). Завдяки проведенню математичним дослідженням К. Ерроу та Ж. Дебре обґрунтували екстремальний характер запропонованої моделі взаємозв'язку рівноважного і оптимального станів економічної системи.

Надалі проводили аналіз застосування теорії катастроф до монополії (Bonnano, 1987), бізнес-циклами (Varian, 1979). Застосуванням теорії катастроф в економічних системах займаються Асаул М.А., Бушуєва А.Б., Нагаєва, Неділько Н.С. та інші вчені. Їх роботи пов'язані із застосуванням принципів теорії катастроф для запобігання втрати стійкості організації при виникненні криз (Асаул, 2008).

Список використаних джерел:

1. Арнольд В.І. Теорія катастроф. *М., Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит.*, 128 с., 1990.
 2. Н.С. Неділько. Використання теорій катастроф до аналізу поведінки економічних систем. Вісник МДТУ, том 13, №1, 2010, С. 223-227.
-

Матковська Леся Андріївна

студентка II курсу 324 групи

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Урсакий Ю.А., к.е.н.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА «МОЛОКІЯ» НА РИНКУ МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються тенденції розвитку підприємства «Молокія», яке займається виготовленням молочної продукції. Перераховано його основні конкурентні переваги і особливості діяльності, а також запропоновано рекомендації, щодо підтримання виробництва на стабільно високому рівні.

Ключові слова: *молокопереробна галузь, конкурентні переваги, новітні технології, потужності, автоматизація.*

Сучасна стратегія соціально-економічного розвитку України передбачає нарощування агропромислового потенціалу країни. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією із провідних в структурі харчової індустрії України. Молочна продукція є одним із основних продуктів харчування та супутнім компонентом при виробництві різноманітних товарів харчової промисловості.

Однак, за останні 20 років діяльність молокопереробних підприємств визначається рядом кризових тенденцій, пов'язаних, насамперед, із наростаючим дефіцитом сировини, зростанням цін на молочну продукцію при одночасному зниженні платоспроможного попиту населення, формуванням несприятливої кон'юнктури світового ринку молокопродуктів. Ефективний розвиток молокопереробної галузі безпосередньо залежить від стану молочного скотарства, у якому, на жаль, за останні роки спостерігаються негативні тенденції. Тому для того, щоб молочна продукція залишалася затребуваною, її виробництво повинно бути ефективним і не збитковим[1].

На даному етапі свого функціонування приватне акціонерне товариство (ПАТ) «Тернопільський молокозавод» стабільно показує високі результати своєї діяльності. Так, з моменту реорганізації і

приходу нової команди управлінців у 2000 році, обсяги виробництва щорічно зростають на 25-30%. Завод значно розширив асортимент продукції, відвоював свої ринки та налагодив власну систему дистрибуції та доставки сировини. В результаті поетапної реконструкції виробничі потужності ПАТ «Тернопільський молокозавод» дозволяють переробляти близько 250 тонн молока в день.

Основний напрямок діяльності підприємства - виробництво широкого асортименту класичної молочної продукції (молоко, кефіри, сметана, йогурти, масло та кисломолочний сир) коротких термінів зберігання з максимальним збереженням природних цінних якостей молока.

Визначальними конкурентними перевагами даного підприємства є:

- виробництво виключно натуральної продукції без застосування сторонніх домішок;

- при виготовленні йогурту застосовується новітня технологія подачі наповнювача;

- для очистки і стерилізації молока використовується досвід провідних європейських країн;

- систематична реалізація готової продукції виключно в областях західної України, що спричинене недовготривалим терміном зберігання продуктів, через максимальне збереження їх природної поживної користі;

- виробництво широкого асортименту молочних виробів, для задоволення різноманітних потреб споживачів.

Підприємство займає перше місце в Тернопільській області у сфері молокопереробки. Новітні технології дозволяють дотримуватися усіх вимог щодо зберігання сировини та готової продукції. Також тут діє єдина в Україні технологія подачі наповнювача для йогурту, яка забезпечує дотримання всіх необхідних температурних режимів[2].

Провідною стратегією діяльності підприємства та основною конкурентною відмінністю є виробництво лише натуральних молочних продуктів без застосування сторонніх домішок, стабілізаторів та консервантів.

Продукція ПАТ «Тернопільський молокозавод», відома споживачам під торговою маркою «Молокія», є єдиним підприємством в Україні, яке використовує інноваційну німецьку технологію «FreshMilk» («Свіже молоко») для очистки молока, щоб забезпечити високу ефективність системи безпеки виробництва. Дана технологія є особлива тим, що молоко очищують механічним способом за допомогою спеціального обладнання – бактофуги. Це дозволяє

пастеризувати молоко на низьких температурах. Таке молоко близьке до свіжого, безпечне та корисне, адже низька температура нагріву практично не впливає на складові компоненти молока[3].

Запорукою здоров'я споживачів продукції є ідеальна чистота і автоматизація виробництва, що дозволяє уникати найменшого забруднення сировини. Так як продукція має короткі терміни зберігання, оскільки при її виробництві не використовують жодних немолочних домішок, це є основним аргументом щодо вибору ринків збуту. Саме тому підприємство реалізовує продукцію лише в регіонах, які розташовані поруч із Тернопільською областю – у Хмельницькій, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Вінницькій, Чернівецькій, Закарпатській областях. Там створено власні філії ТМ «Молокія», де є спеціальне холодильне обладнання, склади, відповідний транспорт та персонал. Це дозволяє забезпечити процес збуту таким чином, щоб доставка продукції у кожен регіон здійснювалася щоденно і регулярно.

Продукція ПАТ «Тернопільський молокозавод», відома споживачам під торговою маркою «Молокія», – це одна з виробничих візиток Тернополя. Продукція реалізується на великій території України і всюди отримує схвальні відгуки споживачів. Підприємство створило близько тисячі робочих місць, працює над розширенням, постійно вдосконалює свої виробничі потужності, дбає про свого споживача. Якщо кожне підприємство на Тернопільщині буде виробляти якісну продукцію, сплачувати податки, здійснювати відрахування в місцевий та державний бюджети, та виплачувати заробітну плату так, як це робить ПАТ «Тернопільський молокозавод», то це незабаром призведе до економічного зростання в області[2].

З огляду на вищезазначені переваги і позитивні тенденції розвитку даного підприємства, можна зробити висновок про значні можливості нарощення виробництва і залучення в перспективі більшої кількості сировини, і як наслідок створення нових робочих місць. Оскільки продукція заводу користується чималою популярністю, потрібно підтримувати технологію виробництва на стабільно високому рівні і зберігати якість виготовленої продукції на теперішньому рівні. Для того, щоб втриматися на лідерських позиціях в молокопереробній галузі, керівництву необхідно шукати нові способи вдосконалення виробництва, реалізації і продажу кінцевого товару. Тому, приватне акціонерне товариство «Тернопільський молокозавод» повинно у своїй діяльності керуватися принципом стабільного розвитку і збільшення потужності виробництва, зберігаючи при цьому свою незаплямовану репутацію.

Список використаних джерел:

1. Проблеми молочної промисловості в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/888>.

2. Степан Барна про "Молокію" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gazeta-misto.te.ua/stepan-barna-lyubyt-molokiyu-foto/>.

3. Екскурсія до Тернопільського молокозаводу «Молокія» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tneu.edu.ua/news/9197-ekskursiia-do-ternopilskogo-molokozavodu-molokiia.html>.

JEL G21,G32

Пашевська Олександра Сергіївна

студентка IV курсу 401-ЕФ групи

Фінансово-економічного факультету

Полтавського національного технічного університету

імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Болгар Т. М., д.е.н., доцент

СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Розглядаються питання страхування ризику непогашення кредиту, сутність способів страхового захисту, що застосовуються у процесі банківського кредитування. Наведено переваги делькредерного страхування та надано розподіл страхування кредитів за класифікаційними ознаками. Вказано на важливість страхування ризиків фінансово-кредитних установ для їх стабільного функціонування.

Ключові слова: *кредитний ризик, проблемні кредити, страховий захист, делькредерне страхування.*

На сьогоднішній день, одним з найбільш поширених ризиків у фінансово-господарської діяльності є кредитний ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань перед банками, іншими кредиторами чи інвесторами у результаті виникнення ризику не платежу або його неплатоспроможності, який формується у процесі кредитування.

Управління ризиками фінансово-кредитних установ розглянуті у багатьох працях вчених: Заруба О. Д., Базилович В. Д., Кабушкін С. Н.,

Ткаченко Л. О.; управлінню проблемними кредитами банку присвячені праці Болгар Т. М., Дзюблюка О. В., Луціва Б. Л.

Доведено, що кредитні ризики супроводжуються проблемною кредитною заборгованістю позичальників, у наслідок чого виникає проблемний кредит. Проблемний кредит – це кредит, за котрим своєчасно не проведені один чи кілька платежів, або виникли обставини, що викликають сумніви стосовно своєчасного та повного повернення наданого кредиту через фінансову нестійкість позичальника, недостатню забезпеченість або незабезпеченість кредиту, або через інші причини, що впливають на можливість неповернення кредиту та відсотків за його користування позичальником [1, стор.142].

Базилевич В. Д. вважає, що надаючи споживчий кредит, продавець практично позбавлений можливості контролювати платоспроможність покупця. За великої кількості продажів у кредит деякі з них не будуть оплачені. Коли ж ідеться про страхування банківських кредитів, то не знайдеться такого страховика, який би взяв на себе відшкодування збитків за неповернення кредиту або невчасне його повернення, бо ніяка інша установа не знає ступеня надійності позичальника краще, ніж сам банк. До того ж винагородою банкіру за ризик, який він на себе бере, є банківський прибуток [2].

У банківській діяльності існує страховий ризик. Тому в процесі кредитування застосовують такі способи страхового захисту, як:

- страхування ризику неповернення кредиту;
- страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту банку (або іншому кредитору);
- страхування невчасної сплати позичальником відсотків за кредит;
- страхування споживчого кредиту;
- страхування комерційного кредиту (страхування векселів);
- страхування депозитів фізичних осіб;
- страхування депозитів юридичних осіб.

Страхування кредитних ризиків у сучасному ринковому середовищі розглядається як комплекс страхових послуг, що забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів, пов'язаних з існуванням ризику неповернення кредиту внаслідок неплатоспроможності позичальника.

Кредитний ризик пов'язаний з можливістю невиконання фірмою своїх фінансових зобов'язань перед інвестором у результаті використання для фінансування своєї діяльності внутрішньої позики.

Кредитний ризик виникає в процесі ділової співпраці підприємства зі своїми кредиторами:

- з банком та іншими фінансовими установами;
- з контрагентами – постачальниками і посередниками;
- з акціонерами.

Різновидність видів кредитних операцій визначає особливості і причини виникнення кредитного ризику, що полягають у наступному:

- недобросовісність позичальника, який отримав кредит;
- погіршення конкурентного стану конкретної фірми, що отримала комерційний або банківський кредит;
- несприятлива економічна кон'юнктура.

Страховим ризиком є неповернення кредитів або позик страхувальнику, що пов'язане з невиконанням (неналежним виконанням) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором (договором позики) між позичальником та страхувальником (позикодавцем та кредитором) [3].

В економічній літературі відокремлюється страхування кредитів за класифікаційними ознаками, яке поділяється на три види:

1. Делькредерне страхування.
2. Страхування кредиту довіри.
3. Страхування застав (гарантійне страхування).

При делькредерному страхуванні страхувальником може виступати як кредитор, так і позичальник. Якщо кредитор одночасно є й страхувальником, він може розраховувати на страхове відшкодування збитків у випадку невиконання боржником своїх фінансових зобов'язань. За іншою формою делькредерного страхування позичальник виступає у ролі страхувальника й тим самим захищає майнові інтереси свого кредитора. Делькредерне страхування кредитних ризиків передбачає наявність досить широкого асортименту страхових послуг, а саме:

- страхування товарних кредитів;
- страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів;
- страхування експортних кредитів;
- страхування кредитів під інвестиції.

Крім делькредерного страхування, страхові послуги надаються щодо страхування довіри. Сутність даного виду страхування полягає у тому, що роботодавець захищає себе від ймовірних збитків на випадок фінансових зловживань працівників.

Серед багатьох видів страхування кредитів важливе місце посідає страхування заставного майна, адже даний вид страхування є зручним як для кредитора, так і для позичальника. Договір страхування заставного майна дозволяє позичальнику отримати необхідний кредит,

а кредитору – отримати заставне майно позичальника у разі несвоєчасного погашення суми заборгованості за кредитом [4].

Окремі спеціалісти ототожнюють поняття кредитне страхування і страхування банківських ризиків. Основний ризик кредитної операції з матеріальної точки зору проявляється в неповерненні заборгованості, а з юридичної – у невиконанні зобов'язань. Це так звані матеріальна та юридична форми забезпечення кредитів і найбільш вірогідною і надійною формою виступає страхування [4].

У практиці страхування найбільш вживаними організаційними формами страхування кредитів виступають:

- страхування товарних кредитів;
- страхування кредитів під інвестиційні засоби;
- страхування споживчих кредитів;
- страхування кредитів, виданих під заставу;
- страхування кредитів довіри.

Страхування ризику непогашення кредиту відноситься до такої форми організації страхових відносин, де роль страхувальників і застрахованих одночасно відіграють банки, інвестори та інші кредитори, і страхові відносини обмежуються лише стосунками між двома сторонами – страховиком і страхувальником.

При страхуванні банк повинен ретельно перевірити платоспроможність позичальника, його фінансовий стан. Страхова сума встановлюється пропорційно визначеному в договорі страхування відсотку відповідальності страховика щодо всієї суми заборгованості яку належить повернути за умовами кредитного договору [1].

У банківській діяльності велике значення відіграє система страхового захисту депозитів. Страховий захист депозитів в Україні здійснюється за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у порядку, передбаченому законодавством. Фонд створюється за рахунок придбання банками державних цінних паперів (на суму, достатню для покриття зобов'язань перед фізичними особами) та передачі їх на зберігання Національного банку України. У разі ліквідації комерційного банку Національний банк України розблоковує державні цінні папери і використовує їх на відшкодування вкладникам депозитів [5].

Отже, страхування ризиків фінансово-кредитних установ відіграє важливу роль у їх функціонуванні, тому кредитні установи зацікавлені у наданні гарантій як позичальникові, так і кредитору щодо майнової відповідальності страховика за несвоєчасне або не у повному обсязі погашення заборгованості страхувальника.

Список використаних джерел:

1. Т. М. Болгар Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи : монографія / Т. М.Болгар – Кременчук : Видавництво ПП Щербатих О. В., 2013. – 368 с.
2. Базилевич В. Д. Страхова справа. – К.: «Знання», КОО, 1998. – 374 с.
3. Фурман В. М. Основні напрямки організації стратегічного управління в страхових компаніях [Текст] / В. М. Фурман // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 49-61
4. Козьменко О. В. Нові вектори страхового ринку України: монографія / [Козьменко О. В., Козьменко С. М., Васильєва Т. А. та ін.]; кер. авт. проекту д.е.н., проф. О. В. Козьменко. – Суми: Університетська книга, 2012. – 315 с.
5. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 50, ст. 564) // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

GEL 21

Сівкова Катерина Олександрівна

студентка V курсу III групи

Кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: ст. викладач Сергєєва О.С., к.е.н.

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглядається значення такого виду банківської послуги, як споживче кредитування. Проаналізовано різні погляди на визначення споживчого кредитування. Автором досліджуються проблеми, які супроводжують даний вид кредитування, та надаються практичні рекомендації щодо подолання кризових явищ у споживчому кредитуванні в комерційних банках України.

Ключові слова: *споживчий кредит, вартість споживчого кредиту, ліквідність банків, ризики споживчого кредитування.*

Споживче кредитування відіграє значну роль в усій системі банківського кредитування. Адже воно дає змогу фізичним особам, у яких відсутні тимчасово вільні кошти, задовольнити свої потреби в певних благах та послугах за максимально короткий термін.

Національним банком України пропонується наступне визначення споживчого кредиту: «споживчий кредит – це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) фізичним особам на придбання споживчих товарів або послуг у тимчасове користування, під процент, на умовах строковості та платності». [1] О.П. Бондар у вузькому сенсі визначає споживчий кредит, як надання державою, підприємствами, кредитними інститутами і окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формі) населенню для використання її на споживчі потреби на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка [2, с. 5]. Таким чином, на підставі аналізу наукових поглядів можемо дати наступне визначення: «споживчий кредит» - це особлива форма кредитних відносин, за якої відбувається передача грошових коштів від кредитора позичальнику-фізичній особі на умовах строковості, поверненості, платності та цільової спрямованості для задоволення споживчих потреб.

Також споживче кредитування слід розглядати в більш широкому розумінні, а саме: воно стимулює розвиток реального сектору економіки, підвищує добробут населення і рівень його соціально-економічного розвитку. Переваги даного виду кредитування є очевидними. Адже, по-перше, позичальники можуть швидко та просто залучити необхідні їм кошти для того, щоб вирішити поточні або ж довгострокові господарські потреби. По-друге, кредитори за допомогою цього перетворюють свої тимчасово вільні грошові ресурси в дохідні активи. Однак, для реалізації цієї двосторонньої вигідної угоди необхідно, щоб в населення були тимчасово вільні кошти, обсяг яких визначається різними видами доходів.

Проте споживче кредитування супроводжується рядом проблем, які полягають в наступному:

- скорочення доходів населення за рахунок високого рівня інфляції;
- високі процентні ставки по споживчому кредитуванню, які не співвідносяться з доходами;
- дефіцит доступних кредитних ресурсів в банківській системі.

Наслідком цих проблем є нездатність позичальниками своєчасно погашати кредити, що збільшує ризик неповернення кредитних коштів, а це, в свою чергу, призводить до зростання ризику зниження ліквідності банків.

Проведемо аналіз споживчого кредитування як особливого виду кредитування банками України економіки за період 2005-2016 рр.

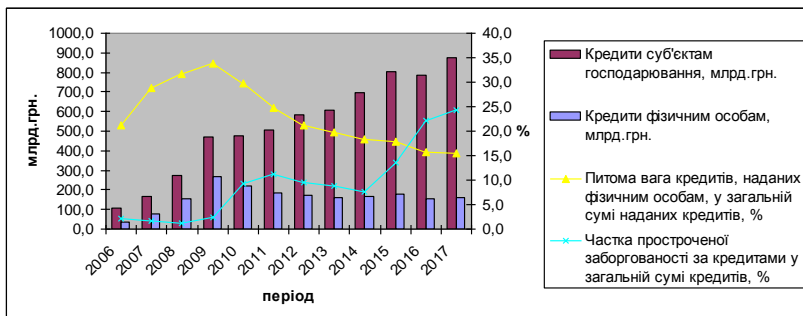


Рис.1 Динаміка та структура кредитування банками України економіки в 2005-2016 рр. (станом на 01.01)

Джерело: складено та розраховано автором за даними НБУ [3]

Як бачимо з рисунку 1, у 2006-2008 рр. спостерігалось стрімке зростання темпів кредитування банками населення (в т.ч. кредитів фізичним особам), яке досягло максимуму в 2008 р. Така динаміка пояснюється тим, що на український ринок кредитування увійшли іноземні банки, які мали дешеві кредитні ресурси, а також не зважена політика Національного банку України, який дозволив видавати споживчі кредити в іноземній валюті.

Також проблемою споживчого кредитування в Україні, як ми вже зазначали, є досить високі процентні ставки (рис. 2), які не відображають реальної вартості позички (адже їх реальна вартість складає від 60 до 110 %).

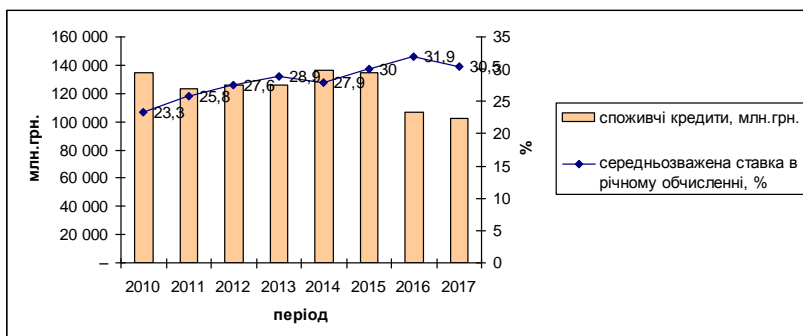


Рис. 2. Обсяг споживчого кредитування та процентні ставки за споживчими кредитами в Україні за 2009-2016 рр. (на початок року)

Джерело: складено та розраховано автором за матеріалами [4]

На рисунку 2 видно, що після 2010 року довіра населення до банківської системи дещо зросла (обсяги споживчого кредитування почали збільшуватися). Проте на противагу цьому вартість споживчих кредитів також почала зростати, адже відтік депозитів сприяв підвищенню ставок. Останнім часом надавати послуги споживчого кредитування можуть лише найстабільніші банки через підвищений ризик таких кредитів, тому їх вартість і зростає. А високий рівень інфляції знецінює доходи громадян, які не в змозі дозволити собі такий дорогий вид банківської послуги, тому, як видно з рис.2 обсяг споживчих кредитів за останні два роки значно скоротився.

Таким чином, автор доходить висновку, що для розвитку споживчого кредитування в Україні потрібно в першу чергу розв'язати питання, які пов'язані з ризиками споживчих кредитів (макро- і мікроекономічними) [5]. До чинників, які визначають ризиковість банків щодо споживчого кредитування слід передусім віднести непередбачену поведінку позичальників в процесі кредитування, ризик їх кредитоспроможності, яка визначається рівнем доходів.

Станом на кінець січня 2017 року найбільше споживчих кредитів було видано в Дніпропетровській (10,18% від усіх виданих споживчих кредитів), Одеській (7,10%), Київській областях та м.Київ (36,82%). Це говорить про нерівномірний економічний розвиток регіонів нашої держави.

Банками, які видали найбільшу кількість споживчих кредитів станом на 01.03. 2017 стали ПАТ «Приватбанк» (32 976,66 млн.грн.), ПАТ «Райффайзен банк Аваль» (15 692,81 млн.грн.), ПАТ «Укрсоцбанк» (20 582,28 млн.грн.) [6]. Тобто займатися споживчим кредитуванням наразі можуть лише найбільші (за обсягом активів) та найнадійніші банки.

Отже, споживче кредитування попри всі проблеми та ризики продовжує відігравати значну роль як для кредиторів, так і для позичальників. Для мінімізації негативних наслідків реалізації ризику споживчого кредитування можна запропонувати наступні заходи:

- вдосконалити законодавчу та нормативну базу щодо регулювання та управління ринком споживчого кредитування;
- вирішити проблеми ресурсного забезпечення банків;
- розробити сплановану організацію відділу кредитного комітету зі споживчого кредитування;
- впроваджувати кращі зарубіжні практики у сфері оцінки кредитоспроможності позичальників-фізичних осіб;
- підвищувати рівень фінансової грамотності населення, а також рівня їх довіри до банківської системи України.

Проте для досягнення позитивних результатів лише цих кроків недостатньо. Необхідно, щоб всі органи державної влади у співпраці з НБУ розробили єдину стратегію, направлену на покращення макроекономічних показників (темпи зростання інфляції, ВВП, рівень тінізації економіки, рівень доходів домашніх господарств, стабільність національної грошової одиниці тощо), від яких в більший мірі залежить стан ринку споживчого кредитування.

Список використаних джерел:

1. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123657.
2. Бондарь О.П. Кредитування населення на споживчі потреби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси, кредит» / О.П. Бондарь. - Київ, 2007 – 19 с.
3. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
4. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
5. Коваленко В. В. Управління ризиками споживчого банківського кредитування / В. В. Коваленко // Word Science. – 2016. – № 12 (16). – Vol. 2. – С. 21-25.
6. Показники діяльності банків за станом на 01.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=11715&menu=104&Itemid=112.

JEL G 21, G 33

Старокожко Марина Олександрівна

студентка IV курсу групи 401-ЕФ

Навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту

*Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Болгар Т. М., д.е.н., доцент

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Розглянуто основні показники діяльності банківської системи України за останні 3 роки, проаналізовано причини, що вплинули на зниження ефективності діяльності банківських установ. Досліджено особливості санаційних заходів банків та запропоновано елементи вдосконалення антикризових санаційних заходів комерційних банківських установ.

Ключові слова: банківська криза, антикризове управління, санація, реструктуризація, фінансове оздоровлення, ліквідація.

Банківська система – це найважливіша сфера національного господарства будь-якої розвиненої держави. Її практична роль визначається тим, що вона управляє в державі системою платежів і розрахунків; велику частину своїх комерційних операцій здійснює через внески, інвестиції та кредитні операції; разом з іншими фінансовими посередниками банки направляють заощадження населення до фірм і виробничих структур. Знаходячись у центрі економічного життя, обслуговуючи інтереси виробників, банки опосередковують зв'язки між промисловістю і торгівлею, сільським господарством і населенням. Банки відіграють велику роль в подальшому поглибленні та вдосконаленні ринкових відносин в країні. Банківська система безпосереднім чином пов'язана з економікою країни і негативні тенденції в економіці закономірним чином відбиваються і на банківській системі, в той час, як і розвиток кризових явищ в банківській сфері не може не відбиватися на економіці.

Банківська система України схильна до негативного впливу кризових факторів, що приводять до банкрутства і ліквідації. Станом на 1 січня 2017 року, в Україні налічувалося 96 банків, що на 21 одиницю менше ніж роком раніше (117 банків станом на 01.01.2016 р.). Загальні активи всіх банків складали 1,242 трлн. грн., що на 22 млрд. грн. більше ніж роком раніше (1,220 трлн. грн. на 01.01.2016 р.). Банківська система України вже третій рік поспіль є збитковою. У 2016 році, сукупно усі діючі банки в Україні зазнали збитків на 158,4 млрд. грн., що в 1,2 рази більше ніж роком раніше (71,8 млрд. грн. збитків у 2015 р.) [1].

У найбільш загальному вигляді банківську кризу можна визначити, як нездатність банківської системи виконувати свої основні функції акумуляції та мобілізації тимчасово вільних грошових коштів, надання кредитів, проведення розрахунків і платежів в економіці країни. Банківська криза характеризується різким збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків,

зростанням їх збитків у зв'язку з переоцінкою непокритих ринкових позицій, зменшенням реальної вартості банківських активів. Все це веде до масового погіршення платоспроможності банків і відображає нездатність банківської системи здійснювати ефективний розподіл фінансових ресурсів. Статистично зниження ефективності розподілу ресурсів найвиразніше виявляється у збільшенні частки прострочених кредитів в загальному обсязі банківських кредитів.

У сучасних умовах господарювання банківський сектор неминуче стикається з невиконанням позичальниками умов кредитних угод та власними силами намагається протидіяти процесам погіршення якості власного кредитного портфеля. Втім за ряду обставин банківська установа змушена передавати частину кредитного портфеля зовнішнім стягувачам. Подібний акт може базуватися на різних нормах цивільного права, проте ставить на меті схожий кінцевий результат. Все більшого поширення набуває застосування банківськими установами зовнішніх стягувачів з метою оперативного покращення якості кредитного портфеля. На нинішньому етапі, в умовах постійно зростаючого проблемного портфеля банківської системи держави та з огляду на розвиток колекторського бізнесу держави, має бути створена широка та дієва нормативно-правова база, що належним чином регламентувала б діяльність колекторських фірм, обумовлювала б правове поле їх роботи, захищаючи права та свободи громадян як найвищу цінність сучасного правового, європейського суспільства. Очевидно, за таких умов буде встановлено баланс у відносинах кредитора та позичальника, що дасть змогу кожному з них адекватно долати труднощі у кредитних відносинах [2, с. 212].

Основним сигналом є виникнення кризи ліквідності, яка не тільки може вражати необмежену кількість неплатоспроможних банків, але й захоплювати стабільні банки. Банки, як правило, передбачають певні втрати у своєму портфелі активів. Проте, ніколи не було і не буде абсолютно безпечних кредитів, що видаються приватному сектору, оскільки існує проблема асиметричних потоків інформації. Солідні та платоспроможні банки покривають ці збитки за рахунок заздалегідь створених ризикових резервів. Банки розраховують ступінь ризику за кожною статтею активів і створюють відповідні фонди для компенсації очікуваних втрат. Визначення ступеня ризику неповернення кредитів і вживання превентивних заходів є обов'язковою умовою нормального функціонування банків. Погане управління і негативні зовнішні чинники можуть призвести до кризи банку, що стає явною, коли існуючі резерви та капітальна база не можуть покрити всі збитки за статтями активів. У цьому випадку

акціонери втрачають свої первинні вклади, і потрібне додаткове фінансування для покриття всіх збитків [3, с. 117].

Фінансовим оздоровленням комерційних банків слід вважати систему заходів банку, що спрямовані на поліпшення його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, доходності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

Основними напрямками фінансового оздоровлення банку можуть бути: фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб, зокрема: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на строкових депозитах, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо; зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т. ін.; удосконалення організаційної структури й управління банком.

Виятково важливу роль відіграють такі заходи, як удосконалення антикризового менеджменту, методів аналізу і контролю, запровадження системи внутрішнього аудиту, планування й прогнозування діяльності, серед них розробка оптимальної структури балансу комерційного банку.

Програма фінансового оздоровлення комерційних банків повинна, насамперед, передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту.

Запровадження тимчасової адміністрації є одним із надзвичайних наглядових заходів, до яких вдаються центральні банки всіх країн світу. Функції тимчасової адміністрації слід розглядати значно ширше, ніж просто підвищення рівня менеджменту комерційного банку. Тимчасова адміністрація є спеціальним органом для забезпечення управління комерційним банком у стані фінансової скрути, що створюється та призначається рішенням Правління Національного банку з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку, відновлення платоспроможності та ліквідності, усунення порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.

Вирішальну роль у прийнятті рішення про реорганізацію чи реструктуризацію банку, окрім необхідності концентрації капіталу та підвищення рівня ліквідності, відіграють три параметри: обсяг і якість

активів, обсяг і якість пасивів, а також різниця між активами й пасивами, тобто фінансовий результат роботи банку.

Для конкретного стану банківської системи і кожного комерційного банку на основі загальних принципів і підходів необхідно розробляти свій механізм, форми і методи реструктуризації чи реорганізації, визначаючи міру втручання в нього Національного банку України як головного органу банківського нагляду і контролю. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне створення спеціальної незалежної агенції з питань реструктуризації фінансово-кредитних установ, на яку буде покладено функції оперативного розв'язання проблем реорганізації та реструктуризації не тільки банків, але й інших фінансово-кредитних установ, надання допомоги комерційним банкам, удосконалення системи банківського нагляду та контролю.

Програма санації комерційного банку повинна містити також такі умови й заходи: прогностичний строк і конкретні заходи щодо відновлення платоспроможності і задоволення вимог кредиторів, умови реструктуризації капіталу, зокрема, статутного та субординованого боргу, зміну частки акціонерів на користь інвесторів, а також форми відповідальності інвестора за виконання взятих зобов'язань відповідно до програми санації.

Аналіз досвіду реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Окрім того, такі банки дуже вразливі у випадку зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо. Тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах, а також створення великих банківських об'єднань.

Отже, банківська система нині переживає важкий період свого розвитку, де відбувається повний перехід до сучасного управління й діяльності.

Водночас ці зміни відбуваються з поступовим розвитком вкрай нестабільної економіки України, яка на неї впливає досить негативно. Адже розвиток нормативно-правової, фінансово-кредитної і будь-якої іншої системи країни залежить насамперед від політичної й економічної стабільності. Банківська система має низку проблем, котрі зумовлені її еволюційним розвитком, з одного боку, і впливом вищенаведених базових проблем – з другого. Державна допомога банківському і реальному секторам економіки повинна надаватись у формі кредитів і так, щоб виключити регулярні державні інтервенції на користь одного й того ж суб'єкта економічної діяльності, щоб кредити

обов'язково повертали, а процедури допомоги були відкритими і прозорими. Попередження банкрутства і фінансова санація банків є надзвичайно важливою, оскільки дозволяє зупинити хвилю кризових явищ економіки країни та світу. Тому головним завданням Національного банку будь-якої країни є недопущення банкрутства та ліквідації банків і будь-яким можливим способом досягнення його оздоровлення. Розв'язання проблеми, на мій погляд, слід шукати в удосконаленні нормативно- правового регулювання процесами фінансового оздоровлення банків та підвищенні контролю за механізмом його проведення.

Список використаних джерел:

1. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний Сайт НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>

2. Болгар Т. М. Розвиток науково-методологічних підходів до управління проблемними кредитами банку : монографія / Т. М. Болгар – Кременчук : Видавництво ПП Щербатих О. В., 2014. – 268 с.

3. Ребрик Ю.С. Особливості сучасних підходів до діагностики кризових явищ у банку / Ю.С. Ребрик // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. – №12. – С. 117-118.

JEL G 21

Ткаченко Дмитро Юрійович

студент IV курсу 41 групи

Кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: Коваленко В.В., д.е.н., професор

РЕФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті приділено увагу операціям рефінансування та їх впливу на ліквідність банківської системи. Розглянуто погляди на визначення сутності операцій рефінансування. Проаналізовано законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують проведення операцій рефінансування. Визначено динаміку обсягів операцій рефінансування та процентних ставок за цими операціями. Запропоновано основні напрями удосконалення операцій рефінансування.

Ключові слова: рефінансування, процентна політика, облікова ставка, грошово-кредитна політика, ліквідність, банківська система, банки.

Рефінансування є одним з основних інструментів грошово-кредитної політики Національного банку України. Під рефінансуванням, в широкому значенні, розуміється надання банкам тимчасових запозичень у випадках, коли вони гостро потребують додаткових ресурсів. Одні науковці вважають, що рефінансування – це видача кредитів для підтримки ліквідності, інші, що це забезпечення комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі. Згідно нормативно-правових актів України, рефінансування виступає як операції з надання банкам кредитів у встановленому НБУ порядку [1].

Відповідно до ст. 7, 25 Закону України «Про НБУ» виступаючи у ролі кредитора останньої інстанції, НБУ організовує систему рефінансування банків, встановлює порядок і умови рефінансування, здійснює операції рефінансування, забезпечуючи тим самим регулювання ліквідності банківської системи [2]. Окрім цього забезпечує право банків при нестачі коштів звертатися за отриманням кредитів до НБУ на визначених ним умовах [3].

Рефінансування банків є одним з найважливіших інструментів грошово-кредитної політики НБУ. Відповідно до Положення «Про застосування НБУ стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи», до операцій рефінансування відносять: операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування); операції прямого репо; операції з власними борговими зобов'язаннями; ОВДП [1].

Слід зазначити, що розширення ліквідності вітчизняної банківської системи, яке розпочалося в листопаді 2016 р., у грудні пришвидшилося. Це зокрема відобразилося у прискореному збільшенні середньоденних залишків як на коррахунках банків, так і на депозитних сертифікатах НБУ. Основним джерелом розширення ліквідності банківської системи в грудні були операції уряду (чистий вплив яких оцінено на рівні 38,1 млрд. грн.). Це було зумовлено традиційно активним витрачанням бюджетних коштів наприкінці року, а також нехарактерно високими обсягами відшкодування ПДВ та авансовими виплатами частини пенсій за січень. Вплив цього фактору був різко зміщений у бік останніх днів року. Склад та структуру операцій рефінансування НБУ банків представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка структури операцій рефінансування НБУ банків
у 2007-2016 рр.**

Період	Види операцій рефінансування, %				
	Операції РЕПО	Кредити овернайт	Позички, які надані на тендері	Стабілізаційний кредит	Інші механізми
01.01.2007	16,8	71,9	4,9	1,5	4,9
01.01.2008	-	17,1	78,0	-	4,9
01.01.2009	13,6	54,1	9	0,9	22,4
01.01.2010	0,7	19,8	1,9	18,7	57,8
01.01.2011	2,1	3,5	8,7	20,2	65,5
01.01.2012	20,3	27,5	51,1	-	1,1
01.01.2013	31,3	25,6	40,0	3,1	-
01.01.2014	21,2	27,2	47,2	4,5	-
01.01.2015	0,3	54,2	35,4	-	10,1
01.01.2016	3,4	4,2	7,9	12,3	72,2
01.01.2017	2,3	66,5	17,5	-	13,7

Джерело: розраховано автором за матеріалами [5]

Як свідчать дані таблиці 1, структура операцій рефінансування НБУ постійно змінюється в залежності від стану ліквідності банківської системи. Найбільш пікові періоди надання стабілізаційного кредиту спостерігаються у 2010 році (20,2 %) та 2015 році (12,3 %), що пов'язано зі збільшення частки проблемних банків.

У дієвості операцій рефінансування вагомe місце займає процентна політика НБУ. Виходячи з облікової ставки встановлюються основні ставки НБУ за активними і пасивними операціями. З метою реалізації процентної політики НБУ установлює такі процентні ставки: облікову; за інструментами постійного доступу НБУ; за депозитними сертифікатами НБУ; за кредитами рефінансування [5]. Динаміка процентних ставок рефінансування НБУ представлено у таблиці 2.

Ступінь впливовості та дієвості операцій рефінансування НБУ, з моєї точки зору, залежить від реалізації кредитного, грошового та процентного каналів монетарного трансмісійного механізму. Процентний канал сформований за кредитними і депозитними ставками не є об'єктивним орієнтиром для короткострокових ставок грошового ринку.

Таблиця 2

**Динаміка процентних ставок рефінансування банків НБУ за
період 2007-2016 рр, %**

Період	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за усіма інструментами	У тому числі				
			Позички, які надані на тендері	Кредити овернайт	Операції РЕПО	Стабілізаційний кредит	Інші механізми
2007	8,4	10,1	10,0	11,1	-	-	-
2008	12,0	15,3	16,6	16,0	13,8	11,5	-
2009	10,25	16,7	20,6	18,1	21,6	10,5	-
2010	7,75	11,6	11,1	11,3	9,4	9,5	-
2011	7,75	12,4	12,5	9,4	12,6	-	-
2012	7,5	8,1	7,7	8,8	7,9	9,5	-
2013	6,5	7,2	6,8	7,6	6,9	8,9	-
2014	14,0	15,2	15,3	13,5	10,8	8,5	19,0
2015	22,0	25,2	24,7	25,2	24,0	-	26,0
2016	14,0	17,4	17,7	18,6	-	-	16,0

Джерело: розраховано автором за матеріалами [6]

Основними заходами НБУ щодо посилення впливу кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму полягають у розвитку інструментарію і розширенні операцій на відкритому ринку; мінімізація обсягів операцій постійного доступу; оптимізація процентної політики; стимулювання кредитування реального сектору; розроблення і запровадження заходів монетарної політики.

Для підвищення вагомості процентного каналу за необхідне є синхронізація ключової процентної ставки з облікової ставкою; ключова процентна ставка доповнюватиметься коридором процентних ставок за кредитними та депозитними операціями овернайт з метою управління короткостроковими процентними ставками на міжбанківському ринку шляхом обмеження їх коливань навколо ключової процентної ставки; подальша трансмісія зміни ключової процентної ставки і міжбанківських короткострокових процентних ставок у реальний сектор економіки відбуватиметься різними каналами (процентним, валютним, кредитним).

Список використаних джерел:

1. Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи [Електронний ресурс] : положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 17 вересня 2015 року № 615. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source/615-17.09.2015.htm.

2. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України, затверджений Верховною Радою України від 20.05.1999 № 679-XIV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page>.

3. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України, затверджений Верховною Радою України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/2121-14>.

4. Інформація про надані Національним банком України банкам кредити на строк більше 30 календарних днів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14549388&cat_id=14043087.

5. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=

JEL G 21

Тиквенко Олексій Анатолійович

студент IV курсу 1 групи

Кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: Коваленко В.В., д.е.н., професор

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОПЕРАЦІЙ КЛІЄНТІВ БАНКАМИ УКРАЇНИ

У статті розглядається передумови виникнення і потреба створення фінансового моніторингу; сутність, значення та складові фінансового моніторингу; взаємозв'язок міжнародних стандартів з нормативною базою України; правове регулювання фінансового моніторингу та порядок проведення фінансового моніторингу.

Ключові слова: *фінансовий моніторинг, відмивання доходів, протидія легалізації доходів, ідентифікація.*

На сьогоднішній день питання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є питанням національної безпеки. Оскільки відмивання доходів є загрозою для фінансових ринків. За сучасним розвитком економіки, злочинці мають великі можливості для відмивання доходів. На мою думку, цьому питанню потрібно приділити важливе місце, як з боку контролю за операціями, які підпадають під фінансовий моніторинг, так і з боку юридичного законодавства для чіткого визначення цих операцій.

Феномен відмивання грошей базується на інтенсивному та екстенсивному аспекті. У нормативних актах окремих країн є розбіжності стосовно визначення діянь, отримання коштів, що можуть бути легалізовані законодавством іншою країною. Україна, як і інші члени світової спільноти, вживає заходи щодо запобігання легалізації доходів, набутих злочинним шляхом. Для створення нормативної бази Україна активно використовує міжнародні стандарти FATF. Хоча ці стандарти носять рекомендаційний, а не обов'язковий характер, вони стали основою для створення антилегалізаційного законодавства багатьох країн. В Україні у січні 2002 року було створено національний підрозділ – Держфінмоніторинг. До сьогоднішнього дня до законодавства, нормами якого регулюється сфера фінансового моніторингу, відповідно з рекомендаціями FATF постійно вносяться зміни.

Фінансовий моніторинг як фінансово-правову проблему досліджували такі вчені, як О.М.Горбунова, М.І.Хімічева, А.О.Клименко, В.М.Брізко, Л.А.Савченко, В.В. Коваленко та інші. Кожен з них давав своє визначення фінансового моніторингу. Проте, на сьогоднішній день, законодавство України дало визначення основних термінів з питання легалізації доходів. На законодавчому рівні визначення таких термінів, як фінансовий моніторинг, державний фінансовий моніторинг, первинний фінансовий моніторинг, обов'язковий фінансовий моніторинг. Відповідно до законодавства України, фінансовий моніторинг складеться з двох рівнів (первинного та державного).

У питанні створення нормативної бази з протидії відмиванню доходів, здобутих злочинним шляхом, Україна використовує та запроваджує в законодавчі норми розроблені міжнародні стандарти. До них відносяться такі стандарти FATF, та міжнародні документи:

Директива Європарламенту та Ради Євросоюзу «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансового тероризму»;

Директива Єврокомісії щодо заходів з імплементації Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно визначення терміну «політичний діяч» і технічних критеріїв для спрощеної комплексної юридичної експертизи клієнтів та звільнення від неї з огляду на фінансову діяльність, що здійснюється на нерегулярній або дуже обмеженій основі;

Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму»;

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності;

Конвенція ООН проти корупції;

Стандарти Базельського комітету з банківського нагляду;

Рекомендації Вольфсберзької групи банків.

Важливе місце у протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом займає правова нормативна база. Саме в Законах висвітлені функції, права та обов'язки всіх суб'єктів системи фінансового моніторингу на двох рівнях, а також порядок здійснення фінансового моніторингу. До нормативних актів, що регулюють фінансовий моніторинг, відноситься Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», положення «Про здійснення банками фінансового моніторингу», положення «Про застосування Національним банком України санкцій за порушення законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Поряд з розвитком нормативної бази з питання протидії легалізації доходів здобутих злочинним шляхом, відбувався й розвиток зазначеного напряму на рівні Національного банку України. Було створено департамент фінансового моніторингу, який виконує наступні функції: забезпечення регулювання та нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за діяльністю банків, філій іноземних банків, небанківських фінансових установ-резидентів, які є платіжними організаціями та/або членами/учасниками платіжних систем, у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, зокрема НБУ; організація і

здійснення валютного контролю за банками, філіями іноземних банків, іншими фінансовими установами, національним оператором поштового зв'язку, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій; методологічне та методичне забезпечення виконання банками, філіями іноземних банків, небанківськими фінансовими установами завдань та обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу; ліцензування валютних операцій фізичних та юридичних осіб, які підпадають під режим ліцензування згідно з валютним законодавством України; здійснення реєстрації операцій з валютними цінностями в порядку, установленому НБУ згідно з валютним законодавством України.

На сьогоднішній день Національний банк України як суб'єкт державного фінансового моніторингу здійснює правове та методологічне забезпечення організації фінансового моніторингу. До правового забезпечення відноситься розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства України, прийняття нормативно правових актів, внесення змін до нормативно правових актів. До методологічного забезпечення відноситься надання рекомендацій з питань застосування окремих норм законодавства, надання відповідей на запитання банків, розміщення відповідної інформації на офіційній інтернет сторінці Національного банку України.

Сучасна модель вітчизняної системи фінансового моніторингу містить наступні елементи:

Мета: на макроекономічному рівні – максимальне сприяння досягненню прозорості, стабільності та безпеки фінансової системи держави; на мікроекономічному рівні – забезпечення протидії відмиванню коштів та його упередження;

Принципи: оперативність, безперервність, системність, регулярність, об'єктивність, ефективність, розвиток;

Функції: захисна, інформаційна, превентивна, контрольно-наглядова, оперативно-аналітична;

Об'єкти: дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників;

Суб'єкти: державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу;

Види фінансового моніторингу: обов'язковий та внутрішній фінансовий моніторинг.

Методи здійснення: ідентифікація, верифікація, повідомлення уповноваженого органу про підозрілі операції, аналіз повідомлень, формування досьє, передача досьє до відповідних правових та силових органів;

Нормативно-правове регулювання – сукупність законів та підзаконних нормативних актів [4, с. 215-216; 5; 6, с. 290].

Основні проблеми, які пов'язані з проведенням фінансового моніторингу у банках, полягають у наступному: відсутність встановлених на законодавчому рівні якісних вимог до інформації про клієнта; особи, які займаються легалізацією незаконних доходів, мають високу кваліфікацію, що значно полегшує їм проведення через банк сумнівних операцій; процес урегулювання питань відмови банку у проведенні сумнівної операції.

Відповідно до рекомендацій FATF усі процедури та методи фінансового моніторингу зводяться до вирішення трьох функціональних завдань: ідентифікація учасників фінансової операції; фіксування відомостей про підозрювані операції та їх учасників; інформування спеціально уповноваженого органу про підозрілі операції (в Україні – Державна служба фінансового моніторингу) [7].

За принципом організації ідентифікації національні системи у сфері контролю за відмиванням «брудних» грошей В. Коваленко поділяє на дві групи [8]. До першої групи відносять учасників фінансового моніторингу, які, відповідно до законодавства проводять загальну ідентифікацію усіх своїх клієнтів, що здійснюють широкий спектр фінансових операцій. Зазначений підхід діє на Україні, в Казахстані. Перевагою зазначеного підходу є формування серед населення та суб'єктів економічної діяльності навиків фінансової дисципліни, а також локальне охоплення усіх можливих контактів злочинників, що відмивають тіньові капітали, легальною фінансовою системою. До другої відносять держави, що встановлюють для учасників фінансового моніторингу вимоги про проведення вибіркової ідентифікації.

За методами, що використовуються, вибірковий підхід може бути поділений на суб'єктивний та формалізований. Суб'єктивний метод передбачає, що учасники фінансового моніторингу ідентифікують клієнтів, операції яких викликають підозру. Позитивним даного методу є процедура ідентифікації зосереджена на зібранні більш повних та достовірних відомостей про клієнта, його діяльності та особах, що беруть участь в управлінні грошовими коштами клієнта. Позитивні результати перевірки окупають витрати, так як в цьому випадку підвищується імідж банку та зростає його рейтинг.

Суб'єктивний метод характеризується невизначеністю підходу до реалізації та великими труднощами при організації контролю за його використанням, тому у чистому вигляді він практично не застосовується. Формалізований підхід передбачає встановлення закритого переліку відомостей, які учасники фінансового моніторингу повинні встановити по відношенню до своїх клієнтів. Підґрунтям формалізованого підходу ідентифікації виступає розробка критеріїв для проведення ідентифікації, яка вказує на те, що клієнт проводить операції, пов'язані з відмиванням тінювих капіталів. При цьому, критерієм виявлення підозрілих операцій є поріг за сумою фінансової операції, нижче якого вимоги до ідентифікації не розповсюджуються. Так, законодавством Франції такий поріг встановлений у сумі 8 тис. євро, у Німеччині – 15 тис. євро, у Росії – 15 тис. руб., у США – 3 тис. дол. США, в Україні – 150 тис. грн. [8].

Таким чином, можна зробити висновок, що перевага одному із визначених підходів при формуванні практичних механізмів реалізації окремих етапів фінансового моніторингу віддається не стільки за характером сильних та слабких сторін підходу, скільки за загальним характером усієї системи виконавчої влади. По мірі змін у загальносуспільних відношеннях державам доцільно час від часу переглядати підходи до практики фінансового моніторингу.

Сформована на сьогодні національна система протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму переважно орієнтована на перешкоджання руху активів екстремістських організацій і терористів через банківську систему. Однак банки схильні до високого ризику їх використання з метою протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму на різних стадіях взаємовідносин з клієнтами.

Список використаних джерел:

1. Єгоричева С.Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб. / С. Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2014.–292 с.
2. Грушко В. І. Особливості внутрішнього фінансового моніторингу в Україні / В. І. Грушко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2012. - Вип. 36. - С. 343-348.
3. Шиян Д. В. Аналіз міжнародних стандартів з протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму / Д. В. Шиян // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2013. - Вип. 1. - С. 314-320.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення

[Електронний ресурс]: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 14.10.2014 № 1702-VII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

5. Москаленко Н. В. Фінансовий моніторинг як інструмент боротьби з тіньовою економікою //Фінансове право. – 2010. – №. 4. – С. 39-42.

6. Зверяков М. І. Управління фінансовою стійкістю банків підручник / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергєєва. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 520 с.

7. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню

тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (Рекомендації FATF)[Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=9871&lang=uk.

8. Коваленко В.В. Методичні підходи до реалізації етапів фінансового моніторингу / В.В. Коваленко / Сталий розвиток економіки. – 2012 (17). – 7 (17). – С. 356-360.

JEL G 21

Шевченко Олег Віталійович

Студент IV курсу 41 групи

Кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: проф., Коваленко В.В., д.е.н.

ЗАСТАВА ЯК СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

У статті досліджено економічну сутність застави та визначено основні проблеми її використання вітчизняними банками. Проаналізовано роботу із заставою банками з державною формою власності та з іноземним капіталом. Окреслено основні шляхи покращення роботи із заставою.

Ключові слова: банківська система, застава, кредитний ризик, кредитування, ліквідність заставного майна.

Застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено Законом. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставаодавцем)

забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами [1, Ст. 1].

Початок використання застави банками України можна датувати роком виходу Закону України «Про заставу» – 1992 р. Так як банківська система одна із найважливіших для економіки України, то її захист є пріоритетним завданням для держави. Одним із таких способів захисту і є застава, адже захищаючи інтереси окремих банків, вона зменшує ризикованість банківської діяльності в цілому, а разом з цим і можливі збитки. Проте функціонування інституту застави в Україні не можна назвати ідеальним.

У вітчизняному правовому полі відсутні необхідні нормативні та методологічні акти, що адекватно регулюють оцінку майна як заставу. Практика застосування існуючих методик оцінки майна не відображає специфіки його оцінки для цілей застави, і пов'язані з цим методологічні особливості не виділяють в окремий напрям – оцінку майна для цілей застави – і прирівнюють її до звичайної оцінки ринкової вартості [2, с. 16].

Ще однією проблемою для вітчизняних банків є оцінка ліквідності майна. Адже, з метою повернення власних коштів, банку необхідно реалізувати заставне майно, а цей процес може займати досить тривалий час. Для того, щоб мінімізувати втрати часу банку необхідно проводити аналіз ліквідності майна, яке пропонується позичальником у якості застави. Чим вище рівень ліквідності даного майна, тим швидше банк зможе реалізувати його і повернути свої грошові кошти. Проте, з'являється проблема оцінки цієї ліквідності, адже немає єдиної вірної методики, за якою можна визначити наскільки швидко можна реалізувати майно.

«... для виконання забезпечувальної функції майно має бути ліквідним, слугувати достатнім забезпеченням відповідного розміру позички, і тоді ризик забезпечення у банку буде мінімальним».

«... адекватних механізмів і методик оцінки представлених вище факторів банки не мають, у зв'язку з чим оцінка функцій забезпечення, його ліквідності якщо і виконується, то носить емпіричний несистемний характер» [2, с.20].

Отже, в банківській системі України є досить значні проблеми, що мають прояв у роботі із заставою. Це зумовило накопичення значної кількості нереалізованих активів, тобто заставного майна, що було передано у власність банків у зв'язку із неможливістю позичальника повернути борг. Задля вирішення цієї проблеми в 2015 році в Україні було створено єдину біржу банківської застави. Це спеціалізований

майданчик, який призначений співпрацювати з українськими банками у питаннях реалізації конфіскованого, заставного та інших видів майна.

Як зазначив начальник відділу торгів Української універсальної біржі Сергій Гладкий: «в банківській сфері накопичилася величезна кількість нереалізованих активів, починаючи з побутової техніки, автомобілів і закінчуючи земельними ділянками, будинками і квартирами. Наше завдання – спростити і полегшити роботу банків і надати потенційним покупцям більше можливості і зручності для покупки. Завдання біржі – створити ліквідне і високо конкурентне ринкове середовище, в якому торговці зможуть знайти оптимальні умови для укладання угод. Для покупців участь у торгах є безкоштовним» [3].

Виходячи з вищесказаного, основними проблемами в практиці використання застави в Україні можна визначити:

- складність оцінки майна яке пропонується позичальником у якості застави, адже в законодавстві відсутні загальні принципи оцінки заставного майна, теоретична та методична бази оцінки заставного майна. Цей фактор не дає змоги адекватно оцінювати вартість заставного майна, а це необхідно для забезпечення правильної роботи банку із забезпеченням.

- неможливість адекватної оцінки ліквідності пропонованого у якості застави майна, адже знову ж таки відсутні механізми і методики оцінки даного аспекту. У зв'язку з цим перед банками постає проблема вчасної реалізації майна. Як наслідок накопичується значна кількість нереалізованих активів, що створює проблеми для банків, тому що використати ці активи ні в який інший спосіб для банків не є можливим.

Створення «Біржі банківської застави» без сумнівів виконує функцію допомоги банкам у реалізації заставного майна, проте для повної ліквідації проблем, які наявні в системі з самого початку її функціонування, необхідно розробити методологію оцінки його ліквідності і вартості. Створення єдиної методології дозволить банкам не здійснювати помилкового прийняття у якості застави неліквідного майна, або майна, фактична вартість якого буде меншою від вартості заборгованості позичальника.

На нашу думку, доцільним буде переглянути статистичні дані банків України, що відображають роботу із заставою. Для цього пропонується розглянути фінансову звітність двох найбільших банків України. Один із них – державний, а інший – з іноземним капіталом. Це ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» відповідно.

Актуальним є співставлення української та європейської політики у питанні застави.

Почнемо з АТ «Райффайзен Банк Аваль». Відповідно до заяви самої банківської установи: «Банк активно використовує заставу від клієнтів для зниження кредитного ризику. Використання застави в якості забезпечення кредиту дає банку можливість контролювати активи у разі невиконання зобов'язань позичальником. Застава є потенційним джерелом погашення кредиту. Однак рішення банку надати кредит не приймається лише на основі наявності застави або гарантії. Кожне рішення надати кредит супроводжується всебічним кредитним аналізом, що знижує кредитний ризик та підвищує якість кредитного портфелю банку» [4].

Зазначене свідчить, що банк достатньо велику частину ризиків страхує за допомогою застави, отже цьому механізму приділяється велика ступінь довіри. Це пояснюється європейськими корінням банку, його довгим функціонуванням на ринку та досить довгим використанням цього механізму (табл. 1).

Таблиця 1

**Робота із заставою АТ «Райффайзен Банк Аваль»
у 2014-2015 роках, тис. грн.**

	2015 р.		2014 р.	
Кредитування за видами суб'єктів економічної діяльності	Заборгованість за мінусом резервів	Вартість застави	Заборгованість за мінусом резервів	Вартість застави
Заборгованість кредитних установ	6386059	-	-	-
Кредити клієнтам:				
Великі підприємства	18002468	9045842	18277975	8092894
Малі підприємства	1506226	1286397	1994035	1588016
Фізичні особи	4795066	1866765	6040079	2771872
Мікро-підприємства	965599	427262	2064570	346144
Всього	31655418	12626266	28376659	12798948

Джерело: складено автором за матеріалами [4]

Розкрита у таблиці 1 інформація базується на зваженій вартості застави, яка дорівнює справедливій вартості, продисконтованій відповідно до внутрішніх політик банку. Вона відображає суму, яку банк очікує отримати у разі примусового стягнення забезпечення. Під час розрахунку зваженої вартості застави банк враховує вартість застави за кожним кредитним договором за найменшою із балансової вартості кредиту або вартості застави, щоб уникнути надлишкового забезпечення. Для різних видів застави застосовуються різні ставки дисконту відповідно до політики банку [4]. Як засвідчують дані таблиці 1, банк намагається забезпечити за допомогою застави приблизно 40-50 % наданих кредитів, що є досить високим показником. При цьому, заборгованість малих підприємств страхується заставою у розмірі майже 100 %, це пов'язано із ризикованістю діяльності таких підприємств, важкістю їх виходу і утримання на ринку. Питома вага застави у загальному обсязі кредитування мікро-підприємств значно зросла у 2015 році, як і загальна питома вага застави у кредитному портфелі (якщо не враховувати заборгованість кредитних установ, яка була відсутня у попередньому році).

Загалом політика банку стосовно застави визначена і не викликає запитань, як мінімум через стабільність діяльності банку на ринку України і, тим більше, на європейському ринку.

Тепер розглянемо заставну політику ПАТ «Ощадбанк» – банку, контрольний пакет акцій якого належить державі (табл. 2).

Таблиця 2

Вартість застави ПАТ «Ощадбанк» у 2014-2015 роках, тис. грн.

Види наданих кредитів під заставу	2014 р.	2015 р.
Кредити, забезпечені обладнанням та іншим рухомим майном та майновими правами на нього	39953719	37377769
Кредити, забезпечені не рухомим майном та майновими правами на нього	29762526	33341613
Незабезпечені кредити	18562765	34391276
Кредити, забезпечені державними борговими цінними паперами та гарантіями державних органів управління	4050062	3915705
Кредити, забезпечені грошовими коштами	1930652	184996
Всього кредитів	94259724	109211359

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

Наведені дані у таблиці 2 містять суму кредитів, забезпечених відповідною заставою, а не справедливую вартість самої застави. Загальна сума заборгованості за кредитом розподіляється за видами забезпечення у пропорції, яка дорівнює відношенню вартості окремих видів застави до вартості всієї застави за цим кредитом [5]. Станом на 31 грудня 2015 та 2014 років до складу незабезпечених кредитів Отже, ми бачимо, що питома вага кредитів під заставу є значно більшою приблизно 80 % у 2014 р. і 70 % – у 2015 р. При цьому, необхідно зазначити, що структура позичальників дещо інша: і у 2014 р., і у 2015 р. кредити, надані фізичним особам у загальному обсязі кредитів банку становили приблизно лише 5,5 %. В той час у ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» цей показник сягав приблизно 15-20 %. Тобто така різниця у обсязі забезпечених заставою кредитів зумовлена здебільшого орієнтацією кредитної діяльності банків.

В цілому застава діяльність банків схожа, тобто банки однаково прибігають до застосування застави як виду забезпечення банківських позичок, а, отже, визнають цей метод досить ефективним.

Підсумовуючи, можна зазначити, що за умови ліквідації проблем, визначених у цих тезах раніше, банківська система почне відроджуватися і її функціонування буде повноцінним та успішним. Адже навіть в умовах сьогодення найбільші банки України досить добре працюють із заставою.

З метою удосконалення роботи із заставою НБУ розробив Положення «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30 червня 2016 року №351. У даному Положенні визначено нові стандарти в організації роботи з банківськими ризиками, включаючи організацію роботи із заставою. Основним постулатом було встановлено – забезпечення повної та своєчасної оцінки банками величини кредитного ризику, що сприятиме коректному розрахунку їх капіталу та, в кінцевому результаті, посилить фінансову стійкість банківського сектора [6].

Документ запроваджує вдосконалені підходи до оцінки очікуваних втрат від кредитного ризику та ґрунтується на Базельських принципах банківського нагляду. Нове Положення сумісне із стандартом МСФЗ 9 (Фінансові інструменти), який також вимагає оцінки очікуваних збитків за фінансовими інструментами та буде впроваджений на міжнародному рівні із 01.01.2018 [6].

Список використаних джерел:

1. Про заставу [Електронний ресурс]: Закон України, прийнятий верховною Радою України від 02.10.92 № 2654-ХІІ – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
2. Гагауз В.М. Управління забезпеченням банківських позичок: теоретичний та практичний аспекти монографія / В.М. Гагауз, В.В. Коваленко, Л.В. Кузнєцова – Х: «Діса плюс», 2016. – 204 с.
3. В Україні запрацювала єдина біржа банківської застави для торгів конфіскованим майном [14 січня 2015] [Електронний ресурс]: 112 Україна – Режим доступу: <http://ua.112.ua/ekonomika>.
4. Фінансова звітність АТ «Райффайзен Банк Аваль» за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.aval.ua/ru/about/bank_reports/
5. Фінансова звітність АТ «Ощадбанк» за 2015 рік / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oschadbank.ua/ua/about/reporting/>
6. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [Електронний ресурс]: положення, затверджене постановою НБУ від 30.06.2016 №351. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>.

JEL G 21

Шевчук Тетяна Валеріївна

студентка V курсу 52 групи

кредитно-економічного факультету

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: д.е.н., професор Коваленко В.В.

ВИМІР ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ VALUE-AT-RISK

У статті розглядається поняття валютного ризику та описується одна з методик виміру його розміру. Оцінюється найбільш ймовірна величина максимальних втрат, що дозволить приймати рішення з управління валютними ризиками з урахуванням отриманих оцінок. Ця тематика актуальна, так як постійне збільшення обсягів операцій вітчизняних банків з іноземною валютою спричиняє зростання їх валютного ризику.

Ключові слова: валютний ризик, фактори валютного ризику, стрес-тестування, валютний курс, параметричні методи обчислення.

Ефективне управління валютним ризиком неможливе без розуміння сутності його об'єкта. Спочатку слід дати чітке визначення валютному ризику. Само по собі слово «ризик» означає поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій. Якщо слово ризик розглядати в банківській сфері, то, в такому разі, ризик є притаманною для них складовою, і в банківській діяльності взагалі не йдеться про те, щоб уникнути ризику. Завдання полягає у раціональному управлінні ним.

Валютний ризик – це об'єкт контролю при здійсненні валютних операцій [1, с. 105]. У постанові № 361 «Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України», валютний ризик розглядається, як наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали [2]. З нашої точки зору, таке визначення дає найширше розуміння поняття про валютний ризик.

Для ефективного управління валютним ризиком, банку потрібна гнучка система контролю і моніторингу. Така система дозволить банку зробити прогнози, будувати моделі подальшого економічного стану, а також визначати імовірність ризику. В даному випадку на допомогу може прийти такий метод оцінки валютного ризику банку, як стрес-тестування. Національний Банк України трактує метод стрес-тестування, як метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактору – валютного курсу, процентної ставки тощо [3].

Основною проблемою, що виникає при управлінні ризиками, є питання їх оцінки. Найбільш ефективним інструментом через виміри фінансових ризиків в даний час в світі використовується методологія Value- at-Risk (VaR) - дослівно можна перекласти як «вартість ризику» або «міра ризику».

Ця методика дозволяє оцінити можливі втрати. В результаті застосування методики керівництво може щодня отримувати і використовувати оцінки можливих втрат з імовірністю 95 %.

VaR визначається як виражена в грошових одиницях оцінка величини, яку із заданою вірогідністю не перевищать очікувані протягом даного періоду втрати.

Концептуально, VaR визначається трьома факторами: тимчасовим горизонтом (заданий період), асоціацією з ймовірністю, фактичною величиною в грошовому вираженні.

Таким чином, VaR дозволяє інтегрувати вартісні, імовірнісні і тимчасові характеристики ризику, що вигідно відрізняє його від традиційних заходів ризику (наприклад, стандарт - ного відхилення прибутковості, коефіцієнта варіації і т. д.).

Основними компонентами при обчисленні ризикової вартості є довжина тимчасового інтервалу, протягом якого розраховується VaR, і довірчий рівень, на якому вимірюється ризикова вартість [4, с.16].

Спочатку необхідно мати у своєму розпорядженні і проаналізувати щоденні дані про курси валют, наприклад долар США до гривні, або Євро до гривні.

На основі даних про курс валют проводиться розрахунок логарифмів щоденних темпів зростання (починаючи з першого, а не з нульового виміру).

Логарифм темпу зростання курсу і-ої валюти в момент t вимірювання розраховується за формулою:

$$x_t^i = \ln \left(\frac{\text{курс}_t^i}{\text{курс}_{t-1}^i} \right), \quad (1)$$

де курс_t^i - значення курсу і-ої валюти в t-му вимірі;

курс_{t-1}^i - значення курсу і-ої валюти в t-1-ом вимірі;

t - загальне число вимірювань логарифмів темпів зростання курсів;

i - індекс, що позначає валюту;

n - число валют.

Зазначений показник надає характеристику, з якою інтенсивністю змінюється валютний курс.

Необхідним елементом розрахунку VaR є оцінка коваріацій.

Експоненціально зважена коваріація C_{ij} випадкових величин (логарифмів темпу росту курсу валют) розраховується за формулою:

$$C_{ij} = \frac{1}{T} * \sum_{t=1}^T \left(x_t^i - \frac{\sum_{t=1}^T x_t^i}{T} \right) * \left(x_t^j - \frac{\sum_{t=1}^T x_t^j}{T} \right), \quad (2)$$

де x_t^i - випадкова величина-логарифм темпів зростання і-ої валюти;

x_t^j - випадкова величина-логарифм темпів зростання j-ої валюти;

T - загальне число вимірювань логарифмів темпів зростання курсів;

i-індекс, що позначає валюту.

На основі цих розрахунків ми можемо побудувати коваріаційну матрицю з якої ми зможемо знайти волатильність валютних курсів.

Побудова коваріаційної матриці, дає змогу розрахувати волатильність. Волатильність i-ої валюти розраховується за формулою:

$$\sigma_i = \sqrt{C_{ii}}, \quad (3)$$

Волатильність (мінливість) часто приймається в якості одного з вимірників ризику і чим вона вище, тим більш ризикованим є фактор. Останній етап, який підводить нас до розрахунку ризикової вартості валютного портфеля – це побудова кореляційної матриці обмінних курсів, що складається на основі розрахунку коефіцієнтів кореляції динаміки обмінних курсів запропонованих валют, які свідчать про характер зв'язку між цими курсами.

Для розрахунку коефіцієнта кореляції використовуємо таку формулу:

$$r_{xy} = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}}, \quad (4)$$

В цій формулі \bar{x} - середнє значення величини x, а \bar{y} - середнє значення величини Y. Для цього нам слід розрахувати коефіцієнти кореляції, які характеризують характер зв'язку.

Величина VaR визначається за такою формулою [5]:

$$VaR = k * P * \omega, \quad (5)$$

де k – коефіцієнт довірчого рівня

P – валютна позиція

ω – волатильність валюти.

Довірчий рівень (імовірність втрат) на рівні 95%.

Автор тез, у науковій статті [6], розрахувавши величину збитків $VaR = VaR_{1,2}$, довів, що при обраній імовірності у розмірі 95 % величина втрат в 5 % випадків буде складати за долларом США VaR_1 грн., за Євро VaR_2 грн.

Іншими словами можна стверджувати, що ми впевнені на 5 % з імовірністю в 95 %, що втрати не перевищать VaR_1 грн. по долларовій складовій валютної позиції.

Висновки. Проведене дослідження дозволило оцінити найбільш ймовірну величину максимальних втрат, що дозволить приймати рішення з управління валютними ризиками з урахуванням отриманих оцінок.

Методологія VaR дозволяє лімітувати більшість фінансових ризиків банку і може бути інтегрована в функціонуючу модель управління ризиками.

Кожен банк має проводити оцінку ризиків за стресовим сценарієм розвитку подій, аби мати змогу оцінити достатність наявних ресурсів для покриття можливих збитків та відновлення фінансової стійкості банку, тобто можна проаналізувати чи не надмірно ризиковану діяльність банк проводить. Отже, використання стрес-тестування дає змогу оцінити можливі потенційні збитки банку за умови появи ринкових потрясінь, а також готовність банку покривати ці збитки за рахунок власних наявних ресурсів, тобто їхню достатність.

Список використаних джерел:

1. Сопко В. Механізм контролю валютного ризику банку /В. Сопко, Т. Ружанська // Вісник КНТЕУ. 2015.– С. 103-120.

2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]: методичні рекомендації, затверджені Постановою Правління НБУ від 2.08.2004 № 361. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_1i/pg_imchsx/index.htm.

3. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України, затверджений Верховною Радою України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.

4. Тавасиев А. М. Специальные антикризисные меры в механизмах банковского управления / А. М. Тавасиев // Банковское дело. – 2006. – № 4. – С. 13–20.

5. Шатковська-Шморгай В.Б. Стрес-тестування валютного ризику в банках: уроки кризи // В.Б. Шатковська-Шморгай. – [Електронний ресурс]-Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.

6. Коваленко В.В. Система управління валютним ризиком та аналіз чинників, які впливають на нього / В.В. Коваленко, Т.В. Шевчук [Електронний ресурс]. – Глобальні та національні проблеми економіки. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017>.

Кафедра банківської справи **ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Кафедра банківської справи лічить свою історію з часу заснування ***Одеського кредитно-економічного інституту*** (ОКЕІ, 1931 рік).

У 1931 році в ***ОКЕІ***, щоб готувати фахівців вищої кваліфікації для системи Держбанку СРСР, сформовано ***кафедру грошового обігу, фінансів та кредиту***, яку очолив професор Г.І. Тіктін. Паралельно, з 1936 року, в інституті функціонує ***кафедра кредитної справи***.

У 1945 році ***кафедра кредитної справи*** змінює свою назву: відтоді й до 1967 року вона називатиметься ***кафедрою організації та техніки кредитування та розрахунків***, а з 1967 року – ***кафедра кредитування й розрахунків***.

У 1988 році ***кафедру грошового обігу й кредиту*** її було розформовано, а її штат поділено між ***кафедрою фінансів*** і ***кафедрою кредитування й розрахунків***. Остання з 1994 року й дотепер має чинну назву – ***кафедра банківської справи***.

У 2016 році кафедра банківської справи ОНЕУ відзначила ***80-річний ювілей***.

ВПЕРШЕ В УКРАЇНІ! ТІЛЬКИ В ОНЕУ!

В РАМКАХ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»
ПРОПОНУЄТЬСЯ НОВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ

«МІЖНАРОДНИЙ БАНКІВСЬКИЙ БІЗНЕС»

Ключовою особливістю спеціалізації ***«Міжнародний банківський бізнес»*** є її міжнародна глобальна спрямованість.

Освітня програма бакалаврату ***«Міжнародний банківський бізнес»*** готує ***фахівців для роботи в:***

- корпораціях будь-якої організаційно-правової форми, в міжнародних банках, страхових та інвестиційних компаніях, фінансово-промислових групах, підприємствах з іноземним капіталом;
- органах державного та муніципального управління (органах регулювання економіки на рівні держави й регіону; органах державного управління та регулювання зовнішньоекономічної діяльності);
- сфері організації та ефективного функціонування власного бізнесу.

Дізнайтесь більше на <http://oneu.edu.ua/pages/cath/bank/spec.php>

**ACTUAL ISSUES OF THE FINANCIAL MARKET FUNCTIONING
IN THE CONDITIONS OF THE CRISIS IN GLOBAL ECONOMY**



Edited by Associate Professor **D. Zavadska**, lecturer **S. Sheludko**

Imposed by lecturer **S. Sheludko**

Printed by ONEU, Odessa, Ukraine on acid-free paper.
Conventional printed sheets 8,38. Circulation of 100 copies
Preobrazhenska Str., 8 Odesa 26, conf.oneu@gmail.com

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ
СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Секція 1. «Банківська система України в епоху внутрішніх і зовнішніх потрясінь: теоретичні, організаційні та правові аспекти».

Секція 2. «Монетарна політика та регулювання: світовий досвід і вітчизняні перспективи».

Секція 3. «Регіональні виміри взаємодії фінансового ринку та реального сектору національної економіки».

Секція 4. «Теорія і практика обліково-аналітичного забезпечення розвитку суб'єктів господарювання та фінансово-кредитних установ».

Секція 5. «Світовий ринок і економіка України: Інтеграція та партнерство в кризових умовах».

Секція 6. «Теорія та історія соціально-економічного розвитку України та світу».

Секція 7. «Студентська секція».

*Мовою оригіналу
(українською та англійською)*

Відповідальні за випуск

Завадська Д. В.,
Шелудько С. А.

Форматування та комп'ютерна верстка

Шелудько С. А.

Підписано до друку 23.05.2017 р. (*Протокол № 12*)

Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гранітура Times New Roman.

Ум. друк.арк. 8,38. Тир. 100 прим.

ОНЕУ, м. Одеса, вул. Преображенська, 8

Надруковано в друкарні ТОВ «ПромАрт»

61023, м. Харків, вул. Весніна, 12.

Тел. (057) 717-28-80 e-mail: promart_order@ukr.net